

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ -
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΣ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΟΥΚΟΥΛΗ ΣΟΦΙΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ: ΑΥΓΕΡΟΥ ΒΙΚΤΩΡΙΑ

ΟΡΦΑΝΙΔΟΥ ΙΩΑΝΝΑ

ΠΕΤΡΑΣ ΜΗΝΑΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΜΑΪΟΣ 2015

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής εργασίας θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την επιβλέπουσα καθηγήτρια μας, Κουκούλη Σοφία, η οποία δέχτηκε να αναλάβει την πραγματοποίηση της παρούσας εργασίας καθώς η βοήθεια και η καθοδήγηση της ήταν πολύ σημαντική. Επίσης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τους φοιτητές/φοιτήτριες όλων των Σχολών του ΤΕΙ Ηρακλείου που συμμετείχαν με μεγάλη προθυμία στην μελέτη πεδίου, καθώς η συνεισφορά τους ήταν πολύτιμη για την υλοποίηση του ερευνητικού μέρους της εργασίας μας. Τέλος θέλουμε να ευχαριστήσουμε τις οικογένειές μας για το ενδιαφέρον και την ενθάρρυνση καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της πτυχιακής εργασίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
Α' ΜΕΡΟΣ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ-ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ: ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΟ ΡΑΤΣΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΙΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ	12
1.1 Η έννοια του ρατσισμού – Ορισμός	12
1.2 Προκαταλήψεις και στερεότυπα.....	13
1.3 Το φαινόμενο του ρατσισμού δια μέσου των αιώνων	15
1.4 Αίτια και συνέπειες του ρατσισμού.....	18
1.4.1. Αίτια	18
1.4.2. Συνέπειες	20
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΜΜΕΣΟΣ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ	22
2.1 Ορισμός	22
2.2 Μορφές και είδη έμμεσου ρατσισμού	23
2.3 Αποδέκτες του έμμεσου ρατσισμού	24
2.4 Τρόποι εκδήλωσης του έμμεσου ρατσισμού	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ	30
3.2 Πολιτικές και Νόμοι στην Ε.Ε.....	31
3.3 Πολιτικές και Νόμοι στην Ελλάδα	35
3.3.1 Έννοια του Ρατσισμού σύμφωνα με το Ελληνικό δίκαιο.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΞΕΝΟΦΟΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	42
4.1 Εξάπλωση του ρατσισμού στην Ελλάδα	42
4.2 Αίτια της έξαρσης του ρατσισμού στην Ελλάδα	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ.....	50
Β' ΜΕΡΟΣ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	55
6.1 Σκοπός	55
6.2 Ερευνητικές υποθέσεις	55
6.3 Ερευνητικά ερωτήματα.....	56
6.4 Είδος έρευνας	57
6.5 Δειγματοληψία και πεδίο μελέτης.....	57
6.6 Εργαλείο έρευνας:	59
6.7 Διαδικασία συλλογής δεδομένων	61

6.8 Δυσκολίες έρευνας:	62
6.9 Στατιστική Ανάλυση:.....	62
7 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	63
7.1 Περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων.....	63
7.2. Έλεγχος ερευνητικών υποθέσεων.....	74
Αποτελέσματα συσχετίσεων.....	74
8 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΖΗΤΗΣΗ	91
9 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	98
9.1 Συμπεράσματα.....	98
9.2 Προτάσεις.....	100
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	103
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	107
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.....	119

Ευρετήριο Πινάκων

<i>Πίνακας 7.1.1. Κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων</i>	<i>64</i>
<i>Πίνακας 7.1.2. Θρησκεία ερωτώμενων.....</i>	<i>64</i>
<i>Πίνακας 7.1.3. Απόψεις και προσωπικές εμπειρίες των ερωτώμενων για τις διακρίσεις.....</i>	<i>66</i>
<i>Πίνακας 7.1.4. Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας, Περιγραφική ανάλυση.....</i>	<i>72</i>
<i>Πίνακας 7.1.5. Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας, Περιγραφική ανάλυση.....</i>	<i>72</i>
<i>Πίνακας 7.1.6. Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου Ρατσισμού, Περιγραφική ανάλυση.....</i>	<i>73</i>
<i>Πίνακας 7.2.1.1: Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας (συσχέτιση με σχολή φοίτησης).....</i>	<i>75</i>
<i>Πίνακας 7.2.1.2: Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας (συσχέτιση με σχολή φοίτησης).....</i>	<i>76</i>
<i>Πίνακας 7.2.1.3: Κλίμακα άμεσου και έμμεσου ρατσισμού (συσχέτιση με σχολή φοίτησης).....</i>	<i>76</i>
<i>Πίνακας 7.2.2.: Συσχέτιση κλιμάκων ρατσισμού με υποδοχή ρατσισμού.....</i>	<i>78</i>
<i>Πίνακας 7.2.3.: Συσχέτιση υποδοχής ρατσισμού με ρατσιστική συμπεριφορά.....</i>	<i>79</i>
<i>Πίνακας 7.2.4.1: Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας (συσχέτιση με φύλο).....</i>	<i>80</i>

Πίνακας 7.2.4.2: Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας (συσχέτιση με φύλο).....	81
Πίνακας 7.2.4.3: Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου ρατσισμού (συσχέτιση με φύλο).....	81
Πίνακας 7.2.5.: Βαθμός διάκρισης (συσχέτιση με φύλο).....	82
Πίνακας 7.2.6.: Σημαντικότητα θρησκείας και θρησκευτική μισαλλοδοξία.....	83
Πίνακας 7.2.7.: Σημαντικότητα θρησκείας και υποκλίμακα σεξ.προσανατολισμού.....	83
Πίνακας 7.2.8.: Υποκλίμακα Παραδοσιακών Διαφορών (συσχέτιση με ηλικία).....	84
Πίνακας 7.2.9.1: Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας (συσχέτιση με τόπο κατοικίας).....	85
Πίνακας 7.2.9.2: Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας (συσχέτιση με τόπο κατοικίας).....	86
Πίνακας 7.2.9.3: Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου ρατσισμού (συσχέτιση με τόπο κατοικίας).....	86
Πίνακας 7.2.10.1: Κλίμακα μέτρησης μισαλλοδοξίας(συσχέτιση με έτη σπουδών).....	87
Πίνακας 7.2.10.2: Κλίμακα κοινωνικής κυριαρχίας (συσχέτιση με έτη σπουδών).....	88
Πίνακας 7.2.10.3: Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου ρατσισμού(συσχέτιση με έτη σπουδών).....	88
Πίνακας 7.2.11.: Τρόπος αντίδρασης σε ρατσιστικό επεισόδιο ανάλογα τον βαθμό υποδοχής διάκρισης.....	88
Πίνακας 7.2.12.: Συσχέτιση μόρφωσης και σεξιστικών αντιλήψεων.....	90

Ευρετήριο Γραφημάτων

Γράφημα 1: Κατανομή του δείγματος ως προς το φύλο	65
Γράφημα 2: Κατανομή του δείγματος ως προς τη Σχολή	66
Γράφημα 3: Κατανομή του δείγματος ως προς το έτος σπουδών	66
Γράφημα 4: Κατανομή του δείγματος ως προς την περιοχή που έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους.....	67
Γράφημα 5: Κατανομή του δείγματος ως προς την σημαντικότητα της θρησκείας.....	68

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός: Σκοπός της μελέτης είναι η διερεύνηση των διακρίσεων που εκδηλώνουν ή και δέχονται οι νέοι και ειδικότερα των ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών που εκφράζονται με έμμεσο τρόπο, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για το φαινόμενο του ‘καθημερινού’ ρατσισμού και τις διαστάσεις του.

Μεθοδολογία: Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε είναι ποσοτική, το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο και ο τρόπος δειγματοληψίας η ‘δειγματοληψία ευκολίας’. Το δείγμα αποτελείτο από 225 σπουδαστές/τριες από όλες τις σχολές του ΤΕΙ Ηρακλείου, με το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος να προέρχεται από τη Σχολή ΣΕΥΠ. Για την καταμέτρηση του φαινομένου του καθημερινού ρατσισμού, χρησιμοποιήθηκαν τρεις κλίμακες: η Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας, η Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας και η Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου ρατσισμού. Οι κλίμακες αυτές μετρούν αντίστοιχα τις ρατσιστικές αντιλήψεις των ερωτώμενων σχετικά με 6 διαφορετικούς τύπους διακρίσεων, τις αντιλήψεις των φοιτητών για την κοινωνική ανισότητα, και τις αντιλήψεις τους για τους μετανάστες.

Αποτελέσματα: Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας ο φοιτητικός πληθυσμός θεωρεί ότι υπάρχει υψηλό ποσοστό εκδήλωσης καθημερινού ρατσισμού στην Ελλάδα (μέση τιμή: $7,4 \pm 1,6$). Η πλειοψηφία του δείγματος αναφέρει ότι έχει δεχθεί (80,4%) ή έχει υπάρξει θεατής (95,1%) ρατσιστικής συμπεριφοράς. Παρόλα αυτά, ο βαθμός στον οποίο οι ίδιοι θεωρούν ότι κάνουν διακρίσεις είναι αρκετά χαμηλός (μέση τιμή $2,6 \pm 2$). Επίσης, φάνηκε ότι οι γυναίκες φοιτήτριες εμφάνισαν σε μικρότερο βαθμό ρατσιστικές αντιλήψεις από τους άνδρες, ενώ γενικότερα το ποσοστό ρατσιστικών αντιλήψεων στο δείγμα ήταν μικρό.

Συμπεράσματα: Συμπεραίνοντας, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώνουμε ότι το φαινόμενο του καθημερινού έμμεσου ρατσισμού είναι υπαρκτό στη ζωή των νέων φοιτητών/τριων, τόσο ως θυμάτων, όσο και ως θυτών. Αυτό είναι ίσως ένα γεγονός το οποίο πρέπει να μας προβληματίσει, για αυτό μεγάλη σημασία θα πρέπει να δοθεί στην ευαισθητοποίηση και την πρόληψη του πληθυσμού σε θέματα διακρίσεων.

ABSTRACT

Aim: The aim of this study is to investigate to what extent young students discriminate or receive discrimination, and also to investigate the racist beliefs and behaviours which are expressed in a subtle way, in order to draw conclusions for the phenomenon of everyday racism.

Methods: The research method used was the quantitative method, and the research tool the questionnaire. The sampling method used was the convenience sampling technique. The sample consisted of 225 students from all faculties of TEI of Heraklion, with most of them being students from the Faculty of Health and Welfare Professions. Three scales were used to measure everyday racism: the Intolerant Schema Measure, the Social Dominance Scale and the Blatant and Subtle Racism Scale. These scales measure respectively students' beliefs regarding six different types of intolerance, social inequality and the immigrants.

Results: According to the students of the sample there is a high percentage of everyday racist behaviour in Greece (mean 7.4 ± 1.6). Furthermore, the majority of our sample claim that they have been victims of such behaviour (80.4%) or they have watched other people suffer from racism (95.1%). However, most of the students who took part in the study stated that they don't discriminate (mean 2.6 ± 2). Furthermore, female students held less racist beliefs than male students, while the percentage of racist beliefs in the sample was small.

Conclusion: In conclusion, judging from the results of this research, we conclude that subtle racism is an existing issue in TEI of Heraklion students' lives. Some of them are victims of racism, but some others are abusers – without knowing it. This is an issue which should be worrying for everyone. Awareness and prevention practices in the student population could help prevent the appearance of racism.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φαινόμενο του ρατσισμού είναι ένα πρόβλημα που παρατηρείται διαχρονικά στην διάρκεια των αιώνων. Είναι ένα φαινόμενο που συνεχίζει να υπάρχει έως και σήμερα, σε όλες τις κοινωνίες. Τα τελευταία χρόνια, το πρόβλημα του ρατσισμού συνεχίζει και πλέον είναι ακόμα πιο έντονο, κάτι που κάνει την καταπολέμηση του πιο αναγκαία από ποτέ.

Η ανάγκη καταπολέμησης των διακρίσεων, και δη των αντιλήψεων, στάσεων και συμπεριφορών που ενισχύουν τον ρατσισμό υπαγορεύεται, επιπλέον, και από διεθνείς συμβάσεις που δεσμεύουν τη χώρα. Ειδικότερα, η απαγόρευση των διακρίσεων με βάση τα ιδιαίτερα φυσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά ομάδων ή προσώπων (όπως η φυλή, το χρώμα, η θρησκεία, οι γενεαλογικές καταβολές, η εθνική ή εθνοτική καταγωγή, η αναπηρία, το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η ταυτότητα φύλου) θεμελιώνεται στην αρχή της προστασίας της ελευθερίας και αξιοπρέπειας του ανθρώπου, καθώς και στις αρχές της δίκαιης και ίσης μεταχείρισης χωρίς διάκριση.

Πλέον, μέσα από κοινωνικά κινήματα που έλαβαν χώρα στον 20ο αιώνα, οι ρατσιστικές συμπεριφορές και ιδεολογίες έχουν απορριφθεί, είτε σε νομικό επίπεδο είτε σε κοινωνικό και ηθικό. Όμως, ακόμα καθημερινά βλέπουμε γύρω μας στάσεις και συμπεριφορές που εμπεριέχουν ρατσιστικές αντιλήψεις, οι οποίες είναι συχνά λανθάνουσες και δε γίνονται αντιληπτές από τα ίδια τα άτομα που τις εκφράζουν. Παρατηρούμε δηλαδή νέα είδη ρατσισμού, πέρα από τον φανερό ρατσισμό ο οποίος ακόμα μπορεί να εκφράζεται με διάφορους τρόπους, όπως συμπεριφορές βίας προς μειονότητες. Μια πιο υποσυνείδητη μορφή ρατσισμού έχει αναπτυχθεί και εμφανίζεται έμμεσα στις πράξεις, στο λόγο και στις ιδέες των ατόμων. Έχουν δοθεί πολλές ονομασίες για αυτό το είδος ρατσισμού, όπως ‘καθημερινός ρατσισμός’ (everyday racism), ‘υποσυνείδητος ρατσισμός’ (subtle racism) και ‘νέο-ρατσισμός’ (new racism) (Leach, 2005). Ορίζεται ως ο ρατσισμός που περιλαμβάνει μορφές ρατσισμού οι οποίες εκφράζονται στην κοινωνική πραγματικότητα με λιγότερο προφανείς τρόπους σε σχέση με τον «παραδοσιακό» ρατσισμό (Romm, 2010), οι

οποίες όμως είναι το ίδιο αποτελεσματικές με τις «παλιές» πρακτικές (Bonilla-Silva, 2003).

Ο ρατσισμός αυτός πολλές φορές εκφράζεται υποσυνείδητα από άτομα τα οποία πιστεύουν ότι δεν είναι ρατσιστές (Katz, 2003). Τα άτομα αυτά, τα οποία στο μεγαλύτερο τους ποσοστό είναι λευκοί, μπορεί να έχουν καλές προθέσεις και να μην έχουν ρατσιστικές αντιλήψεις. Μπορεί να συμπαραστέκονται στα άτομα τα οποία έχουν δεχθεί ρατσισμό, να πιστεύουν στην ισότητα μεταξύ των φυλών και να θεωρούν τους εαυτούς τους μη ρατσιστές, όμως μέσα τους, ασυνείδητα, να έχουν αρνητικές αντιλήψεις για άλλες φυλετικές ομάδες (Gaertner and Dovidio, 2005). Φυσικά, όπως ο ρατσισμός γενικότερα, έτσι και ο υποσυνείδητος ρατσισμός μπορεί να αφορά φυλετικές ομάδες, μπορεί όμως να αφορά και τα δύο φύλα, καθώς και μπορεί να λάβει την μορφή ξενοφοβίας γενικότερα και άλλων μορφών διακρίσεων.

Αυτή η ιδιαίτερη πτυχή του ρατσισμού είναι το θέμα το οποίο διαπραγματεύεται η παρούσα εργασία, προσπαθώντας με αυτόν τον τρόπο να συμβάλει στην περισσότερο σε βάθος διερεύνηση του φαινομένου, στην εξάλειψη του φαινομένου και στην κοινωνική αλλαγή. Μπορεί να υπάρχει σχετική νομοθεσία και πολιτικές για τον περιορισμό του φαινομένου, όμως απ' ότι φαίνεται δεν είναι αρκετά για την εξάλειψή του και είναι ιδιαίτερα σημαντικό να γίνει κατανοητός και να εξαλειφθεί και ο καθημερινός-υποσυνείδητος ρατσισμός.

Στην ελληνική βιβλιογραφία η αναφορά που γίνεται στο θέμα αυτό είναι εξαιρετικά ανεπαρκής, σε σύγκριση με την ξένη βιβλιογραφία. Έτσι, η παρούσα εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει μια εκκίνηση για να διερευνηθεί περισσότερο σε βάθος το θέμα του καθημερινού και υποσυνείδητου ρατσισμού με ιδιαίτερη έμφαση στο νεανικό πληθυσμό.

Η πτυχιακή εργασία αποτελείται από δύο μέρη το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος. Το θεωρητικό μέρος αναπτύσσεται σε πέντε κεφάλαια. Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο εισάγονται οι έννοιες του ρατσισμού, των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων, παρουσιάζεται η ιστορική αναδρομή του φαινομένου και γίνεται αναφορά στα αίτια και τις συνέπειες του ρατσισμού. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται ο ορισμός του διακριτικού ρατσισμού, οι μορφές και τα είδη του, οι αποδέκτες του ρατσισμού και ο τρόπος εκδήλωσης του. Στο τρίτο κεφάλαιο, παρατίθενται οι πολιτικές και οι νόμοι που υπάρχουν για την αντιμετώπιση του ρατσισμού, τόσο στην Ε.Ε όσο και στην Ελλάδα. Στο τέταρτο κεφάλαιο,

αναφέρονται τα επεισόδια ρατσισμού και η εξάπλωση του στην Ελλάδα και τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το φαινόμενο του ρατσισμού σε συσχέτιση με τους νέους που αποτελούν και το αντικείμενο της δικής μας μελέτης πεδίου.

Στο ερευνητικό μέρος της πτυχιακής εργασίας περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια. Πρώτα, αναπτύσσεται η μεθοδολογία έρευνας που χρησιμοποιήθηκε για την υλοποίηση της έρευνας, ώστε να γνωστοποιηθεί ο τρόπος που έγινε η έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται ο σκοπός, τα ερευνητικά ερωτήματα – υποθέσεις, το δείγμα, το είδος και το εργαλείο της έρευνας, η διαδικασία συλλογής των δεδομένων, η στατιστική ανάλυση και οι δυσκολίες της έρευνας. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των στατιστικών αναλύσεων και παραθέτονται οι πίνακες με σχολιασμούς. Υστέρα, γίνεται η συζήτηση των αποτελεσμάτων και η συσχέτιση τους με την βιβλιογραφία και τέλος παραθέτονται τα συμπεράσματα και προτάσεις της ερευνητικής ομάδας.

Α' ΜΕΡΟΣ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ-ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ: ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΟ ΡΑΤΣΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΙΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

1.1 Η έννοια του ρατσισμού – Ορισμός

Η διατύπωση ενός ορισμού για τον ρατσισμό κοινώς αποδεκτού από όλους τους ανθρώπους δεν εντοπίζεται στη σχετική βιβλιογραφία. Αυτό είναι πιθανό να οφείλεται στις διαφορετικές μορφές του ρατσισμού κατά την ιστορική του πορεία και εξέλιξη. Η διαπίστωση αυτή οδήγησε τον Milner το 1981 στη συγκέντρωση όλων εκείνων των στοιχείων για τη προσέγγιση του όρου αυτού στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Σύμφωνα με τον Milner, τα βασικά στοιχεία που ορίζουν και οριοθετούν τη φυλετική προκατάληψη αναφέρουν ότι αυτή: α) είναι μία άκαμπτη στάση που δύσκολα διαφοροποιείται και μεταβάλλεται, β) βασίζεται σε μία λανθασμένη και άκαμπτη γενίκευση, γ) αποτελεί προκατειλημμένη κρίση, δ) είναι μια στάση που προδιαθέτει το άτομο να δράσει ευνοϊκά ή δυσμενώς απέναντι σε μία ομάδα, και ε) είναι λανθασμένη γιατί ο προκατειλημμένος άνθρωπος παρεκκλίνει από ιδανικούς κανόνες (Μίτιλης, 2009).

Ο ρατσισμός σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002) ορίζεται ως η κοινωνική ή πολιτική πρακτική διακρίσεων, που βασίζεται στο δόγμα της ανωτερότητας μιας φυλής, εθνικής ή κοινωνικής ομάδας και στην καλλιεργημένη αντίληψη των μελών της ότι οφείλουν να περιφρουρήσουν την αμιγή σύσταση, την καθαρότητα της ομάδας τους, καθώς και τον κυρίαρχό τους ρόλο έναντι των υπόλοιπων φυλετικών, εθνικών, κοινωνικών κ.τ.λ. ομάδων, που θεωρούνται από αυτά κατώτερες.

Ο ρατσισμός είναι, λοιπόν, ιδεολογία των άνισων. Όσο υπάρχουν άνισοι, θα υπάρχει ρατσισμός. Αυτό είναι ένας λόγος παραπάνω να παλεύει κανείς τον ρατσισμό ο οποίος επιτελεί διττή λειτουργία: την στιγμή που είναι η ένδειξη της κοινωνίας των άνισων, γίνεται και ιδεολογικός μοχλός αναπαραγωγής της.

Ο ρατσισμός είναι ταυτόχρονα, ιδεολογία υποταγής και κυριαρχίας. Χρειάζεται για να σφυρηλατείται η ενότητα των ισχυρών έναντι των

αδυνάμων και να εδραιώνεται η ματαιώσή τους. Ο ρατσισμός έχει τα χαρακτηριστικά μιας συμπαγούς ψευδούς συνείδησης. Ο Χριστόπουλος (2013) υποστηρίζει ότι:

«[Ο ρατσισμός] Είναι ο ακατέργαστος, αδιαμεσολάβητος και απροβλημάτιστος τρόπος που το άτομο εσωτερικεύει την καθημερινή του εμπειρία μέσα στην κοινωνία, ο «κοινός νους» που δεν γνωρίζει στοχασμό και ενδοσκόπηση αλλά μόνο μια αυτοαναφορική δικαίωση. Η ρατσιστική ιδεολογία επιτρέπει σε κάποιον ανίσχυρο να νομίζει πως είναι ισχυρός, βρίσκοντας έναν πιο ανίσχυρο και εναποθέτοντας πάνω του τη ματαιώση, την απόγνωση και την αγανάκτηση. Αυτός λοιπόν γίνεται η εμπροσθοφυλακή της ρατσιστικής ιδεολογίας.»

Ρατσισμός είναι να θεωρούμε κάποια άλλη ομάδα ανθρώπων ως κατώτερη ή ακόμη και άξια περιφρόνησης, λόγω της φυλετικής ή εθνικής τους καταγωγής. Ο ρατσισμός ισούται με την απόρριψη των ατόμων λόγω της διαφορετικότητάς τους, τα οποία μέσα από την πίεση που δέχονται οδηγούνται στην αδυναμία άσκησης κάποιων δικαιωμάτων. Είναι «οποιαδήποτε στάση, συμπεριφορά ή πεποίθηση που στρέφεται εναντίον κάποιας κοινωνικής ομάδας, λόγω της εθνικότητας, της φυλής ή του χρώματος των μελών της» (Γκίκας, 1994: 110).

Ένας άλλος ορισμός περιγράφει τον ρατσισμό ως: «ένα σύνολο πεποιθήσεων, ιδεολογιών και διαδικασιών που εδραιώνουν διακρίσεις εναντίον άλλων ατόμων με βάση τη συμμετοχή τους σε ορισμένη ομάδα » (Δημάκη και Λαμπίρη, 1998: 145).

Με τον όρο «ρατσισμός» εννοούμε ένα πλέγμα αντιλήψεων, στάσεων, συμπεριφορών και/ή θεσμοθετημένων μέτρων που εξαναγκάζουν ορισμένους ανθρώπους σε υποτελή διαβίωση, κι αυτό και μόνο επειδή ανήκουν σε μια διακριτή κατηγορία ανθρώπων. Ως δικαιολογία για τις διακρίσεις χρησιμοποιείται η διαφορετικότητα της ομάδας, στην οποία προσάπτεται συχνά – αλλά όχι πάντα- μια υποτιθέμενη κατωτερότητα ή / και επικινδυνότητα (Τσιάκαλος, 2011: 75).

1.2 Προκαταλήψεις και στερεότυπα

Σύμφωνα με τους παραπάνω ορισμούς, ο ρατσισμός περιγράφεται συνηθέστερα με τον όρο «διακρίσεις» αποδίδοντας δηλαδή την αρνητική συμπεριφορά κάποιου ατόμου προς ένα άλλο άτομο, ομάδα ή κοινότητα. Η ρίζα όμως των διακρίσεων είναι στενά συνδεδεμένη με τα «στερεότυπα» και τις «προκαταλήψεις» οι οποίες θα αναλυθούν παρακάτω. Έτσι ο ρατσισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την έννοια διάκριση, στερεότυπα και προκατάληψη σε

βαθμό που συχνά συγχέονται. Τρεις έννοιες δηλαδή που δημιουργούν ένα μείγμα συμπεριφορικών, γνωστικών και συναισθηματικών στοιχείων αντίστοιχα, το οποίο εκδηλώνεται με την μορφή του ρατσισμού.

Η *προκατάληψη* ορίζεται ως μια (αρνητική) στάση απέναντι στα μέλη μιας συγκεκριμένης ομάδας, στάσης η οποία βασίζεται αποκλειστικά στη συμμετοχή τους στην ομάδα αυτή. Δηλαδή, κάποιος που είναι προκατειλημμένος απέναντι σε μια ομάδα τείνει να αξιολογεί τα μέλη της με αρνητικό τρόπο, απλά και μόνο επειδή ανήκουν σε αυτή την ομάδα. Η προσωπικότητα, η συμπεριφορά και τα ίδια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε συγκεκριμένου ατόμου παίζουν πολύ μικρό ρόλο.

Ορισμένοι ερευνητές υιοθετούν ένα λίγο διαφορετικό ορισμό της προκατάληψης. Θεωρούν την προκατάληψη ως συναισθηματικό στοιχείο αυτής της στάσης (απέναντι στα μέλη μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας) και χρησιμοποιούν τους όρους στερεότυπα και διακρίσεις για να περιγράψουν το γνωστικό και συμπεριφορικό στοιχείο αντίστοιχα. Επίσης, ορισμένοι άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο όρος προκατάληψη εμπεριέχει και τα τρία αυτά δομικά στοιχεία. Για παράδειγμα, ο Brown (1995:8) ορίζει την προκατάληψη ως την «υιοθέτηση αρνητικών κοινωνικών στάσεων ή γνωστικών πεποιθήσεων, έκφραση αρνητικών συναισθημάτων ή εκδήλωση εχθρικής ή άδικης συμπεριφοράς απέναντι στα μέλη κάποιας ομάδας λόγω ακριβώς της συμμετοχής τους στην ομάδα αυτή».

Έτσι, όταν λέμε, για παράδειγμα ότι κάποιος είναι προκατειλημμένος με μια κοινωνική ομάδα, εννοούμε ότι: α) αξιολογεί με αρνητικό τρόπο τα μέλη της και έχει την τάση να τους φερθεί αρνητικά ή εχθρικά και β) θεωρεί ότι όλα τα μέλη της ομάδας έχουν μεταξύ τους ομοιογενή χαρακτηριστικά παραβλέποντας έτσι τις ιδιαιτερότητες του κάθε ατόμου.

Στην έννοια του στερεοτύπου συμπεριλαμβάνονται οι γνωστικές διεργασίες όπως π.χ. η αυθαίρετη κατηγοριοποίηση, δηλαδή γενικεύσεις που δημιουργούνται βάσει αμφιλεγόμενων παρατηρήσεων και εμπειριών. Τα *στερεότυπα* ορίζονται ως γενικευμένες πεποιθήσεις των μελών μιας ομάδας ως προς το πώς είναι και πώς συμπεριφέρονται τα μέλη μιας άλλης ομάδας.

Γενικά, έχουμε την τάση να αγνοούμε τις ιδιαιτερότητες των μελών κάθε ομάδας και να αντιλαμβανόμαστε όλα τα μέλη βάσει ενός μέσου, υπεργενικευτικού προτύπου. Τα στερεότυπα αφορούν ακριβώς αυτές τις υπεργενικεύσεις που κάνουμε σχετικά με τα μέλη μιας ομάδας ατόμων, όπου όλα τα μέλη της ομάδας, θεωρείται ότι έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά. Τα στερεότυπα αποτελούν ευρέως διαδεδομένες

πεποιθήσεις μεταξύ των μελών μιας ομάδας, πρόκειται επομένως για συλλογικές πεποιθήσεις. Ο Allport (1954) περιέγραψε τα στερεότυπα ως το «νόμο της ελάχιστης προσπάθειας». Δεδομένου ότι έχουν περιορισμένες δυνατότητες γνωστικής επεξεργασίας, διαστρεβλώνουν την κρίση μας και οδηγούν σε αδικίες και διακρίσεις (Αζίτσι-Καλατζή, 1996).

1.3 Το φαινόμενο του ρατσισμού δια μέσου των αιώνων

Ετυμολογικά, οι όροι «ράτσα» και «ρατσισμός» προέρχονται από την ισπανική λέξη «raza» και την πορτογαλική λέξη «raça» (γύρω στον 13^ο αιώνα), οι οποίες έχουν ως ρίζα τους την αραβικής προέλευσης λέξη «ras» που σημαίνει «κεφάλι». Ο όρος, επομένως, αποδίδεται στους Άραβες, καθώς ο νομαδικός τρόπος ζωής που είχαν υιοθετήσει, επέβαλε στον καθένα από αυτούς να γνωρίζει την καταγωγή του και να την έχει μέσα στο «κεφάλι» του, έτσι ώστε με τον τρόπο αυτό να ξεχωρίζει από τις άλλες φυλές (που έχουν άλλο «κεφάλι»). Επομένως, από τις απαρχές εμφάνισης του όρου αυτού, υποδηλώνόταν μία άρνηση και υποβάθμιση της ετερότητας των άλλων. (Λίποβατς, 1990: 233)

Ο ρατσισμός αποτελεί μια έκφραση της ανθρώπινης συμπεριφοράς που έχει απασχολήσει, ιδιαίτερα τους τελευταίους δύο αιώνες, τη διεθνή βιβλιογραφία και διανόηση. Όμως στην Ελλάδα, και για λόγους που θα αναλυθούν στη συνέχεια, δεν έχει τύχει ανάλογης επιστημονικής διερεύνησης. Παρατηρείται σχετική έλλειψη βιβλιογραφίας και, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, οι προσεγγίσεις και οι μελέτες του φαινομένου έχουν γίνει με τρόπο μονόπλευρο και αποσπασματικό. (Μίτιλης, 2009)

Ο Τσουκαλάς, (1998: 18) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Πάντα, από τα βάθη των αιώνων, οι άνθρωποι φοβούνται και μισούσαν το άγνωστο και το ξένο. Και έτσι, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο ρατσισμός μπορεί να θεωρηθεί σαν μια από πολλές εκφράσεις του προαιώνιου και διστορικού αισθήματος επιφύλαξης, απέχθειας και εχθρότητας που αναπτύσσεται στις κοινότητες των ανθρώπων, όταν έλθουν σε επαφή με το έτερο, το ξένο».

Αυτή η ατομική και συλλογική ενόρμηση να αντιμετωπίζει κανείς τον Άλλο, το Διαφορετικό, ως μη-ον, οι ανθρωπολόγοι παρατηρούν ότι συναντάται σε όλα τα μέρη του πλανήτη. Μια ομάδα ή μια φυλή κατονομάζει συχνά τον εαυτό της με μια λέξη που σημαίνει «οι άνθρωποι». Αφού εκείνοι που βρίσκονται έξω από αυτήν δεν

είναι άνθρωποι, αποκλείονται από τις ανταλλαγές, αντιμετωπίζονται με περιφρόνηση, αιχμαλωτίζονται για να γίνουν δούλοι ή αντικείμενο θυσίας, καταδιώκονται σαν τα ζώα. Στους κόλπους μάλιστα μιας εθνικής οντότητας, εκείνοι που ανήκουν σε μια μειονοτική εθνότητα ή θρησκεία θεωρούνται ξένοι και ταξινομούνται ως εχθροί, ποτέ ως αντίπαλοι, λες και προέρχονταν από ένα άλλο κράτος και έπρεπε να τους πολεμήσουν σύμφωνα με τη λογική της ένοπλης βίας ή του πολέμου. Η περιφρόνηση, η απομόνωση, η καθυπόταξη, η διάκριση, η άρνηση ή στέρηση, η εξορία, ο διωγμός και τέλος η γενοκτονία, είναι καταστροφικές συμπεριφορές και πράξεις που γεννιούνται από τη φρίκη της μισαλλοδοξίας και του ρατσισμού. (Prache, 1996)

Το φαινόμενο του ρατσισμού, κατά την ιστορική διαδρομή του δια μέσου των αιώνων, βρήκε συμμάχους και υποστηρικτές σε διάφορες εθνικές αντιλήψεις, πολιτικά συμφέροντα και ιστορικές συγκυρίες που το κατεύθυναν σε μια κλιμακούμενη νοοτροπία άρνησης ή/και υποβάθμισης της ετερότητας των άλλων λαών. Έτσι, για παράδειγμα, αναφέρονται οι «μιαροί» (μη Άριοι) στο ινδικό σύστημα της κάστας, η αντίληψη των Εβραίων ότι αποτελούσαν τον «περιούσιο λαό του Θεού» και το «Πας μη Έλλην βάρβαρος» των αρχαίων Ελλήνων. Πρόκειται για ιδεολογικές κατασκευές που επιτρέπουν στους λαούς να φαντασιώσουν μια προνομιούχο δική τους υπόσταση σε σύγκριση με τους ξένους, τους υποδεέστερους λαούς, με τρόπο ανάλογο του ναρκισσισμού, που εκδηλώνεται σε ατομικές ψυχοπαθολογικές αποκλίσεις. (Τζαβάρας, 1998: 76)

Ο ρατσισμός, είναι μια αντιεπιστημονική θεωρία, που στηρίχθηκε στην αντίληψη της υπεροχής ορισμένων τάξεων και φυλών και στα πλαίσιά του σημειώθηκαν απάνθρωπες ενέργειες σε βάρος όσων βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση. Η εμφάνισή του ανάγεται στα πρώτα χρόνια της δουλείας, ενώ κατά την διάρκεια του μεσαίωνα είχε ήδη διαμορφωθεί μια ρατσιστική αντίληψη, που διασφάλιζε την κληρονομική υπεροχή των ευγενών. Την εποχή της αποικιοκρατίας, οι ρατσιστικές αντιλήψεις παρουσιάστηκαν ως πρόσχημα για να αιτιολογηθεί η εκμετάλλευση των ιθαγενών της Αφρικής, της Αυστραλίας, της Ν. Ασίας και τα λοιπά (Ζωγράφου, 2003).

Από τις αρχαίες κοινωνίες (Αρχαίοι Έλληνες, Αιγύπτιοι, Ρωμαίοι) ο διαχωρισμός «εμείς» και «οι άλλοι», «οι βάρβαροι», λειτούργησε ως σημείο αναφοράς και διαφοράς του εκάστοτε πολιτισμού με τον έξω-από –αυτόν κόσμο. Στην Αρχαία Ελλάδα για παράδειγμα - όπου λόγω του πολυθεϊσμού και της έννοιας

της δημοκρατίας η ανοχή εμπόδιζε ακραίες μορφές μισαλλοδοξίας να αναπτυχθούν – αυτή η ίδια η δημοκρατία των πόλεων, περιόριζε την ελευθερία και την ισότητα με νόμους που υπέτασσαν το άτομο στην Πόλιν. Ο Σωκράτης κατηγορήθηκε ότι δεν είχε τους ίδιους θεούς με την Πόλιν και καταδικάστηκε γι' αυτή (Romily,1999).

Στην Αρχαία Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, οι επαρχίες και τα κατακτημένα εδάφη της έβριθαν διαφορετικότητας λαών, πολιτισμών και θρησκειών. Η μισαλλοδοξία, ιδιαίτερα για τους Εβραίους, ήταν καθημερινό φαινόμενο, στο οποίο ο εκάστοτε Ρωμαίος αυτοκράτορας έδειχνε ανοχή μέχρι το σημείο όπου η μισαλλοδοξία αυτή δημιουργούσε εξεγέρσεις και σφαγές (Yavetz, 1999).

Στον Μεσαίωνα ατομική και συλλογική μισαλλοδοξία ενώνονται για να γεννήσουν την Ιερά Εξέταση, τους θρησκευτικούς πολέμους και διωγμούς. Στη μεσαιωνική Δύση, «οι μεγάλες» θρησκείες εμποτισμένες από τη βεβαιότητα ότι κατέχουν την απόλυτη αλήθεια, δεν δέχονται το δικαίωμα στην πλάνη. Η μέριμνα για τον άλλο, η φιλανθρωπία είναι αυτό που τους κάνει να θέλουν να μοιραστούν μαζί τους αυτό το υπέρτατο αγαθό που είναι η μία και μοναδική αλήθεια. Από τις Σταυροφορίες η μισαλλοδοξία έχει απλώσει το πέπλο της στο «χριστιανικό κόσμο», ενώ στο τέλος του 15^{ου} αιώνα ανάβει η πυρά της Ιεράς Εξέτασης και αναπτύσσεται ένα ολόκληρο σύστημα «διωγμού και αποκλεισμού», που κίνητρό του είναι η θέληση να φτιαχτεί μια χριστιανική κοινωνία καθαρισμένη από στοιχεία που κρίνονται αναφομοίωτα και που συχνά θεωρούνται πως διαθέτουν μια ατιμωτική ακάθαρτη κηλίδα ικανή να μολύνει το σύνολο της κοινωνίας (αιρετικοί, λεπροί, ομοφυλόφιλοι, μάγισσες, τρελοί) (Le Gof, 1999).

Στα μέσα του 16^{ου} αιώνα ο ρατσισμός είναι εμφανής στον Δυτικό κόσμο με τους κατακτητικούς αποικιακούς πολέμους στους οπαίους υποδούλωσε ή εξολόθρευσε τους αυτόχθονες της Αμερικής, τους μαύρους της Αφρικής, τους αραβικούς και ασιατικούς πληθυσμούς. Η κατάφωρη αυτή αδικία ήθελε πάλι το ιδεολογικό της άλλοθι. Έτσι, κατά τα τέλη του 19ου αιώνα ο ρατσισμός έπαιρνε στην Ευρώπη μια ψευδοεπιστημονική βιολογική επίφαση που θα οδηγούσε αργότερα στη γενοκτονία των Εβραίων και των Τσιγγάνων και στη διάρκεια του 20ου αιώνα σε αλλεπάλληλες αιματηρές εκρήξεις ρατσιστικής βίας σε Ευρώπη, ΗΠΑ και Ν. Αφρική. Η πορεία αυτή του ρατσισμού είναι ιστορικά καταγεγραμμένη μέσα από συγκεκριμένα φαινόμενα διακρίσεων, όπως η ναζιστική περίοδος της Γερμανίας, οι φυλετικές διακρίσεις στις ΗΠΑ και το καθεστώς Απαρτχάιντ στη Νότια Αφρική (Τσιάκαλος, 2011).

1.4 Αίτια και συνέπειες του ρατσισμού

1.4.1. Αίτια

Ρατσισμός θεωρείται κάθε πρακτική η οποία εμποδίζει τα άτομα που υφίστανται την διάκριση να απολαύσουν τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες που είναι διαθέσιμες στην πλειοψηφία του πληθυσμού. Ο ρατσισμός πηγάζει από τις προκαταλήψεις, από τις αρνητικές δηλαδή πεποιθήσεις που τα άτομα μιας συγκεκριμένης ομάδας έχουν για τα μέλη άλλων αντίστοιχων ομάδων. Αποκτά όμως την ουσιαστική υπόσταση του όταν αυτές οι προκαταλήψεις οδηγούν σε κοινωνικές διακρίσεις. (Πανούσης, 2008)

Η κοινωνικο-ψυχολογική κατανόηση του ρατσισμού έχει συνδεθεί με τρεις διαφορετικές θεωρητικές οπτικές: την κοινωνιογνωστική (σκέψη για τα κοινωνικά αντικείμενα), την ψυχοδυναμική και την κοινωνικο-κονστρουξιονιστική. Η πρώτη αντλώντας από την παράδοση της πειραματικής κοινωνικής ψυχολογίας εστιάζει στις γνωστικές διαστάσεις του ρατσισμού, με τους τρόπους δηλαδή που οι άνθρωποι κατηγοριοποιούν και ομαδοποιούν τις κοινωνικές πληροφορίες σε σύνολα. Οι έννοιες που κυριαρχούν είναι οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, αυθαίρετες πεποιθήσεις που συνδέουν χαρακτηριστικά ή ιδιότητες με ομάδες ανθρώπων. Οι εξηγήσεις που προτάθηκαν για τις στερεοτυπικές αποδόσεις αφορούν κυρίως σε διαδικασίες μάθησης και κοινωνικοποίησης. Αφετηρία αυτής της δραστηριότητας υπήρξαν τα πειράματα των Tajfel & Wilkes (1963) για τις γνωστικές και αντιληπτικές συνέπειες της κατηγοριοποίησης σε αντικείμενα του φυσικού κόσμου.

Οι Tajfel & Wilkes πρότειναν πως είναι οι ίδιες οι γνωστικές και αντιληπτικές διαδικασίες που εμπλέκονται σε κοινωνικού περιεχομένου κατηγοριοποιήσεις (όταν δηλαδή τα φυσικά αντικείμενα αντικαθίστανται από ομάδες ατόμων): οι άνθρωποι έχουν την τάση να υπερτονίζουν ομοιότητες ανθρώπων που κατηγοριοποιούνται ως μέλη της ίδιας ομάδας τονίζοντας συνάμα τις διαφορές ανάμεσα στα μέλη των διαφορετικών κοινωνικών κατηγοριών. Οι έρευνες των Tajfel & Wilkes για τις συνέπειες των διαδικασιών κατηγοριοποίησης επιβεβαιώνουν ευρήματα προγενέστερων ερευνών για την υπερ-γενικευτική φύση της στερεοτυπικής σκέψης. (Tajfel & Wilkes, 1963 στο Ζήση)

Η Wetherell (2005) παρατηρεί πως η έρευνα πάνω στις γνωστικές βάσεις των

στερεοτύπων πήρε πολλές και διαφορετικές κατευθύνσεις (σελ. 273). Ωστόσο ένα κοινό γνώρισμα αυτών των κατευθύνσεων αφορά στις παραδοχές για τον τρόπο που ο ανθρώπινος νους είναι σχεδιασμένος να λειτουργεί καθώς και την τάση να αναπτύσσει γνωστικές στρατηγικές εξοικονόμησης και σύντμησης των κοινωνικών πληροφοριών. Παραδοχές που συνδέθηκαν με ατομικιστικά μοντέλα εξήγησης σχετικά με τα είδη και τους τύπους επεξεργασίας πληροφοριών σύμφωνα με τα οποία στρεβλώσεις και σφάλματα οφείλονται σε διαστάσεις οργάνωσης του ανθρώπινου νου και της περιορισμένης χωρητικότητας του. Ειδিকেύσεις των κατευθύνσεων ενδιαφέρθηκαν να εξετάσουν τους τρόπους με τους οποίους είναι αποθηκευμένα τα στερεότυπα στη μνήμη των ανθρώπων και οργανωμένα γύρω από αντιπροσωπευτικές εικόνες του τυπικού μέλους της ομάδας που οδηγούν σε απατηλές συσχετίσεις ('πρωτότυπα'). Οι έρευνες αυτού του τύπου οδήγησαν σε αμφιλεγόμενα συμπεράσματα καθώς ερμήνευσαν τις στερεοτυπικές αποδόσεις ως εσφαλμένες διαδικασίες του νου αγνοώντας και παραμελώντας την συλλογική εμπλοκή του ατόμου στον κοινωνικό κόσμο. (Wetherell, 2005 στο Ζήση)

Οι εσωτερικές δυναμικές του ρατσισμού διερευνήθηκαν από την ψυχοδυναμική προσέγγιση. Παρά τον ατομικιστικό της προσανατολισμό θα συζητηθεί σύντομα η συνεισφορά της. Η έρευνα για την αυταρχική προσωπικότητα από τους Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson & Sanford διεξάχθηκε προς τα τέλη της δεκαετίας του 1940 στις ΗΠΑ και απέβλεπε να απαντήσει στο ερώτημα: Για ποιο λόγο οι αντικρουόμενες πολιτικές ιδεολογίες ασκούν τόσο διαφορετική έλξη σε διαφορετικά άτομα; (1950, σελ. 2).

Ο Adorno και συνεργάτες του εισήγαγαν την έννοια της αυταρχικής προσωπικότητας ως τύπο προσωπικότητας στον οποίο εμπεριέχονται ειδικά χαρακτηριστικά και που έλκεται από τη φασιστική ιδεολογία εκδηλώνοντας ισχυρές τάσεις εθνοκεντρισμού. Οι ιδιότητες της αυταρχικής προσωπικότητας αποδόθηκαν από τους ερευνητές σε γονεϊκές πρακτικές που ενσταλάζουν στα παιδιά την υπακοή στους ανωτέρους και τις διάφορες μορφές εξουσίας και συγχρόνως επιβάλλουν την πειθαρχία τους σ' αυτά με τιμωρίες. Συνέπεια αυτών των πρακτικών είναι τα παιδιά στην ενήλικη τους ζωή να αναπτύξουν ένα τιμωρητικό υπερεγώ και την συσσωρευμένη τους εχθρότητα να την μετατοπίζουν σε ομάδες που θεωρούνται αδύναμες ή κατώτερες, όπως οι μειονοτικές ομάδες.

Ο Adorno και οι συνεργάτες του υποστήριξαν πως ιδεολογίες που αντανakλούν κυρίαρχες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες καλύτερα ταιριάζουν

σε ορισμένους τύπους προσωπικότητας εγκαθιδρύοντας μια σχέση ανάμεσα στο χαρακτήρα του ατόμου και την ιδεολογία που υπερασπίζεται (Wetherell, όπ.π., σελ 284). Η θεωρητική πρόταση του Adorno συνδέοντας ψυχολογικούς ατομικούς παράγοντες και πρακτικές ανατροφής με τις ευρύτερες ισχύουσες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες προσπάθησε να κατανοήσει την εμφάνιση και την αναπαραγωγή φασιστικών καθεστώτων. Η θεωρία δεν είναι επαρκής για την εξήγηση της συλλογικής έκφρασης του ρατσισμού και παραμελεί το ρόλο που παίζουν τα υλικά συμφέροντα στη διατήρηση των άνισων σχέσεων εξουσίας ανάμεσα σε ομάδες με διαφορετική ισχύ.

Η κοινωνικο-κονστρουξιοπιστική προσέγγιση εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι συγκροτούν νοήματα και ερμηνείες για πράξεις κατηγοριοποίησης και αρνητικής διάκρισης. Ερμηνείες και νοήματα προσεγγίζονται ως τμήματα ευρύτερων ιδεολογικών σχημάτων και όχι ως αντιληπτικές και γνωστικές διεργασίες ενώ στο επίκεντρο της προσοχής είναι φαινόμενα επικοινωνίας (καθημερινή ομιλία, πολιτισμικές αφηγήσεις, μέσα δημοσιότητας) τα οποία συντηρούν και αναπαράγουν λαϊκές προκαταλήψεις και πολιτικά συμφέροντα. Τα ερμηνευτικά σχήματα εμφανίζονται στην καθημερινή ομιλία, σε αφηγήσεις και σε κοινωνικές πρακτικές. Η κοινωνικο-κονστρουξιοπιστική προσέγγιση εξετάζει πράξεις καθημερινής ομιλίας και λόγου καθώς και τους τρόπους με τους οποίους αυτοί ενσωματώνονται στο ατομικό ή ομαδικό αξιακό σύστημα κατασκευάζοντας ταυτότητες (Adorno, 1990 στο Ζήση).

1.4.2. Συνέπειες

Οι ρατσιστικές πρακτικές, εμποδίζουν διάφορες ομάδες να απολαύσουν ισότιμα εκπαιδευτικά, επαγγελματικά, νομικά κ.τ.λ. δικαιώματα, οδηγούν πολλά από τα μέλη τους στο κοινωνικό περιθώριο. Αυτή η περιθωριοποίηση, σε συνδυασμό με την ανέχεια από την οποία συχνά υποφέρουν τα θύματα του ρατσισμού, καλλιεργεί σε ορισμένες περιπτώσεις το έδαφος για παραπτωματική συμπεριφορά.

Γίνεται ευνόητο ότι ο πολλαπλασιασμός ρατσιστικών φαινομένων θα θέσει σε άμεσο κίνδυνο τους δημοκρατικούς θεσμούς, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή της χώρας. Το φαινόμενο του ρατσισμού συγκροτείται από ένα σύστημα αντιλήψεων και πρακτικών που ορίζονται ως διαφορετική, εχθρική και υποδεέστερη μια κοινωνική ομάδα στη βάση μιας πραγματικής ή και υποθετικής

καταγωγής. Η διάκριση και ο στιγματισμός μπορούν επίσης να βασιστούν σε οποιοδήποτε πραγματικό ή φαντασιακό χαρακτηριστικό, σε κάποιο εξωτερικό γνώρισμα – όπως το χρώμα του δέρματος- ή σε κάποιο πολιτισμικό στοιχείο, όπως η θρησκεία και η γλώσσα. Οι ξενοφοβικές αντιλήψεις και οι ρατσιστικές πρακτικές συνδέονται διαχρονικά με το φαινόμενο του φόβου που διακατέχει τους κυρίαρχους έναντι της εισβολής του «Ξένου» και της «απειλής» που εκπροσωπεί για τους «εντός των τειχών». Ο ρατσισμός εκδηλώνεται ως επιθετικότητα στο ιδεολογικό και ψυχολογικό επίπεδο. Οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό, μέσω του οποίου ασκείται οικονομική, κοινωνική και ηθική βία. Στο όνομα του θεσμοποιημένου ρατσισμού έλαβαν χώρα εκτεταμένες στερήσεις σε μέλη «κατώτερων» φυλετικών ομάδων, καθιερώθηκε το καθεστώς του Απαρτχάιντ, και επιχειρήθηκαν γενοκτονίες όπως των Αρμενίων και των Εβραίων. (Πανούσης, 2008)

Συνοψίζοντας, το πρώτο κεφάλαιο εισήγαγε την έννοια του ρατσισμού ορίζοντάς τον ως κάθε μορφή διάκρισης που βασίζεται στη διαφορετικότητα των ατόμων και συχνά εκφράζεται με την μορφή της ανωτερότητας μια ομάδας σε βάρος κάποιας άλλης. Στη συνέχεια αναλύθηκαν οι έννοιες της προκατάληψης και του στερεότυπου, δύο όρων που αποτελούν βασικά συστατικά για την εδραίωση και την εξάπλωση του ρατσισμού, καθώς αποτελούν το συναισθηματικό και το γνωστικό στοιχείο αντίστοιχα, που οδηγούν στη ρατσιστική συμπεριφορά. Το φαινόμενο του ρατσισμού παρατηρείται από την αρχαιότητα και διατηρείται ακόμη και στην εποχή μας λαμβάνοντας διάφορες μορφές, γι' αυτό μεγάλο ενδιαφέρον έχει η διερεύνηση τόσο των αιτιών, όσο και των συνεπειών που προκαλεί.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΜΜΕΣΟΣ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

2.1 Ορισμός

Έπειτα από τα διάφορα κοινωνικά κινήματα που έλαβαν χώρα στον 20^ο αιώνα κατά του ρατσισμού, έχει παρατηρηθεί από τότε απόρριψη της ρατσιστικής συμπεριφοράς και ιδεολογίας, σε επίπεδο νομικό, κοινωνικό και ηθικό. Η ρατσιστική συμπεριφορά δεν είναι πλέον θεσμοθετημένη σε πολλές χώρες του κόσμου, εν αντιθέσει με το παρελθόν.

Οι περισσότεροι πιστεύουν ότι οι φυλετικοί ρατσιστές είναι λίγοι πλέον στις μέρες μας και ότι οι διακρίσεις έχουν εξαφανιστεί τις τελευταίες δεκαετίες (Bonilla-Silva, 2003). Όμως, ένα νέο είδος ρατσισμού έχει παρατηρηθεί, το οποίο εκφράζεται με πλάγιο και έμμεσο τρόπο.

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν δοθεί πολλές ονομασίες σε αυτό το είδος ρατσισμού, όπως ‘καθημερινός ρατσισμός’ (everyday racism), ‘διακριτικός ρατσισμός’ (subtle racism), ‘νέο-ρατσισμός’ (new racism) (Leach, 2005) και ‘ρατσισμός απέχθειας’ (aversive racism).

Οι ορισμοί που έχουν δοθεί στο νέο αυτό φαινόμενο μπορεί να διαφέρουν σε κάποια σημεία, όμως αποτελούν κρυφές και πλάγιες μορφές του παλιού, θεσμοθετημένου ρατσισμού (McConahay, 1986 στο Akrabi et al, 2000). Κύριο τους χαρακτηριστικό είναι πως ορίζουν ένα είδος ρατσισμού που εκφράζεται από άτομα τα οποία υποστηρίζουν θύματα παλιών διακρίσεων, υποστηρίζουν την ιδέα της ισότητας και θεωρούν τους εαυτούς τους μη-ρατσιστές, όμως έχουν αρνητικές πεποιθήσεις για συγκεκριμένες ομάδες. Θεωρείται ότι ο υποσυνείδητος ρατσισμός εκφράζεται από μέλη κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων προς μειονοτικές ομάδες, σε χώρες στις οποίες κυριαρχεί μεν η αξία της ισότητας αλλά έχουν παρελθόν διακρίσεων προς τις μειονοτικές ομάδες αυτές. Μπορεί ο ρατσισμός αυτός να εκφράζεται με ασυνείδητο και πλάγιο τρόπο, όμως οι επιπτώσεις του είναι το ίδιο σημαντικές με του «παλιού», θεσμοθετημένου τρόπου, έχοντας συνέπειες όπως αυτή της μειωμένης οικονομικής ευχέρειας για τις καταπιεσμένες ομάδες (Moore, 2007). Παρά το ότι δεν είναι εύκολα αντιληπτός, μπορεί να είναι επιβλαβής για την ευημερία, το επίπεδο ζωής και την αυτοεκτίμηση των ομάδων αυτών. Το ότι είναι «αόρατος», κάνει δύσκολο να καταλάβουν οι θύτες τις δυσκολίες που δημιουργούν.

(Sue, 2010).

Στη βιβλιογραφία χρησιμοποιείται επίσης ο όρος ‘μίκρο-επιθέσεις’ (microaggressions), ο οποίος περιγράφει την κάθε ξεχωριστή, πλάγια και ασυνείδητη μορφή διάκρισης. (Pierce et al., 1978 στο Sue, 2010). Συγκεκριμένα, οι μίκρο-επιθέσεις είναι οι σύντομες και κοινές καθημερινές λεκτικές, συμπεριφοριστικές και περιβαλλοντικές προσβολές, οι οποίες μπορεί να γίνονται σκόπιμα ή και όχι, οι οποίες μεταδίδουν εχθρότητα προς ένα άτομο ή ομάδα εξαιτίας της φυλής στην οποία ανήκουν, το φύλο τους, τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό ή την θρησκεία τους. Συχνά, οι θύτες δεν έχουν επίγνωση της ρατσιστικής συμπεριφοράς τους.

2.2 Μορφές και είδη έμμεσου ρατσισμού

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, υπάρχουν αρκετές μορφές υποσυνείδητου ρατσισμού, οι οποίες έχουν κάποιες διαφορές μεταξύ τους. Μόρφες τέτοιου ρατσισμού είναι ο ρατσισμός απέχθειας (aversive racism), συμβολικός ρατσισμός (symbolic racism) ή μοντέρνος ρατσισμός (modern racism) και αμφίθυμος ρατσισμός (ambivalent racism).

Ο συμβολικός ρατσισμός, επίσης γνωστός ως μοντέρνος ρατσισμός, αναπτύχθηκε στις Η.Π.Α. και αναφέρεται στον ρατσισμό ενάντια στους μαύρους των Ηνωμένων Πολιτειών. Χαρακτηρίζεται από 4 συγκεκριμένες πεποιθήσεις: οι μαύροι δεν αντιμετωπίζουν πλέον προκατάληψη και διακρίσεις, η αποτυχία των μαύρων να αποκτήσουν μια καλή ζωή είναι επειδή δεν δούλεψαν αρκετά σκληρά, οι μαύροι έχουν πολλές απαιτήσεις και ότι έχουν κατακτήσει περισσότερα από όσα τους αξίζουν.

Ο αμφίθυμος ρατσισμός αναφέρεται στους ρατσιστές οι οποίοι νοιώθουν και θετικά και αρνητικά συναισθήματα προς στιγματισμένες φυλετικές ομάδες, και στη σύγκρουση που δημιουργείται ανάμεσα στα συναισθήματα αυτά (Katz, 1981).

Ο ρατσισμός απέχθειας τονίζει ότι οι ρατσιστές πιστεύουν γενικά στην ισότητα, αλλά αισθάνονται προσωπική απέχθεια προς άτομα που ανήκουν στις φυλετικές μειονότητες (Moore, 2007).

Παρά τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στους διάφορους ορισμούς, όλοι τονίζουν ότι η ρατσιστική συμπεριφορά εκφράζεται ‘διακριτικά’ και με πλάγιο τρόπο, κυρίως από άτομα τα οποία φαίνεται ότι δεν έχουν κακές προθέσεις.

Όμως, υπάρχουν και άλλες μορφές ασυνείδητων μορφών διακρίσεων, όπως είναι ο σεξισμός. Ο εμφανής σεξισμός εκφράζεται με σεξουαλική παρενόχληση, σωματική κακοποίηση, με το να μην κρίνονται οι γυναίκες δίκαια στην διαδικασία προσλήψεων, κ.α. Τέτοιες πράξεις πλέον περιφρονούνται από την κοινωνία και δεν είναι αποδεκτές, όμως και ο σεξισμός μπορεί να είναι ασυνείδητος και να εκφράζεται με πλάγιους τρόπους. Όπως ο υποσυνείδητος φυλετικός ρατσισμός προέρχεται κυρίως από άτομα τα οποία πιστεύουν στην ισότητα και δεν θεωρούν τους εαυτούς τους ρατσιστές, έτσι και ο σεξισμός αυτός εκφράζεται από άνδρες με καλές προθέσεις, οι οποίοι πιστεύουν στην ισότητα των φύλων και δεν θα έκαναν διακρίσεις ποτέ επίτηδες προς γυναίκες. Όμως, χωρίς την θέλησή τους, υιοθετούν συμπεριφορές οι οποίες δεν επιτρέπουν σε αυτές ίσες ευκαιρίες (Sue, 2010). Σύμφωνα με τις γυναίκες, οι συμπεριφορές αυτές περιλαμβάνουν το να δίνουν μικρότερη αξία στα κατορθώματά τους, να τις βλέπουν ως σεξουαλικά αντικείμενα, και να περιορίζουν την αποτελεσματικότητά τους στους κοινωνικούς, εκπαιδευτικούς ή εργασιακούς χώρους (Banaji & Greenwald, 1995; Benokraitis, 1997; Morrison & Morrison, 2002, στο Sue, 2010).

2.3 Αποδέκτες του έμμεσου ρατσισμού

Συνήθως οι όροι αυτοί για τον διακριτικό ρατσισμό χρησιμοποιούνται για να δείξουν τις φυλετικές σχέσεις, ανάμεσα στους λευκούς και τους μαύρους, κυρίως στις Η.Π.Α. Όμως αυτό το είδος ρατσισμού έχει χρησιμοποιηθεί και για να περιγράψει γενικά τις σχέσεις ανάμεσα σε διαφορετικές εθνικές ομάδες, όπως για παράδειγμα τις σχέσεις μεταξύ Ολλανδών και Τούρκων (Coenders et al, 2001).

Σύμφωνα με τον Sue (2010), αυτές οι διακρίσεις μπορούν να κατευθύνονται γενικά προς περιθωριοποιημένες ομάδες, ομάδες που γενικά τις βλέπει μεγάλο μέρος της κοινωνίας με αρνητικό τρόπο. Τα χαρακτηριστικά αυτών των ομάδων μπορεί να είναι το φύλο τους (γυναίκες), ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός (ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι), η τάξη στην οποία ανήκουν, η αναπηρία ή οι θρησκείες που δεν είναι δημοφιλείς στην χώρα που ζουν.

Για αυτές τις ομάδες, αυτές οι εμπειρίες καθημερινών διακρίσεων είναι συνεχείς, προσβάλλοντας την αυτοεκτίμησή τους, παράγοντας αισθήματα θυμού, ματαίωσης, μειωμένης ευημερίας και προσωπικής αξιότητας, ενώ επίσης προκαλούν

προβλήματα υγείας, μειωμένο προσδόκιμο ζωής και μειωμένες ευκαιρίες για ίση πρόσβαση στην αγορά εργασίας, στην εκπαίδευση και στην υγειονομική περίθαλψη. Μια μικρο-επίθεση από μόνη της μπορεί να μην έχει μεγάλη επίδραση, όμως όταν είναι συνεχείς, τότε έχουν επιβλαβείς συνέπειες προς τις ομάδες αυτές.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις γυναίκες, ο σεξισμός και οι διάφορες μορφές του έχει αρνητικές συνέπειες στην ποιότητα ζωής τους. Οδηγεί σε σωματική, ψυχολογική και σεξουαλική κακοποίηση, τις περιορίζει σε μικρότερους ρόλους στην κοινωνία, επιδρούν στην ποιότητα της υγειονομικής περίθαλψης και εκπαίδευσης την οποία αξίζουν, μειώνουν την αυτοεκτίμησή τους, ενώ επίσης έχει βρεθεί πως ο σεξισμός σχετίζεται με συγκεκριμένες ψυχικές διαταραχές (Sue, 2010).

2.4 Τρόποι εκδήλωσης του έμμεσου ρατσισμού

Σημαντικό χαρακτηριστικό του έμμεσου ρατσισμού είναι η αντίθεση ανάμεσα στην άρνηση των ρατσιστών για τις ρατσιστικές τους αντιλήψεις και στις βαθύτερες ρατσιστικές τους πεποιθήσεις. Γενικότερα, οι διακρίσεις των ρατσιστών εκφράζονται χωρίς την επίγνωσή τους (Sue, Capodilupo, et al., 2007; Sue & Capodilupo, 2008, στο Sue, 2010), ενώ θεωρητικά έχουν καλές προθέσεις.

Παλιότερα η έκφραση του ρατσισμού ήταν περισσότερο ευθεία και εμφανής, όμως αυτό δεν παρατηρείται σήμερα στις πράξεις των καθημερινών ρατσιστών. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου κάνουν διακρίσεις, εκφράζοντας έτσι τα αρνητικά τους συναισθήματα και προκαταλήψεις, ενώ σε άλλες περιπτώσεις δεν εκφράζονται με τέτοιο τρόπο, δείχνοντας έτσι τις πεποιθήσεις τους υπέρ της ισότητας. Ο Moore (2007) εξηγεί ότι οι καθημερινοί ρατσιστές συνειδητά γνωρίζουν και επιδοκιμάζουν τις αξίες περί ισότητας και πραγματικά στοχεύουν στο να μην είναι προκατειλημμένοι, με αποτέλεσμα να μην κάνουν διακρίσεις σε περιπτώσεις όπου οι κοινωνικές νόρμες κάνουν την διάκριση εμφανή στους άλλους, αλλά και στους ίδιους. Δηλαδή, σε περιπτώσεις όπου η κατάλληλη συμπεριφορά και το τι είναι σωστό και τι λάθος είναι ξεκάθαρα, οι καθημερινοί ρατσιστές δεν θα συμπεριφερθούν με ρατσιστικό τρόπο προς άλλες ομάδες. Σε τέτοιες περιπτώσεις, θα προσπαθήσουν περισσότερο να αποφύγουν συμπεριφορές, συναισθήματα και πεποιθήσεις συνδεδεμένες με ρατσιστική πρόθεση. Είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν τους μαύρους και τους λευκούς με ισότιμο τρόπο ή ακόμα και να συμπεριφερθούν

στους μαύρους με καλύτερο τρόπο.

Όμως, επειδή οι ρατσιστές έχουν αισθήματα ανασφάλειας όταν αλληλεπιδρούν με άλλες ομάδες, αυτά τα αισθήματα τελικά θα εκφραστούν, αλλά με τρόπο πλάγιο και έμμεσο. Τα αισθήματα αυτά όμως θα εκφραστούν κυρίως σε περιπτώσεις που το τι θεωρείται πρέπουσα συμπεριφορά δεν είναι ξεκάθαρο ή σε περιπτώσεις όπου οι πιθανότητες του να κριθεί κοινωνικά ο ρατσιστής είναι μικρές.

Επιπλέον, τα αισθήματα αυτά θα εκφραστούν σε περιπτώσεις όπου οι καθημερινοί ρατσιστές μπορούν να δικαιολογήσουν ή να εκλογικεύσουν τη συμπεριφορά τους, δηλαδή να θεωρηθεί ότι η αρνητική τους συμπεριφορά οφείλεται σε κάποιον άλλο παράγοντα και όχι στην ομάδα στην οποία ανήκει το θύμα της ρατσιστικής συμπεριφοράς. Έτσι, θα συνεχίζουν να φέρονται ρατσιστικά, ενώ παράλληλα θα διατηρούν την εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους, ότι δηλαδή δεν είναι ρατσιστές.

Οι καθημερινοί ρατσιστές έχουν κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Πρώτον, σε αντίθεση με το παρελθόν, υποστηρίζουν τη δίκαιη και ίση αντιμετώπιση όλων των ομάδων. Δεύτερον, παρά τις συνειδητές καλές τους προθέσεις, οι καθημερινοί ρατσιστές έχουν ασυνείδητα κακά συναισθήματα προς άτομα άλλων ομάδων, κι έτσι προσπαθούν να αποφύγουν την αλληλεπίδραση μαζί τους. Τρίτον, όταν η αλληλεπίδραση μαζί τους είναι αναπόφευκτη, νιώθουν άγχος και δυσφορία, με συνέπεια να προσπαθούν να απεμπλακούν γρήγορα από την αλληλεπίδραση αυτή. Τέταρτον, λόγω του φόβου τους να μην δράσουν ρατσιστικά, φέρονται σωστά σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες, όταν δεν μπορούν να αποφύγουν μια αλληλεπίδραση με άτομα άλλων ομάδων. Πέμπτον, θα εκφράσουν εν τέλει τις ρατσιστικές τους αντιλήψεις, όμως με τρόπο πλάγιο, προσπαθώντας παράλληλα να εκλογικεύσουν τη συμπεριφορά τους, ώστε να μην θεωρηθούν ρατσιστές (Moore, 2007).

Ο καθημερινός ρατσισμός μπορεί να έχει τρεις μορφές: λεκτική, μη λεκτική/συμπεριφοριστική και περιβαλλοντική. Αυτές οι μορφές του ρατσισμού περιέχουν κάποιο κρυφό σχόλιο προς το άτομο ή την ομάδα-στόχο. Στην λεκτική του μορφή, εκφράζεται με ένα ευθύ ή πλάγιο σχόλιο προς ένα στόχο, είτε αυτός είναι ένα συγκεκριμένο άτομο, είτε μια ομάδα. Στην μεν λεκτική/συμπεριφοριστική μορφή, ο καθημερινός ρατσισμός εκφράζεται μέσω της γλώσσας του σώματος ή άλλων σωματικών πράξεων. Για παράδειγμα, μπορεί σε ένα πανεπιστήμιο οι φοιτητές να αποφεύγουν να καθίσουν δίπλα σε ένα ομοφυλόφιλο άτομο, μεταδίδοντάς του το

μήνυμα ότι δεν το θέλουν λόγω του διαφορετικού του σεξουαλικού προσανατολισμού. Στην περιβαλλοντική του μορφή, ο ρατσισμός εκφράζεται με σύμβολα ή και άλλους τρόπους, που υπάρχουν γενικά στην καθημερινότητά μας και στα 'περιβάλλοντα' τα οποία ζούμε. Παράδειγμα μπορεί να αποτελέσει μια διαφήμιση στην τηλεόραση όπου δείχνει το εργασιακό περιβάλλον μιας εταιρείας, στην οποία δεν υπάρχει κανείς μαύρος εργαζόμενος, και είναι όλοι λευκοί, μεταδίδοντας το μήνυμα ότι οι μαύροι δεν είναι ικανοί να δουλέψουν, εν αντιθέσει με τους λευκούς (Sue, 2010).

Μέσα από αυτές τις μορφές ρατσισμού, όπως αναφέρθηκε, μεταδίδονται κάποια μηνύματα. Συνήθως αυτά τα μηνύματα δεν είναι αντιληπτά από τους καθημερινούς ρατσιστές, όμως οι συνέπειες για τα θύματα εξακολουθούν να υπάρχουν και να είναι αρνητικές. Ο Sue και συν (2007, στο Sue, 2010) και Sue & Capodilupo (2008, στο Sue, 2010) έχουν κατηγοριοποιήσει αυτά τα μηνύματα σε κατηγορίες, αποκαλώντας τα «θέματα μικρό-επιθέσεων» (microaggressive themes). Κάθε θέμα περιλαμβάνει και μια κατηγορία μηνύματος, που μεταδίδεται μέσω των μορφών καθημερινού ρατσισμού. Τα κυριότερα και πιο συχνά θέματα από αυτά είναι:

- ♦ **Απόδοση της νοημοσύνης σε συγκεκριμένες ομάδες:** Συμβαίνει όταν κάποιος κάνει κάποιο θετικό σχόλιο για τη νοημοσύνη ενός ατόμου, κάνοντας παράλληλα αναφορά και στην ομάδα στην οποία ανήκει. Παράδειγμα τέτοιου μηνύματος είναι όταν ένας δάσκαλος εκπλήσσεται για μια μαθήτριά του που είναι καλή στα μαθηματικά. Το κρυφό μήνυμα σε αυτή την περίπτωση είναι πως οι γυναίκες συνήθως δεν είναι καλές στα μαθηματικά.
- ♦ **Πολίτες δεύτερης κατηγορίας:** Αυτό το είδος μηνυμάτων μεταδίδει ασυνείδητα ότι συγκεκριμένες ομάδες είναι λιγότερο σημαντικές από άλλες, αξίζουν λιγότερα προνόμια και ότι είναι κατώτερα όντα που αξίζουν να υποστούν διακρίσεις. Αποτέλεσμα αυτών των μηνυμάτων είναι για παράδειγμα οι άνθρωποι διαφορετικού χρώματος, διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού και οι γυναίκες να έχουν χειρότερη αντιμετώπιση σε σχέση με τους λευκούς, τους άνδρες και τους ετεροφυλόφιλους. Παράδειγμα τέτοιου μηνύματος είναι αν ένας πελάτης μαύρου χρώματος αγνοείται επανειλημμένα σε ένα κατάστημα σε σχέση με τους λευκούς πελάτες, δείχνοντάς του έτσι ότι

είναι λιγότερο σημαντικός εξαιτίας του χρώματός του.

- ♦ **Εγκληματικότητα:** Αυτό το είδος αφορά κυρίως άτομα συγκεκριμένων φυλετικών και εθνικών ομάδων. Συμβαίνει όταν θεωρούμε ότι κάποιο άτομο είναι περισσότερο πιθανό να διαπράξει κάποιο έγκλημα, εξαιτίας του χρώματός του ή της εθνικότητάς του. Παράδειγμα τέτοιου μηνύματος είναι όταν μια γυναίκα κρατάει γερά την τσάντα της όταν περνάει από μια περιοχή όπου μένουν μετανάστες.
- ♦ **Σεξουαλική αντικειμενοποίηση:** Αποτελεί τη διαδικασία κατά την οποία οι γυναίκες μεταμορφώνονται σε αντικείμενα για την σεξουαλική ικανοποίηση των ανδρών. Σε αυτή τη διαδικασία ουσιαστικά οι γυναίκες χάνουν τα χαρακτηριστικά που τις κάνουν ολοκληρωμένους ανθρώπους (όπως είναι η προσωπικότητα τους, τα συναισθήματα τους, οι ελπίδες τους, κ.α.) και το μόνο που θεωρείται σημαντικό είναι το σώμα τους. Παραδείγματα τέτοιων μηνυμάτων είναι όταν περιοδικά έχουν φωτογραφίες γυμνών γυναικών στα εξώφυλλα τους ή όταν εταιρείες επιλέγουν όμορφες γυναίκες να διαφημίσουν τα προϊόντα τους.
- ♦ **Υπόθεση ανωμαλίας:** Συμβαίνει όταν θεωρείται ότι υπάρχει κάτι μη φυσιολογικό, παρεκκλίνον ή και παθολογικό με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ενός ατόμου. Παραδείγματα τέτοιων μηνυμάτων είναι όταν δύο άνδρες που κρατιούνται χέρι-χέρι γίνονται αντικείμενα χλευασμού ή όταν άτομα χρησιμοποιούν την λέξη «ομοφυλόφιλος» ως βρισιά, μεταδίδοντας έτσι το μήνυμα ότι η ομοφυλοφιλία δεν είναι φυσιολογική.
- ♦ **Παραδοσιακοί ρόλοι των φύλων:** Συμβαίνει όταν κρίνονται οι γυναίκες σύμφωνα με τους ρόλους των φύλων. Παράδειγμα τέτοιου μηνύματος είναι όταν γίνονται συνεχή σχόλια προς μια γυναίκα άνω των 30 ετών σχετικά με το πότε θα παντρευτεί και πότε θα κάνει παιδιά, μεταδίδοντας το μήνυμα ότι οι γυναίκες έχουν συγκεκριμένους ρόλους στην ζωή.

Συνοπτικά, βλέπουμε πως ο ρατσισμός μπορεί πλέον να μην εκφράζεται με τον ίδιο τρόπο όπως τις προηγούμενες δεκαετίες, όμως εξακολουθεί να υπάρχει και να εκφράζεται με άλλους, πιο 'διακριτικούς' και έμμεσους τρόπους. Επίσης, έχει

παρατηρηθεί αλλαγή στο προφίλ των ίδιων των ρατσιστών σε σχέση με το παρελθόν, με τους σύγχρονους ρατσιστές συχνά να μην έχουν επίγνωση των ρατσιστικών τους αντιλήψεων, χωρίς όμως να παρατηρηθεί αλλαγή όσον αφορά στις επιπτώσεις στα θύματα του ρατσισμού, τα οποία εξακολουθούν να βιώνουν τις αρνητικές συνέπειες αυτού του φαινομένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα αναφερθούν οι πολιτικές που εφαρμόζονται για την αντιμετώπιση του ρατσισμού στην Ελλάδα. Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά στο θεσμό του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, καθώς και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οι οποίοι με βάση τη σύμβαση που έχει υπογραφεί από το ελληνικό κράτος, αποτελούν μέρος και της ελληνικής νομοθεσίας προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

3.1 Ο ρόλος του ΟΗΕ στην καταπολέμηση του ρατσισμού

Ένας πολύ σημαντικός οργανισμός για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών. Ο ΟΗΕ ιδρύθηκε στις 24 Οκτωβρίου 1945 από 51 χώρες, οι οποίες δεσμεύτηκαν να διατηρήσουν την ειρήνη μέσα από τη διεθνή συνεργασία και τη συλλογική ασφάλεια. Σήμερα, τα περισσότερα έθνη του κόσμου είναι μέλη του ΟΗΕ, συγκεκριμένα 192. Ο Ύπατος Αρμοστής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που συντονίζει τη δράση του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, συνεργάζεται με τις κυβερνήσεις των χωρών-μελών αυτών και τους μηχανισμούς ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, για τη βελτίωση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις χώρες-μέλη.

Για τον ορισμό των αρχών που οφείλουν να τηρούν τα κράτη-μέλη του Ο.Η.Ε πραγματοποιήθηκε η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση το 1948 και καθορίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες, για όλες τις γυναίκες και όλους τους άντρες. Μεταξύ αυτών, είναι το δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την ιθαγένεια, στην ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας, στην εργασία, στην εκπαίδευση, το δικαίωμα στην τροφή και την κατοικία και το δικαίωμα συμμετοχής στη διακυβέρνηση. Η Διακήρυξη έθεσε τις βάσεις για περισσότερες από 80 συνθήκες και διακηρύξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και αποτελείται από 30 άρθρα.

Τα άρθρα αυτά προστατεύουν τα δικαιώματα των ανθρώπων και τις ελευθερίες τους, χωρίς να επιτρέπεται καμία διάκριση εις βάρος τους, ειδικότερα ως προς την φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, την γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση. Ο πολίτης, ανεξάρτητα από τα χαρακτηριστικά του,

έχει ισότιμα δικαιώματα με όλους τους υπόλοιπους συνανθρώπους του και απαγορεύεται η διάκριση με οποιοδήποτε τρόπο εις βάρος του.

Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία. Τα δικαιώματα αυτά και οι ελευθερίες δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να ασκούνται αντίθετα προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών)

Τα κυριότερα άρθρα του Ο.Η.Ε. για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών παρατίθενται στο παράρτημα της πτυχιακής εργασίας.

3.2 Πολιτικές και Νόμοι στην Ε.Ε

3.2.1 Πολιτικές στην Ε.Ε για τις διακρίσεις.

Στόχος της νομοθεσίας κατά των διακρίσεων είναι να εξασφαλίσει σε όλα τα άτομα ισότιμες και δίκαιες προοπτικές πρόσβασης στις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στην κοινωνία. Οι άνθρωποι κάνουν καθημερινά επιλογές για διάφορα θέματα και εκφράζουν προτίμηση για ορισμένα πράγματα και για ορισμένους ανθρώπους έναντι κάποιων άλλων. Παρότι η έκφραση των υποκειμενικών προτιμήσεων των ανθρώπων είναι σύνηθες και φυσιολογικό φαινόμενο, ορισμένες φορές οι άνθρωποι μπορεί να επιτελούν καθήκοντα που τους θέτουν σε θέση ισχύος ή τους επιτρέπουν να λαμβάνουν αποφάσεις με άμεσο ενδεχομένως αντίκτυπο στις ζωές άλλων ανθρώπων.

Οι άνθρωποι αυτοί μπορεί να είναι δημόσιοι λειτουργοί, καταστηματάρχες, εργοδότες, ιδιοκτήτες ακινήτων ή ιατροί που αποφασίζουν για τον τρόπο χρήσης των δημόσιων εξουσιών ή για τον τρόπο παροχής των ιδιωτικών αγαθών και υπηρεσιών. Σε αυτά τα μη προσωπικά πλαίσια, η νομοθεσία κατά των διακρίσεων παρεμβαίνει στις επιλογές που κάνουν οι άνθρωποι με δύο τρόπους:

Πρώτον, προβλέπει ότι τα πρόσωπα που βρίσκονται σε όμοιες καταστάσεις πρέπει να τυγχάνουν όμοιας μεταχείρισης και να μην υφίστανται δυσμενέστερη μεταχείριση λόγω κάποιου ιδιαίτερου «προστατευόμενου» χαρακτηριστικού το οποίο διαθέτουν. Αυτές είναι οι «άμεσες» διακρίσεις. Οι άμεσες διακρίσεις ορίζονται με

παρόμοιο τρόπο στο δίκαιο της ΕΕ. Σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 2 της οδηγίας της ΕΕ για τη φυλετική ισότητα, «συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για λόγους φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, σε ένα πρόσωπο επιφυλάσσεται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν της οποίας τυγχάνει, έτυχε ή θα ετύγχανε ένα άλλο πρόσωπο, σε ανάλογη κατάσταση» (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2010: 26).

Δεύτερον, η νομοθεσία κατά των διακρίσεων προβλέπει ότι τα πρόσωπα που βρίσκονται σε διαφορετικές καταστάσεις πρέπει να τυγχάνουν διαφορετικής μεταχείρισης στον βαθμό που αυτό απαιτείται προκειμένου να τους επιτρέπεται η αξιοποίηση συγκεκριμένων ευκαιριών σε ισότιμη βάση με άλλα πρόσωπα. Ως εκ τούτου, κατά την εφαρμογή συγκεκριμένων πρακτικών ή τη θέσπιση συγκεκριμένων κανόνων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ίδια ακριβώς προστατευμένα χαρακτηριστικά. Αυτές είναι οι «έμμεσες» διακρίσεις.

Η κοινοτική νομοθεσία αναγνωρίζει ότι διακρίσεις μπορούν να προκύψουν όχι μόνο λόγω της διαφορετικής μεταχείρισης προσώπων που βρίσκονται σε όμοιες καταστάσεις, αλλά και λόγω της ίδιας μεταχείρισης προσώπων που βρίσκονται σε διαφορετικές καταστάσεις. Οι έμμεσες διακρίσεις, δεν αφορούν την ίδια την μεταχείριση αλλά περισσότερο τις συνέπειές της, οι οποίες βιώνονται διαφορετικά από πρόσωπα με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 2 στοιχείο β) της οδηγίας για τη φυλετική ισότητα, «συντρέχει έμμεση διάκριση όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική μπορεί να θέσει πρόσωπα συγκεκριμένης φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα».

Έχει παρατηρηθεί ότι η αυτή η διαφορετική μεταχείριση μπορεί να λάβει τη μορφή δυσανάλογα επιζήμιων επιπτώσεων μιας γενικής πολιτικής ή ενός γενικού μέτρου τα οποία, αν και διατυπωμένα με ουδέτερο τρόπο, μπορούν να εισάγουν διακρίσεις εις βάρος κάποιας ομάδας. Όπως προαναφέρεται, στις περιπτώσεις έμμεσων διακρίσεων, η διάκριση συντρέχει ουσιαστικά διότι ο ίδιος κανόνας εφαρμόζεται σε όλους ανεξαιρέτως χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τυχόν ουσιαστικές διαφορές.

Προκειμένου να αντιμετωπίζονται και να προλαμβάνονται αυτού του είδους οι καταστάσεις, οι κυβερνήσεις, οι εργοδότες και οι πάροχοι υπηρεσιών πρέπει να μεριμνούν για την προσαρμογή των κανόνων και των πρακτικών τους ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι διαφορές αυτές. Πρέπει δηλαδή να λαμβάνουν μέτρα για την προσαρμογή των πολιτικών και των μέτρων που ισχύουν σε κάθε χρονική στιγμή.

Στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, τα μέτρα αυτά ονομάζονται «ειδικά μέτρα», ενώ στο δίκαιο της ΕΕ αναφέρονται ως «συγκεκριμένα μέτρα» ή «θετικές δράσεις».

Λαμβάνοντας ειδικά μέτρα, οι κυβερνήσεις διασφαλίζουν την «ουσιαστική ισότητα», δηλαδή την ισότιμη αξιοποίηση των ευκαιριών πρόσβασης σε κοινωνικά πλεονεκτήματα, και όχι απλώς την «τυπική ισότητα». Στις περιπτώσεις στις οποίες οι κυβερνήσεις, οι εργοδότες και οι πάροχοι υπηρεσιών δεν εξετάζουν την ανάγκη λήψης ειδικών μέτρων, αυξάνεται ο κίνδυνος οι κανόνες και οι πρακτικές τους να οδηγήσουν σε έμμεσες διακρίσεις. Οι οδηγίες της ΕΕ για την καταπολέμηση των διακρίσεων προβλέπουν ρητώς τη δυνατότητα ανάληψης θετικής δράσης αναφέροντας συγκεκριμένα τα εξής: «Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η πλήρης ισότητα, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων λόγω κάποιου προστατευόμενου χαρακτηριστικού»

Σε μια προσπάθεια εξάλειψης των διακρίσεων η Ευρωπαϊκή Ένωση διαπράττει ενέργειες με σκοπό την αποτροπή των διακρίσεων σε βάρος τους λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού και φύλου.

Συγκεκριμένα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή λαμβάνει μέτρα για την βελτίωση της γνώσης σχετικά με τις διακρίσεις, για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, αλλά και για τα οφέλη της ποικιλομορφίας. Παρέχει επίσης υποστήριξη ενδιάμεσων παραγόντων όπως οι ΜΚΟ, οι κοινωνικοί εταίροι και οι φορείς ισότητας, προκειμένου να αναβαθμιστεί η ικανότητά τους στην καταπολέμηση των διακρίσεων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή)

3.2.2. Νόμοι στην Ε.Ε για τις διακρίσεις.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δημιουργήσει τη Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), το 1950, προκειμένου να διασφαλίσει τα δικαιώματα των Ευρωπαίων πολιτών.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός, ο οποίος συστάθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο με σκοπό την προαγωγή, μεταξύ άλλων, του κράτους δικαίου, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής ανάπτυξης. Με σκοπό την επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων, τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης θέσπισαν την ΕΣΔΑ, την πρώτη μεταξύ

των σύγχρονων συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία βασιζόταν στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Ήνωμένων Εθνών. Η ΕΣΔΑ επιβάλλει στα μέλη της τη νομικώς δεσμευτική υποχρέωση να διασφαλίζουν μια σειρά ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους τους ανθρώπους που βρίσκονται εντός της δικαιοδοσίας τους, όχι μόνο, δηλαδή, στους πολίτες τους. Η υπογραφή της ΕΣΔΑ είναι απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε χώρα που επιθυμεί να προσχωρήσει στο Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο αριθμεί επί του παρόντος 47 μέλη (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2010).

Επίσης η έννοια της ιθαγένειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία εισήχθη από τη συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, πρόσθεσε μια νέα πολιτική διάσταση στην Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Κάθε άτομο που είναι υπήκοος ενός κράτους μέλους της Ε.Ε είναι αυτομάτως και πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επομένως ως μέλος της Ε.Ε έχει δικαιώματα, τα οποία εγγυώνται οι συνθήκες της Ε.Ε (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010).

Τόσο η ΕΣΔΑ όσο και η έννοια της ιθαγένειας της ΕΕ θέτει στην χώρα μας κανόνες και νόμους οι οποίοι πρέπει να εφαρμόζονται για την εξάλειψη των ρατσιστικών συμπεριφορών.

Συγκεκριμένα η απαγόρευση των διακρίσεων κατοχυρώνεται με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, το οποίο διασφαλίζει την ίση μεταχείριση όσον αφορά την απόλαυση των λοιπών δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η σύμβαση.

Αποσκοπώντας στη διαμόρφωση ισότιμων όρων ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών μελών, η αρχική συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (1957) περιείχε διάταξη η οποία απαγόρευε τις διακρίσεις λόγω φύλου στον τομέα της απασχόλησης. Η διάταξη αυτή απαγορεύει ουσιαστικά στα κράτη μέλη να αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων κρατών μελών παρέχοντας χαμηλότερες αμοιβές ή λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες εργασίας στις γυναίκες. Παρότι η εν λόγω νομοθεσία εξελίχθηκε σημαντικά και συμπεριέλαβε τομείς όπως οι συντάξεις, η εγκυμοσύνη και τα συστήματα υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, μέχρι το 2000 η κοινοτική νομοθεσία κατά των διακρίσεων εφαρμοζόταν μόνο στον τομέα της απασχόλησης και της κοινωνικής ασφάλισης, ενώ κάλυπτε μόνο τις διακρίσεις λόγω φύλου.

Κατά τη δεκαετία του 1990, ασκήθηκαν έντονες πιέσεις από διάφορες ομάδες που εκπροσωπούσαν το δημόσιο συμφέρον για την επέκταση της απαγόρευσης των διακρίσεων στη νομοθεσία της ΕΕ, έτσι ώστε να καλύπτονται και άλλοι τομείς όπως

η φυλή και η εθνοτική καταγωγή, ο γενετήσιος προσανατολισμός, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, η ηλικία και η αναπηρία. Οι φόβοι περί επανεμφάνισης κινημάτων ακραίου εθνικισμού σε ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ έδωσαν την αναγκαία πολιτική ώθηση στους ηγέτες να επιτρέψουν την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, εκχωρώντας έτσι στην Κοινότητα νομοθετικές αρμοδιότητες στους εν λόγω τομείς.

Το 2000 θεσπίστηκαν δύο οδηγίες: η οδηγία για την ισότητα στην απασχόληση, η οποία απαγόρευε τις διακρίσεις λόγω γενετήσιου προσανατολισμού, θρησκευτικών πεποιθήσεων, ηλικίας και αναπηρίας στον τομέα της απασχόλησης, και η οδηγία για τη φυλετική ισότητα, η οποία απαγόρευε τις διακρίσεις λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής στον τομέα της απασχόλησης, αλλά και όσον αφορά την πρόσβαση στο σύστημα πρόνοιας και στην κοινωνική ασφάλιση, και την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες.

Η θέσπιση των δύο αυτών οδηγιών αποτελούν σημαντική επέκταση του πεδίου εφαρμογής της νομοθεσίας της ΕΕ κατά των διακρίσεων, με την οποία αναγνωριζόταν ότι απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσουν τα άτομα να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητες τους στην αγορά εργασίας ήταν, μεταξύ άλλων, να διασφαλιστεί η ισότιμη πρόσβασή τους σε τομείς όπως η υγεία, η εκπαίδευση και η στέγαση.

Το 2004, η οδηγία για την ισότητα των φύλων στον τομέα των αγαθών και υπηρεσιών επέκτεινε την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου στον τομέα των αγαθών και των υπηρεσιών. Ωστόσο, η προστασία από τις διακρίσεις λόγω φύλου δεν αντιστοιχεί ακριβώς στο πεδίο της προστασίας που παρέχει η οδηγία για τη φυλετική ισότητα, καθώς η οδηγία για την ισότητα των φύλων στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης κατοχυρώνει την ίση μεταχείριση μόνο στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και όχι στο ευρύτερο σύστημα πρόνοιας, όπως στην κοινωνική προστασία και στην πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και στην εκπαίδευση. Προστασία από τις διακρίσεις λόγω γενετήσιου προσανατολισμού, θρησκευτικών πεποιθήσεων, αναπηρίας και ηλικίας παρέχεται μέχρι στιγμής μόνο στον τομέα της απασχόλησης.

3.3 Πολιτικές και Νόμοι στην Ελλάδα

3.3.1 Έννοια του Ρατσισμού σύμφωνα με το Ελληνικό δίκαιο.

Η λέξη ρατσισμός δεν αποτελεί νομικό όρο στην Ελλάδα. Επομένως μιλώντας για ρατσισμό εννοούμε κάθε μορφή διάκρισης, φυλετικής, θρησκευτικής, γλωσσικής, εθνότητας, φύλου, καταγωγής, κοινωνικής θέσης, πολιτικών, κοσμοθεωρητικών ή άλλων πεποιθήσεων και γενικά κάθε διάκριση με βάση φυσικές ή κοινωνικές ιδιότητες ταυτότητας ή θέσεις συνείδησης του ανθρώπου (Κασιμάτης, 2000).

Από την σκοπιά του δικαίου μιας οργανωμένης κοινωνίας, το πρόβλημα των διακρίσεων έχει δύο όψεις. Η μια όψη βρίσκεται στο κοινωνικό επίπεδο. Την αποτελούν οι διακρίσεις ως κοινωνικό φαινόμενο, ως φαινόμενο της κοινωνικής πραγματικότητας ορισμένης κοινωνίας, το οποίο έχει να αντιμετωπίσει με το δίκαιο της ως δημοκρατική έννομη τάξη, με σκοπό την εξάλειψη του. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα κοινωνιογενές φαινόμενο διακρίσεων, το οποίο έχει να αντιμετωπίσει το δίκαιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Η δεύτερη όψη βρίσκεται στο δικαιοϊκό επίπεδο. Το ίδιο, δηλαδή, το δίκαιο, ως μέσο άσκησης εξουσίας, ρυθμίζοντας τις βιοτικές σχέσεις των μελών μίας κοινωνίας, δημιουργεί νομικές διακρίσεις με βάση φυσικές ή κοινωνικές διακρίσεις, όπως τις προσδιορίσαμε προηγουμένως.

3.3.2 Νόμοι για την αντιμετώπιση του Ρατσισμού.

Στην Ελληνική έννομη τάξη διακρίνονται τρία δικαιοϊκά επίπεδα έννομης αντιμετώπισης του ρατσισμού. Το πρώτο είναι το επίπεδο διεθνούς δικαίου. Το δεύτερο είναι το συνταγματικό επίπεδο και το τρίτο το νομοθετικό επίπεδο.

Σύμφωνα με το άρθρο 28 του Ελληνικού Συντάγματος, οι κανόνες του διεθνούς δικαίου «αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου». Οι εν λόγω κανόνες αποτελούν άμεσα εσωτερικό δίκαιο και καθίστανται εσωτερικό δίκαιο από την επικύρωση της διεθνούς σύμβασης με το νόμο.

Συγκεκριμένα η χώρα μας έχει κυρώσει από το 1974 τη Σύμβαση της Ρώμης του 1950 "για τη προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών" (ΝΔ 53/74), σύμφωνα με την οποία στο άρθρο 10 προβλέπεται ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Δικαίωμα το οποίο περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών χωρίς την επέμβαση δημοσίων

αρχών και ασχέτως συνόρων. Η άσκηση των συγκεκριμένων ελευθεριών κατά την παρ. 2 του εν λόγω άρθρου, δύναται να υπαχθεί σε περιορισμούς οι οποίοι προβλέπονται από νόμο δημοκρατικά συγκροτημένης κοινωνίας, στο πλαίσιο διασφάλισης μεταξύ άλλων της εθνικής ασφάλειας, της εδαφικής ακεραιότητας, της δημόσιας ασφάλειας, της προστασίας των δικαιωμάτων των τρίτων.

Επίσης στο άρθρο 14 προβλέπεται ρητά ότι η χρήση των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στην εν λόγω σύμβαση, μεταξύ αυτών και το δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης, πρέπει να διασφαλίζονται για όλα τα πρόσωπα ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, συμμετοχής σε εθνική μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

Με το Ν.Δ. 494/1970 κυρώθηκε και τέθηκε σε ισχύ στο εσωτερικό δίκαιο της χώρας η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών της 21.12.1965 για την κατάργηση κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων. Το άρθρο 4 της Σύμβασης αυτής προβλέπει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να καταστήσουν ποινικά κολάσιμη κάθε διάδοση ιδεών που βασίζεται σε φυλετική ανωτερότητα και μίσος και κάθε παρότρυνση προς φυλετική διάκριση ή πράξεις βίας εναντίον οποιασδήποτε φυλής ή ομάδας προσώπων άλλου χρώματος ή άλλης εθνολογικής προέλευσης. Η Ελλάδα έχει επικυρώσει και τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας, την οποία έθεσε σε ισχύ με το Ν.3091/1954. Στη Σύμβαση αυτή προβλέπεται ότι πρέπει να τιμωρείται από τους ποινικούς νόμους η άμεση και δημόσια προτροπή προς διενέργεια γενοκτονίας.

Σύμφωνα με το Ν. 2462/1997 ο οποίος κύρωσε το "Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα" και ειδικότερα κατά την παρ.2 του άρθρου 19 κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης το οποίο περιλαμβάνει, ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά σε έντυπα, με κάθε μορφή τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του. Περιορισμοί στην άσκηση αυτού του δικαιώματος μπορεί να προβλέπονται με σαφήνεια από το νόμο προκειμένου για τον σεβασμό των δικαιωμάτων και την υπόληψη των άλλων αλλά και για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των χρηστών ηθών. Κατά την παρ.2 του άρθρου 20 του ίδιου Νόμου, κάθε επίκληση εθνικού, φυλετικού ή

θρησκευτικού μίσους, που αποτελεί υποκίνηση διακρίσεων, εχθρότητας ή βίας απαγορεύεται από το Νόμο.

Η ελληνική ποινική αντιρατσιστική νομοθεσία (Ν.927/1979 όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 24 του Ν.1419/1984) καθιστά κολάσιμη πράξη την εκ προθέσεως δημόσια προτροπή σε πράξεις ή ενέργειες που μπορούν να προκαλέσουν διακρίσεις, μίσος ή βία κατά προσώπων ή ομάδας προσώπων λόγω της φυλετικής ή εθνικής καταγωγής τους ή του θρησκευάτος τους, καθώς και τη δημόσια έκφραση προσβλητικών ιδεών κατά προσώπων ή ομάδας προσώπων για τους ίδιους λόγους.

Σχετικά με την κοινοτική νομοθεσία θα περιοριστούμε στην αναφορά του άρθρου 13 της Συνθήκης του Άμστερνταμ, σύμφωνα με το οποίο το Συμβούλιο αποφασίζοντας ομόφωνα, μετά από πρόταση της Επιτροπής και διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, μπορεί να αναλαμβάνει κατάλληλη δράση για τη καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

Σε συνταγματικό επίπεδο δεν επιτρέπεται κάποια μορφή διάκρισης, όπως φυλετική, θρησκευτική, πολιτικών ιδεολογικών πεποιθήσεων, ως προς τα συνταγματικά δικαιώματα από όσους βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια, εκτός από τη διάκριση λόγω ιθαγένειας, μόνο σε ορισμένα συνταγματικά δικαιώματα τα οποία όμως επιτρέπονται από το διεθνές δίκαιο. Βάση αυτής της γενικής θέσης διακρίνονται τέσσερις κατηγορίες συνταγματικών εγγυήσεων δικαιωμάτων, σε σχέση με την απαγόρευση των διακρίσεων.

Στην πρώτη κατηγορία υπάρχει το άρθρο 5§2 του Συντάγματος. Το άρθρο αυτό ορίζει ότι όσοι βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας, χωρίς να υπάρχει διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων.

Στην ίδια παράγραφο ορίζεται πως εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο. Σύμφωνα με το δίκαιο η ελευθερία του ατόμου επιτρέπεται να τεθεί υπό περιορισμούς σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στην περίπτωση πολέμου και στην περίπτωση παράνομης εισόδου στην χώρα.

Στην δεύτερη κατηγορία ανήκει ένας μεγάλος αριθμός θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, των οποίων το βασικό περιεχόμενο συμπίπτει,

κατά κανόνα, με το περιεχόμενο των δικαιωμάτων του ανθρώπου του διεθνούς δικαίου. Τα δικαιώματα αυτά εγγυάται το Σύνταγμα για όλους όσους βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια, χωρίς καμία διάκριση.

Στην τρίτη κατηγορία ανήκουν τα συνταγματικά δικαιώματα, τα οποία το Σύνταγμα εγγυάται μόνο για τους Έλληνες, σήμερα όμως είναι εγγυημένα για όλους όσους βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια μέσω του διεθνούς δικαίου και βάση του Συντάγματος, που ορίζει ότι οι κανόνες του διεθνούς δικαίου ισχύουν ως εσωτερικό δίκαιο και υπερισχύουν του νόμου. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν παραδείγματος χάρη η εγγύηση της ισότητας απέναντι στο νόμο και η ισότητα φύλων.

Τέλος, στην τέταρτη κατηγορία ανήκουν οι εγγυήσεις και τα δικαιώματα που προβλέπει το Σύνταγμα μόνο για τους Έλληνες, χωρίς αυτά να αποτελούν αντικείμενο διεθνούς προστασίας, είτε γιατί το διεθνές δίκαιο επιφυλάσσει ρητώς την προστασία τους στο εθνικό δίκαιο, είτε γιατί, κατά το ίδιο δίκαιο, δεν αποτελούν περιεχόμενο δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα πολιτικά δικαιώματα, δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

Σε νομοθετικό επίπεδο η ελληνική έννομη τάξη διαθέτει έναν ειδικό νόμο για την καταπολέμηση του ρατσισμού. Τον νόμο 927/1979, που είχε εκδοθεί τότε κάτω από την πίεση της διεθνούς κοινότητας (Κασιμάτης, 2000). Ο νόμος ανήκει στο ποινικό δίκαιο και μόλις το 2014 υπέστη κάποιες τροποποιήσεις. Στα άρθρα του νόμου αυτού γίνεται αναφορά για τις ποινές που μπορεί να υποστούν όσοι με πρόθεση ασκούν δημόσια υποκίνηση βίας, μίσους ή διακρίσεων, όσους με πρόθεση προκαλούν φθορά ή βλάβη πραγμάτων, όσους διαπράξουν έγκλημα μέσω της χρήσης βίας και σε όσους συμμετέχουν σε οργανώσεις που διαπράττουν πράξεις βίας προς άλλα πρόσωπα. Στα άρθρα επίσης γίνεται αναφορά και για όσους διαπράττουν ρατσιστικά εγκλήματα. Αναλυτικά τα άρθρα παρατίθενται στο παράρτημα της πτυχιακής εργασίας.

Εκτός από τις διατάξεις των παραπάνω νόμων, υπάρχουν διάσπαρτες διατάξεις σε όλο το δίκαιο που διασφαλίζουν την ισότητα μεταχείρισης όλων των προσώπων ή απαγορεύουν πράξεις διάκρισης.

Το 2005 ψηφίστηκε από το κοινοβούλιο ο νόμος 3304/2005 για την «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου

προσανατολισμού». Ο νόμος αυτός ψηφίστηκε για να υιοθετηθούν οι 2 πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τις οποίες έγινε αναφορά παραπάνω.

Στην Ελλάδα, υπάρχουν τρεις θεσμοί, οι οποίοι έχουν αναλάβει την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Αυτοί οι 3 θεσμοί είναι ο Συνήγορος του Πολίτη, η Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης και η Επιθεώρηση Εργασίας και έχουν εξουσιοδοτηθεί με την διασφάλιση και την παρακολούθηση της εφαρμογής του νόμου 3304/2005.

Ο Συνήγορος του Πολίτη παρακολουθεί και διασφαλίζει την εφαρμογή του νόμου 3304/2005, όσον αφορά τον δημόσιο τομέα, τις τοπικές και περιφερειακές αρχές, καθώς και άλλα δημόσια όργανα, εταιρείες ιδιωτικού δικαίου, επιχειρήσεις και οργανισμούς που ελέγχονται από το κράτος ή από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Ο Συνήγορος του Πολίτη απευθύνει συστάσεις και προτάσεις στην δημόσια διοίκηση, αλλά δεν έχει την δυνατότητα να επιβάλει κυρώσεις ή να ακυρώνει παράνομες ενέργειες της δημόσιας διοίκησης. Έχει, όμως, την δυνατότητα να παραπέμπει υποθέσεις σε ποινική ή πειθαρχική εξέταση, όπως και να εξετάσει τις ενέργειες των ατόμων και των νομικών προσώπων, όταν παραβιάζεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης στην εργασία ή να ερευνήσει καταγγελίες που αφορούν περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης, όταν σχετίζονται με την υπηρεσιακή κατάσταση δημοσίων υπαλλήλων.

Η Επιθεώρηση Εργασίας είναι εξουσιοδοτημένη από το άρθρο 19 του νόμου 3304/2005 να διασφαλίζει την ίση μεταχείριση στην απασχόληση, ενώ το άρθρο 22 την υποχρεώνει να υποβάλλει ετήσια έκθεση για την προώθηση της ίσης μεταχείρισης στην εργασία και την απασχόληση. Το άρθρο 17 του νόμου αυτού της δίνει την δυνατότητα να επιβάλει πρόστιμο έως και 30.000 € για διοικητικές κυρώσεις.

Σε όσους τομείς δεν εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Συνήγορου του Πολίτη και της Επιθεώρησης Εργασίας για την παρακολούθηση της εφαρμογής του νόμου 3304/2005, η Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης έχει αναλάβει πιο ενεργητικό ρόλο. Οι αρμοδιότητες της περιλαμβάνουν την παρακολούθηση της διαμεσολάβησης σε περίπτωση παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης, τον σχεδιασμό εκθέσεων όταν οι προσπάθειες συμβιβασμού αποτυγχάνουν και την μετέπειτα προώθηση τους στον εισαγγελέα. Επίσης, η Επιτροπή παρέχει απόψεις αυτεπάγγελα ή σε βάση καταγγελίας, και έχει την δυνατότητα να διεξάγει έρευνες και να ζητά από ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς να παρέχουν, υποχρεωτικά, πληροφορίες (ECRI, 2009)

Τα κράτη του κόσμου τις τελευταίες δεκαετίες έχουν κάνει σημαντικά βήματα για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οργανισμοί όπως είναι ο Ο.Η.Ε. και η Ευρωπαϊκή Ένωση με διάφορα κείμενά τους συνέβαλαν σημαντικά στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Ελλάδα, ως χώρα-μέλος των δύο αυτών οργανισμών, έχει ενσωματώσει στη νομοθεσία της τις βασικές κατευθύνσεις αυτών των κειμένων με αποτέλεσμα να έχει δημιουργηθεί ένα νομοθετικό πλέγμα προστασίας των δικαιωμάτων και καταπολέμησης των διακρίσεων κάθε είδους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΞΕΝΟΦΟΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Εξάπλωση του ρατσισμού στην Ελλάδα

Η προστασία των δικαιωμάτων στην Ελλάδα σήμερα τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς οι διακρίσεις και ο ρατσισμός προς συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες σημειώνουν αύξηση, ειδικότερα μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης. Η βία προς τις μειονότητες έχει αυξηθεί, ενώ ευάλωτες κοινωνικές ομάδες αντιμετωπίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Οι ομάδες που αντιμετωπίζουν ρατσισμό και στέρηση των δικαιωμάτων τους στην Ελλάδα είναι οι πρόσφυγες και οι μετανάστες, οι Ρομά, άτομα με αναπηρία, τα άτομα των κοινοτήτων Λεσβιών, Ομοφυλόφιλων, Αμφισεξουαλικών και Τρανς (ΛΟΑΤ), και άλλες ομάδες, ανάμεσα τους και οι γυναίκες (Γαζάκης, Σύρρη, Τάκης, 2014).

Η Ελλάδα μπορεί να αποτελεί μια χώρα που φημίζεται για τη φιλοξενία της, όμως την τελευταία δεκαετία έχει γίνει ένα μέρος αφιλόξενο για πολλούς αλλοδαπούς. Παρόλο που οι τουρίστες είναι ευπρόσδεκτοι, οι μετανάστες και οι αιτούντες άσυλο καλούνται να αντιμετωπίσουν ένα εχθρικό περιβάλλον, όπου μπορεί να κινδυνέψουν στο να ζήσουν σε απάνθρωπες συνθήκες, να απελαθούν ή να αποτελέσουν θύματα ξενοφοβικής βίας (Humans Rights Watch, 2012). Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει ενέργειες από το κράτος για την καταπολέμηση τέτοιων περιστατικών, όπως είναι ο διορισμός εισαγγελέα για δίωξη πράξεων ρατσιστικής βίας, η ψήφιση αντιρατσιστικών νόμων και η δημιουργία περίπου 100 τοπικών συμβουλίων αφομοίωσης και ένταξης στην χώρα, όμως ο ρατσισμός προς άλλες κοινωνικές ομάδες συνεχίζει να υπάρχει (ECRI, 2015).

Τα τελευταία 20 χρόνια σημειώνεται μια ραγδαία αύξηση της μετανάστευσης προς την Ελλάδα. Αρχικά, η πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στα γειτονικά κράτη στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και αρχές της δεκαετίας του 1990 οδήγησε πολλούς κάτοικους των βαλκανικών χωρών, με κυριότερη την Αλβανία, να

μεταναστεύσουν στην Ελλάδα. Από τις αρχές του 2000, πολλοί μετανάστες χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα και αιτούντες άσυλο από την Αφρική και την Ασία επιλέγουν να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα, επειδή ουσιαστικά αποτελεί την πιο εύκολη προσβάσιμη χώρα προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται ότι στα τέλη του 2010, το 90% της παράνομης διάβασης προς την Ευρωπαϊκή Ένωση συνέβαινε μέσω της Ελλάδας. Πολλοί από εκείνους τους μετανάστες ζουν σε λιμάνια όπως της Πάτρας και της Ηγουμενίτσας, ελπίζοντας να μπουν σε φορτηγά τα οποία οδεύουν προς Ιταλία ή άλλες χώρες.

Η κακή διαχείριση της μεταναστευτικής πολιτικής και πολιτικής ασύλου, καθώς και η οικονομική κρίση άλλαξαν τα χαρακτηριστικά της Αθήνας, όσο αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Στο κέντρο της πρωτεύουσας, συγκεκριμένα, ζουν πολλοί μετανάστες σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας, ζώντας σε εγκαταλελειμμένα κτίρια, πλατείες και πάρκα.

Ζητήματα όπως η αύξηση του εγκλήματος και η υποβάθμιση των περιοχών όπου ζουν οι μετανάστες οδήγησαν τα τελευταία χρόνια σε άνοδο εθνικιστικών ακροδεξιών κομμάτων, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το κόμμα της Χρυσής Αυγής, το οποίο τα τελευταία χρόνια ανέβηκε σε δημοτικότητα εξαιτίας της αντιμεταναστευτικής πολιτικής τους, με αποτέλεσμα η Χρυσή Αυγή να εκπροσωπείται στο δημοτικό συμβούλιο της Αθήνας από το 2010 και στο Ελληνικό Κοινοβούλιο από το 2012 (Humans Rights Watch, 2012).

Το κόμμα της Χρυσής Αυγής με τον ρατσιστικό, ξενοφοβικό και μισαλλόδοξο πολιτικό λόγο που εκφράζει, αναφέρεται ότι απενεχοποίησε και ενθάρρυνε την ρατσιστική ρητορική καθώς και την υιοθέτηση ανάλογων πρακτικών από άλλες ομάδες. Βουλευτές, μέλη της Χρυσής Αυγής αναφέρονται ότι έχουν συμμετάσχει σε διάφορα εγκλήματα (Συνήγορος του Πολίτη, 2013) και ότι έχουν συνεισφέρει στην εξάπλωση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας μέσω των ομιλιών μίσους (ECRI, 2015), της εκπαίδευσης (Γαζάκης, Σύρρη, Τάκης., 2014) και άλλους τρόπους.

Το ακριβές ποσοστό των ρατσιστικών επιθέσεων και της ξενοφοβικής βίας στην Ελλάδα δεν είναι γνωστό, κάτι που συμβαίνει για αρκετούς λόγους. Τα στοιχεία της κυβέρνησης δεν είναι ακριβή λόγω της αδυναμίας του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης να αντιμετωπίσει τα εγκλήματα μίσους. Για παράδειγμα, το 2008 η Ελληνική κυβέρνηση κατέγραψε μόνο ένα έγκλημα μίσους σε όλη την χώρα, ενώ το 2009 μόνο δύο τέτοια εγκλήματα καταγράφηκαν. Κάτι άλλο που συνεισφέρει στην

έλλειψη γνώσης για την συχνότητα της ρατσιστικής βίας είναι τα ίδια τα θύματα της. Η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη από τους διεθνείς νόμους των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να λάβει αποτελεσματικά μέτρα για την πρόληψη και αντιμετώπιση ρατσιστικής και ξενοφοβικής βίας, ανεξάρτητα από το αν τα θύματα της είναι νόμιμοι ή όχι πολίτες της χώρας. Όμως, σπάνια οι μετανάστες θα δικαιωθούν, καθώς αντιμετωπίζουν πολλαπλά εμπόδια στο να βοηθηθούν από την αστυνομία.

Πολλές φορές οι μετανάστες όταν θέλουν να καταγγείλουν στην αστυνομία για μια ρατσιστική επίθεση την οποία δέχθηκαν, αντιμετωπίζονται σαν πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Επίσης, πολλοί αστυνομικοί δεν είναι ικανοί να αντιμετωπίσουν ρατσιστική βία, καθώς δεν υπάρχει ειδική εκπαίδευση στην ελληνική αστυνομία για την αντιμετώπιση εγκλημάτων μίσους. Αρκετοί από τους μετανάστες, κυρίως εκείνοι που δεν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα παραμονής στην χώρα, φοβούνται να καταγγείλουν στην αστυνομία ρατσιστικές επιθέσεις επειδή φοβούνται την πιθανότητα απέλασης τους από την χώρα. (Humans Rights Watch, 2012). Το γεγονός ότι υπάρχουν ισχυρισμοί για συμπαιγνία μεταξύ αστυνομικών και της Χρυσής Αυγής, καθώς και το ότι ζητείται από τα θύματα να καταβάλουν το πόσο των 100 € για την υποβολή καταγγελιών στην αστυνομία, οδηγεί σε λιγότερες καταγγελίες ρατσιστικής βίας στην αστυνομίας και στο να μην είναι γνωστός ο αριθμός των ρατσιστικών επιθέσεων στην χώρα (ECRI, 2015).

Για να καλυφθούν τα κενά του κράτους όσο αφορά την καταγραφή ρατσιστικών και ξενοφοβικών επιθέσεων, συστάθηκε τον Οκτώβριο του 2011 από Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες ένα δίκτυο 18 (σήμερα 20) μη-κυβερνητικών οργανώσεων. Το δίκτυο ονομάστηκε Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας και ο σκοπός του είναι η καταγραφή των ρατσιστικών επιθέσεων στην Ελλάδα (ECRI, 2015).

Οι Γιατροί του Κόσμου και η ελληνική ΜΚΟ, Πράξις, οι οποίες είναι μέλη του δικτύου, λειτουργούν κλινικές στην Αθήνα και έχουν παρατηρήσει το ότι πως τα άτομα που ζητούν ιατρική βοήθεια στην κλινική τους λόγω ξενοφοβικών επιθέσεων αυξάνονται. Ο Τζανέτος Αντύπας, πρόεδρος της Πράξις, ανέφερε ότι στο πρώτο μισό του 2011 η κλινική που λειτουργεί η οργάνωση είχε περιθάλψει παραπάνω από 200 άτομα έπειτα από ρατσιστικές επιθέσεις, ενώ ο διευθυντής των Γιατρών χωρίς Σύνορα ανέφερε ότι στην κλινική τους ζήτησαν βοήθεια, το ίδιο χρονικό διάστημα, περίπου 300 άτομα (Humans Rights Watch, 2012).

Το Δίκτυο, όμως, δεν είναι παρόν σε όλη την χώρα και εξαρτάται από την προθυμία των ίδιων των θυμάτων να εμφανιστούν, κάτι το οποίο σημαίνει ότι οι αριθμοί των θυμάτων δεν αποτελούν έναν πλήρη απολογισμό της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα. Πολλά περιστατικά ακόμα δεν αναφέρονται, οπότε ο ακριβής αριθμός θυμάτων ρατσιστικής βίας στην χώρα παραμένει άγνωστος. Παρόλα αυτά, οι εκθέσεις και τα συμπεράσματα του δικτύου δείχνουν ότι η ρατσιστική βία στην Ελλάδα παρουσιάζει τεράστια αύξηση τα τελευταία χρόνια, κυρίως μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης (ECRI, 2015).

Σύμφωνα με το Δίκτυο, θύματα δεν είναι μόνο οι μετανάστες. Το 2013 σημειώθηκαν 166 επιθέσεις με 322 χτυπήματα – 22 από τα περιστατικά αυτά αφορούσαν άτομα της κοινότητας ΛΟΑΤ. Από τα 166 περιστατικά μόνο τα 33 έχουν καταγγελθεί στην αστυνομία και έχει κινηθεί ποινική διαδικασία, καθώς τα θύματα φοβούνται να καταγγείλουν τις επιθέσεις. Επίσης, καταγράφηκαν πολλά περιστατικά στα οποία η ρατσιστική βία σχετιζόταν με την αστυνομική βία. 44 από τα περιστατικά σημειώθηκαν από ένστολους, ενώ τα 23 από αυτά συνέβησαν σε χώρους κράτησης (Γαζάκης, Σύρρη, Τάκης., 2014).

Στο στόχαστρο λοιπόν του ρατσισμού στην Ελλάδα, είτε αυτός εκφράζεται με μια απλή διάκριση είτε με την φυσική βία, μπορεί να βρεθεί οποιαδήποτε ομάδα η οποία έχει κάτι διαφορετικό, όπως είναι τα άτομα της κοινότητας ΛΟΑΤ. Όμως, τα περισσότερα καταγεγραμμένα περιστατικά αφορούν μετανάστες και κυρίως εκείνους οι οποίοι δεν έχουν άδεια παραμονής στην χώρα.

4.2. Αίτια της έξαρσης του ρατσισμού στην Ελλάδα

Ως το 2010, οι κοινωνικές έρευνες κατέγραφαν απλώς μια αρνητική γνώμη των Ελλήνων για τον μετανάστη και τον ρόλο του, μια έλλειψη θετικής άποψης για εκείνον. Μπορεί οι Έλληνες να είχαν αρνητική άποψη για τους μετανάστες, όμως δεν είχαν εχθρικές απόψεις για εκείνους, κάτι το οποίο ξεκίνησε να ισχύει τα επόμενα χρόνια. Με την βοήθεια των ελληνικών ΜΜΕ, ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας θεώρησε τους μετανάστες και γενικότερα το φαινόμενο της μετανάστευσης προς την Ελλάδα ως «απειλή». Οι πολίτες της χώρας δεν θεωρούσαν πλέον την μετανάστευση ως ένα κοινωνικοπολιτισμικό γεγονός, αλλά ως ένα κοινωνικό πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπιστεί. Στη διάδοση του ρατσισμού αναφέρεται ότι συνεισφέρουν το ίδιο

το κράτος, τα κόμματα, κυρίως τα ακροδεξιά κόμματα όπως η Χρυσή Αυγή, καθώς και οι ομιλίες μίσους τους προς συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, τα ΜΜΕ, η εκπαίδευση/σχολεία (Γαζάκης, Σύρρη, Τάκης., 2014) καθώς και η σύνδεση των μεταναστών με την εγκληματικότητα παράλληλα με την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, προκαλώντας έτσι ένα κλίμα αντιμεταναστευσης, κυρίως στην Αθήνα (Humans Rights Watch, 2012).

Τα τελευταία χρόνια, στην Αθήνα είχαν δημιουργηθεί «ομάδες πολιτών», οι οποίες περιπολούν συγκεκριμένες περιοχές της πρωτεύουσας, όπως ο Άγιος Παντελεήμονας, έχοντας ως σκοπό να προστατεύσουν τους κατοίκους των περιοχών αυτών διώχνοντας τους μετανάστες. Πολλές από τις ομάδες αυτές συνδέονται με την Χρυσή Αυγή, κάτι που οδήγησε στην αύξηση της δημοτικότητάς της, με αποτέλεσμα την εκλογή της στις κοινοβουλευτικές εκλογές το 2012. Οι δράστες των επιθέσεων είναι κυρίως ομάδες των πέντε έως δέκα ατόμων, αποτελούμενοι κυρίως από άνδρες, με μαύρη ενδυμασία, και συνήθως με καλυμμένα τα πρόσωπά τους. Χρησιμοποιούν όπλα, όπως μαχαίρια και ρόπαλα, για τις επιθέσεις τους και μπορεί να χρησιμοποιήσουν σκύλους, ως τρόπο εκφοβισμού. (Humans Rights Watch, 2012).

Όσο αφορά το κράτος, μπορεί και εκείνο να έχει συμπεριφορά θύτη (μέσω της συμπεριφοράς των επίσημων οργάνων του) ή μπορεί με την στάση του να βοηθήσει την εξάπλωση ρατσιστικών και ξενοφοβικών μηνυμάτων. Παραδείγματα αποτελούν:

- ♦ Το 2012, η κυβέρνηση δημοσιοποίησε φωτογραφίες και προσωπικά στοιχεία εκδιδόμενων οροθετικών γυναικών, πολλές από τις οποίες ήταν μετανάστριες. Η διαπόμπευση αυτή συνδέθηκε με την μετανάστευση, μεταδίδοντας έτσι ρατσιστικά μηνύματα για τους μετανάστες.
- ♦ Η εφαρμογή της επιχείρησης «Ξένιος Δίας», από τον Αύγουστο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2012, η οποία είχε ως στόχο την απέλαση των παράνομων μεταναστών. Περίπου 60.000 μετανάστες προσήχθησαν, λιγότεροι από το 10% βρέθηκαν χωρίς τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα και οδηγήθηκαν σε κέντρα κράτησης και συνέχεια στην απέλαση τους από την χώρα.
- ♦ Οι μετανάστες με ασφαλιστική κάλυψη έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες όσο αφορά την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Όμως, οι μετανάστες οι οποίοι δεν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα

παραμονής στην χώρα, έχουν δικαίωμα περίθαλψης σε νοσοκομείο μόνο για έκτακτα περιστατικά.

- ♦ Με νόμο του Απριλίου 2012 θεσπίστηκαν διατάξεις για την προστασία της δημόσιας υγείας λόγω «έξαρσης» ασθενειών κι επιδημιών και ειδικότερα, προβλέφθηκε κράτηση αλλοδαπών ή και απέλαση τους επειδή αποτελούν κίνδυνο για τη δημόσια υγεία εξαιτίας και μόνο της χώρας καταγωγής ή επειδή εκδίδονται ή κατοικούν σε μέρη χωρίς στοιχειώδεις κανόνες υγιεινής. Πορίσματα οργανισμών όπως των Γιατρών Χωρίς Σύνορα και των Γιατρών του Κόσμου έδειξαν ότι πολλοί αλλοδαποί μολύνθηκαν λόγω των δυσμενών συνθηκών κράτησης στην Ελλάδα, κι ενώ δεν είχαν εισέλθει στη χώρα ως ασθενείς. (Γαζάκης, Σύρρη, Τάκης, 2014)

Ευθύνη για την εξάπλωση ρατσιστικών μηνυμάτων έχουν και τα πολιτικά κόμματα. Στις εθνικές εκλογές του Μαΐου και του Ιουνίου το 2012, η παράνομη μετανάστευση και η εγκληματικότητα ήταν πολύ σημαντικά ζητήματα, με πολλά πολιτικά κόμματα να συνδέουν την παράνομη μετανάστευση με την αστική υποβάθμιση, εγκληματικότητα και προβλήματα δημόσιας υγείας. Ο Αντώνης Σαμαράς, ηγέτης της Νέας Δημοκρατίας, ανέφερε το 2012 ότι η Ελλάδα αποτελεί κέντρο παρανόμων μεταναστών, καθώς και ότι οι Έλληνες πρέπει να πάρουν πίσω τις πόλεις τους από τους μετανάστες. Η τότε κυβέρνηση τους προηγούμενους μήνες είχε δημιουργήσει ένα τείχος στον Έβρο για την αποτροπή εισόδου παρανόμων μεταναστών από την Τουρκία, ενώ τον Μάρτη του 2012 η κυβέρνηση είχε δημιουργήσει κέντρων συγκέντρωσης για παράνομους μετανάστες. Ο Υπουργός της Δημόσιας Τάξης Προστασίας του Πολίτη, Χρυσοχοϊδης, είχε κατηγορήσει τους μετανάστες για την εγκληματικότητα, αναφέροντας ότι οι Έλληνες είναι ειρηνικοί άνθρωποι και ότι το πρόβλημα προέρχεται από τους μετανάστες (Humans Rights Watch, 2012).

Ακροδεξιά κόμματα όπως η Χρυσή Αυγή ευθύνονται επίσης για την εξάπλωση ρατσιστικών μηνυμάτων, μέσω των ομιλιών μίσους και του ρατσιστικού δημόσιου λόγου γενικότερα. Η ηγεσία και τα μέλη του εθνικιστικού κόμματος έχουν πολλές φορές εκφράσει ανοικτά το μίσος τους για τους μετανάστες και τους Εβραίους, ενώ συχνά έχουν αναφερθεί θετικά για τον ναζισμό και τον Χίτλερ. Η βουλευτής της Χρυσής Αυγής, είχε αναφερθεί στους μετανάστες τον Οκτώβρη του 2012 ως υπάνθρωπους που έχουν εισβάλλει στην Ελλάδα, μεταδίδοντας ασθένειες.

Συχνά επίσης έχουν γίνει από κόμματα ομοφοβικές και τρανσφοβικές ομιλίες μίσους. Τέτοιες ρατσιστικές ομιλίες έχουν γίνει και από θρησκευτικές ομάδες (ECRI, 2015).

Ο ρατσισμός και η ξενοφοβία υπάρχουν και στα σχολεία, και γνωρίζουν μεγάλη ένταση από το 2012. Οι ρατσιστικές συμπεριφορές συμβαίνουν εντός και εκτός σχολείου, ανάμεσα σε μέλη της σχολικής κοινότητας ή και με τρίτους εμπλεκόμενους. Οι συμπεριφορές αυτές μπορούν να λάβουν λεκτική ή σωματική μορφή. Πολλά από τα περιστατικά αυτά σπάνια καταγγέλλονται στις διευθύνσεις των σχολείων, καθώς οι μαθητές-θύματα και οι μάρτυρες επιθέσεων φοβούνται να τα καταγγείλουν (Συνήγορος του Πολίτη, 2013). Όσο αφορά την εκπαίδευση, παραμένει έως σήμερα εθνοκεντρική. Σύμφωνα με τον νόμο 1566/1985, ένας από τους σκοπούς της ελληνικής εκπαίδευσης είναι να βοηθήσει τους μαθητές να «διακατέχονται από πίστη προς την πατρίδα και τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης». Αυτό αυτόματα σημαίνει ότι οι μαθητές που δεν είναι χριστιανοί ορθόδοξοι, βρίσκονται ήδη σε θέση διάκρισης σε σχέση με τους ορθόδοξους χριστιανούς.

Πέρα όμως από τους νόμους, υπάρχει η καθημερινή σχολική πρακτική, στην οποία έχουν διαπιστωθεί συμπεριφορές διάκρισης και ρατσισμού από την διεύθυνση σχολείων, συλλόγους εκπαιδευτικών ή μεμονωμένους εκπαιδευτικούς αλλά και την μαθητική κοινότητα και τις τοπικές κοινότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αλλοδαποί μαθητές οι οποίοι καλούνται να είναι σημαιοφόροι ως αριστούχοι. Η τοπική κοινωνία κάθε σχολείου αντιδρά έντονα όποτε συμβαίνει αυτό, με αποτέλεσμα ορισμένες φορές κάποια σχολεία να οδηγούνται σε κατάληψη ώστε να παραιτηθεί ο αριστούχος σημαιοφόρος του δικαιώματος του.

Είναι επίσης συχνό φαινόμενο στις σχολικές εθνικές εορτές, να ακούγονται τραγούδια ή ποιήματα με ρατσιστικά μηνύματα προς άλλες χώρες. Μετά την άνοδο του κόμματος της Χρυσής Αυγής, τα περιστατικά ρατσιστικών και σεξιστικών συμπεριφορών από εκπαιδευτικούς προς μαθητές έχουν πολλαπλασιαστεί, όπως καλλιέργεια ξενοφοβικών απόψεων στις τάξεις από εκπαιδευτικούς.

Από γονείς παιδιών έχει ζητηθεί να απομακρυνθούν παιδιά ξένης καταγωγής, με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από τα σχολεία, ενώ επίσης γονείς που υποστηρίζουν την Χρυσή Αυγή έχουν κάνει παράπονα σε εκπαιδευτικούς επειδή διδάσκουν θέματα όπως η διαφορετικότητα και η αποδοχή του άλλου στους μαθητές.

Στελέχη της Χρυσής Αυγής έχουν δηλώσει ότι στόχος τους είναι να κάνουν εφόδους σε νηπιαγωγεία ώστε να διώξουν τα παιδιά των μεταναστών, ενώ επίσης στο

πρόγραμμα της Χρυσής Αυγής αναφέρεται ότι πρέπει να υπάρξει διαχωρισμός Ελλήνων και αλλοδαπών στα σχολεία ώστε να μην μειώνεται το επίπεδο διδασκαλίας των Ελλήνων, λόγω των γλωσσικών αδυναμιών των αλλοδαπών. Επίσης, από την Χρυσή Αυγή ζητείται η επανεγγραφή ιστορικών βιβλίων στο μάθημα της Ελληνικής Ιστορίας καθώς και ειδικές εξετάσεις για τους διδάσκοντες, ώστε να επιβεβαιωθεί το γνωστικό τους επίπεδο και η εθνική τους συνείδηση.

Η τακτική όμως της Χρυσής Αυγής τα τελευταία χρόνια είναι η καταγγελία στις εκπαιδευτικές αρχές των αντιρατσιστικών και αντιφασιστικών εκδηλώσεων, στοχεύοντας σε δημιουργία κλίματος φόβου σε όσους εκπαιδευτικούς είναι ενάντια στην ρατσιστική τους δικαιολογία (Γαζάκης, Σύρρη, Τάκης, 2014).

Αναφέρεται ότι και τα Μ.Μ.Ε. ευθύνονται για την διάδοση ρατσιστικών μηνυμάτων. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης συχνά παρουσιάζουν συγκεκριμένες ομάδες με ένα αρνητικό, στερεοτυπικό τρόπο. Συχνά Μ.Μ.Ε. χαρακτηρίζουν τους μετανάστες όχι ως μεμονωμένα άτομα αλλά ως μια συγκεκριμένη ομάδα, στην οποία αποδίδονται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά απειλής. Συχνά επίσης τα Μ.Μ.Ε αναφέρονται στους μετανάστες μόνο όταν αναφέρονται σε εγκληματικές πράξεις και συγκρούσεις, συνδέοντας τους έτσι με μια αρνητική εικόνα (Γαζάκης, Σύρρη, Τάκης, 2014).

Τα επεισόδια ρατσισμού στην Ελλάδα έχουν πολλαπλασιαστεί τα τελευταία χρόνια, με αποτέλεσμα κάθε χρόνο να καταμετρώνται πάνω από 100 περιστατικά διακρίσεων. Η διάδοση αυτών των ρατσιστικών αντιλήψεων οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, πολλοί από τους οποίους μπορεί να είναι και θεσμικοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αναφορά σε πρόσφατες έρευνες που έχουν γίνει στην Ελλάδα και στο εξωτερικό σε νεανικούς πληθυσμούς με θέμα τις στάσεις διάκρισης και ρατσισμού των συμμετεχόντων.

Όπως αναφέρθηκε στο 4^ο κεφάλαιο, από το 2012 έχουν σημειωθεί αρκετά περιστατικά σε Ελληνικά σχολεία που είχαν σχέση με συμπεριφορές διάκρισης. Η εκπαίδευση παραμένει ως και σήμερα εθνοκεντρική, ενώ έχουν υπάρξει αρκετές φορές περιπτώσεις που νέοι μαθητές αντέδρασαν στο ενδεχόμενο κάποιος αλλοδαπός συμμαθητής τους να γίνει σημαιοφόρος.

Παρόλα αυτά, οι νέοι συνεχίζουν να αποτελούν ένα πληθυσμό που θεωρείται πιο ανεκτικός στο διαφορετικό, σε σχέση με άλλες ηλικιακές ομάδες, και δεν υιοθετεί απόψεις που σχετίζονται με τον ρατσισμό, τον σεξισμό, τον ταξισμό και άλλα είδη διακρίσεων. Πλήθος ερευνών υποστηρίζει αυτή την άποψη, χαρακτηρίζοντας τους νέους ως μια πληθυσμιακή ομάδα που δεν υιοθετεί συνήθως πολλές ρατσιστικές αντιλήψεις.

Μία από αυτές τις έρευνες, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 2011 από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Κέντρο Εκπαιδευτικής Πολιτικής της ΓΣΕΕ, έδειξε ότι οι φοιτητές στην πλειονότητά τους έχουν θετική στάση απέναντι στους μετανάστες και θα ήθελαν να έχουν ίση αντιμετώπιση από το κράτος.

Το δείγμα απαρτιζόταν από 548 φοιτητές από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και τα ΤΕΙ της Δυτικής Μακεδονίας και της Θεσσαλονίκης.

Οι μισοί φοιτητές που συμμετείχαν στην έρευνα συμφώνησαν στο ότι οι μετανάστες θα πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους γηγενείς, ενώ το 76,2% του δείγματος ήταν υπέρ της ιδέας ότι το κράτος θα πρέπει να φροντίζει όλα τα μέλη του, ανεξαρτήτως εθνικότητας.

Σχετικά με την εγκληματικότητα, 28,1% του δείγματος συμφώνησε με την άποψη ότι οι μετανάστες ευθύνονται για την αύξηση της εγκληματικότητας, ενώ όσο αφορά την ανεργία, το 20,1% του δείγματος πίστευε ότι οι μετανάστες ευθύνονται για την ανεργία των Ελλήνων, κάτι με το οποίο συμφώνησε το 49,1% των ερωτηθέντων.

Συνοπτικά, από την έρευνα προέκυψε πως οι περισσότεροι νέοι έχουν θετική στάση απέναντι στους μετανάστες. Επίσης, προέκυψε ότι πιο θετική στάση απέναντι στους μετανάστες έχουν οι γυναίκες, οι φοιτητές κοινωνικών επιστημών και οι φοιτητές των οποίων ο πατέρας είναι επιστήμονας, ελεύθερος επαγγελματίας ή αγρότης (Λιάτσου, 2011).

Άλλη μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Φλώρινας (Κυρίδης και συν, 2002), έδειξε ότι οι νέοι Έλληνες έχουν θετική στάση απέναντι στους μετανάστες. Το δείγμα της έρευνας ήταν συνολικά 209 άτομα, εκ των οποίων τα 59 ήταν άνδρες φοιτητές και 150 ήταν γυναίκες φοιτήτριες. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τρία τμήματα του Πανεπιστημίου Φλώρινας και είχε θέμα την διερεύνηση των εθνικιστικών και ξενοφοβικών στάσεων φοιτητών σε Ελληνικά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης.

Στην έρευνα παρατηρήθηκε ότι το 74.6% των φοιτητών θεωρούσε πως είναι λάθος να μην συναναστρεφόμαστε με ξένους, ενώ το 73.7% διαφώνησε με την ιδέα να μην υπάρχουν ξένοι φοιτητές στα ελληνικά πανεπιστήμια. Σχεδόν το 70% των ερωτώμενων συμφώνησε στο ότι θα μπορούσε να έχει καλύτερο φίλο έναν ξένο. Όσο αφορά το ενδεχόμενο να παντρευτούν κάποιον ξένο, σχεδόν οι μισοί φοιτητές απάντησαν ότι δεν θα είχαν πρόβλημα, με το 23,4 % των φοιτητών όμως να είναι πολύ αρνητικό και το ένα τρίτο των φοιτητών να θεωρούν ότι δεν θα έπρεπε οι ξένοι να κρατούν την Ελληνική σημαία.

Το 52,6% των ερωτώμενων διαφώνησαν με το ότι οι ξένοι τους φοβίζουν, με το 24,9% του δείγματος να απαντά ότι τους φοβάται. Ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό διαφωνίας απέσπασε το ερώτημα για το αν οι ξένοι θέλουν να κάνουν κακό στην Ελλάδα, όπου το 60,3% των φοιτητών διαφώνησαν ενώ το 17,2% του δείγματος συμφώνησε.

Σχετικά με τον τομέα εργασίας, 46,9% των φοιτητών συμφώνησε ότι οι μετανάστες πρέπει να έχουν ίση αντιμετώπιση στην αγορά εργασίας, όμως σχεδόν οι μισοί φοιτητές θεώρησαν ότι για την αυξημένη ανεργία στην Ελλάδα ευθύνονται οι μετανάστες.

Συνοπτικά, τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής έδειξαν ότι στην πλειονότητα τους οι φοιτητές δεν είχαν ξενοφοβικές και ρατσιστικές αντιλήψεις προς τους μετανάστες και είχαν μια στάση αποδοχής προς εκείνους, χωρίς να επιθυμούν την περιθωριοποίησή τους. Ακόμα και κάποιες από τις αρνητικές αντιλήψεις που επικράτησαν στην έρευνα, όπως το ότι οι μετανάστες ευθύνονται για την αύξηση της

ανεργίας, είναι εν μέρει ορθολογικές και δεν βασίζονται μόνο σε προκαταλήψεις και στερεότυπα.

Ενδιαφέροντα επίσης είναι τα αποτελέσματα για τον ρατσισμό στους νέους σε μια έρευνα που έγινε από την Cushman (2012) στο Iowa State University, δηλαδή σε ένα διαφορετικό κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο από το δικό μας, αυτό των ΗΠΑ. . Το δείγμα της έρευνας απαρτιζόταν από 655 άτομα, εκ των οποίων το 67% ήταν γυναίκες και το 33% άνδρες, το 64% ήταν άτομα ηλικίας 18 έως 21 ετών, το 96% δήλωσαν ότι ήταν ετερόφυλοι, ενώ το 64% είχαν τουλάχιστον ένα γονιό που είχε δίπλωμα ανώτερης εκπαίδευσης. Η έρευνά της είχε θέμα τις διαφορετικές πηγές προκατάληψης και πως αυτές αλληλεπιδρούν. Στόχος της ήταν να ερευνήσει τις πεποιθήσεις και συναισθήματα που είχαν οι ερωτώμενοι για άτομα που διέφεραν από εκείνους όσον αφορά το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη συμμόρφωση όσον αφορά τους ρόλους των φύλων, καθώς και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση.

Από την έρευνα φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες εμφάνισαν γενικά χαμηλά επίπεδα προκατάληψης, με τους άνδρες να εμφανίζουν περισσότερη προκατάληψη σε σχέση με τις γυναίκες. Οι ερωτώμενοι, άνδρες και γυναίκες, σημείωσαν χαμηλή βαθμολογία όσο αφορά τον σεξισμό, αφού δεν φάνηκαν να έχουν προκαταλήψεις σχετικά με το άλλο φύλο. Όσον αφορά τον σεξουαλικό προσανατολισμό, φάνηκε ότι τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα σημείωσαν περισσότερη προκατάληψη προς τους ομοφυλόφιλους, ανεξαρτήτως φύλου, παρά στους ετεροφυλόφιλους. Οι βαθιά θρησκευόμενοι ήταν ακόμα περισσότερο προκατειλημμένοι προς τους ομοφυλόφιλους. Δεν παρατηρήθηκαν επίσης υψηλά σκορ προκαταλήψεων σε σχέση με την συμμόρφωση στους ρόλους των φύλων.

Οι ερωτώμενοι παρουσίασαν σχεδόν ίση αντιμετώπιση ανάμεσα σε εκείνους που έδειχναν συμμόρφωση στους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων και σε εκείνους που δεν έδειχναν συμμόρφωση σε αυτούς, όμως παρουσιάστηκε σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην συμμόρφωση στον ρόλους και στο φύλο. Οι γυναίκες που ήταν πιστές στους ρόλους φύλων δέχθηκαν καλύτερη βαθμολόγηση από τους ερωτώμενους, με τους άνδρες που δεν έδειχναν συμμόρφωση να ακολουθούν στην βαθμολογία και τις γυναίκες που δεν έδειχναν συμμόρφωση να λαμβάνουν την αμέσως επόμενη καλύτερη βαθμολόγηση. Οι άνδρες οι οποίοι ήταν πιστοί στους ρόλους των φύλων δέχθηκαν ήταν λιγότερο αποδεκτοί από τους ερωτώμενους.

Επίσης, όσο αφορά την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, παρατηρήθηκε ότι τα άτομα με επαγγέλματα υψηλότερου κύρους στην κοινωνία δέχθηκαν υψηλότερη βαθμολογία αποδοχής από τους ερωτώμενους σε σχέση με τα άτομα που είχαν επαγγέλματα με χαμηλότερο κύρος.

Παρόλα αυτά, έχουν υπάρξει και έρευνες που έχουν δείξει πως αρκετοί νέοι μπορεί να έχουν ρατσιστικές αντιλήψεις. Χαρακτηριστική έρευνα αποτελεί αυτή που πραγματοποιήθηκε από τον Κουκουνάρα-Λιάγκη (2011) και είχε σκοπό να μελετήσει τις στάσεις και τις αντιλήψεις των νέων της Ελλάδας σχετικά με την εκπαίδευση, τη θρησκεία και τους μετανάστες. Το δείγμα περιελάμβανε 356 άτομα, ηλικίας 15 έως 24 ετών, εκ των οποίων οι 159 ήταν άνδρες και οι 197 ήταν γυναίκες και ζούσαν στην Αττική, Μακεδονία και τη Θράκη.

Όσο αφορά τους μετανάστες, το 65% του δείγματος θεώρησε πως εκείνοι ευθύνονται περισσότερο για την αύξηση της εγκληματικότητας, ενώ το 45% θεώρησε πως ευθύνονται για την οικονομική κρίση και 20% για την φτώχεια. Οι μετανάστες χαρακτηρίστηκαν μη-επιθυμητοί για τους 7 στους 10 συμμετέχοντες στην έρευνα, ενώ σχεδόν 8 στους 10 ήταν υπέρ της απέλασης των παρανόμων μεταναστών, με το 45% του δείγματος να είναι υπέρ της αποχώρησης των μεταναστών γενικότερα, καθώς και της απαγόρευσης εισόδου τους στην χώρα.

Στην έρευνα διακρίθηκε μια αρνητική άποψη των νέων για τους μετανάστες, όμως ένα μεγάλο ποσοστό του δείγματος αναγνώρισε πως είναι προκατειλημμένο προς τους μετανάστες και σχεδόν οι μισοί συμμετέχοντες στην έρευνα ότι θα έπρεπε να υπάρχει διαπολιτισμική εκπαίδευση και διάλογος με τους άλλους πολιτισμούς, ώστε να μπορούν να τους γνωρίσουν καλύτερα και να ξεπεράσουν τις προκαταλήψεις τους.

Όπως κάθε ηλικιακή ομάδα, έτσι και οι νέοι έχουν τα δικά τους ξεχωριστά χαρακτηριστικά και τις δικές τους αντιλήψεις. Σε αρκετές έρευνες που έχουν γίνει, οι νέοι διακρίνονται για το ότι δεν εκφράζουν, στην πλειονότητα τους, ρατσιστικές ή σεξιστικές απόψεις. Το θετικότερο όμως είναι ότι ακόμα και αν εκφράζουν τέτοιες απόψεις, παραδέχονται το γεγονός ότι είναι προκατειλημμένοι και θεωρούν πως οι απόψεις τους αυτές θα μπορούσαν να αλλάξουν.

Β' ΜΕΡΟΣ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Σκοπός

Σκοπός της μελέτης είναι η διερεύνηση των διακρίσεων που εκδηλώνουν ή και δέχονται οι σπουδαστές του ΤΕΙ Ηρακλείου και ειδικότερα των ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών που εκφράζονται με υποσυνείδητο τρόπο, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για το φαινόμενο του καθημερινού ρατσισμού στο φοιτητικό πληθυσμό του φοιτούν στο ΤΕΙ Ηρακλείου. Ο καθημερινός ρατσισμός (ή έμμεσος ή υποσυνείδητος ρατσισμός) είναι ο ρατσισμός που εκφράζεται με πλάγιο και έμμεσο τρόπο. Περιλαμβάνει όλες τις μορφές διάκρισης, και συχνά υιοθετείται από άτομα τα οποία υποστηρίζουν την ισότητα. Τα άτομα που υιοθετούν συμπεριφορές καθημερινού ρατσισμού συχνά δεν αντιλαμβάνονται ότι δρουν με ρατσιστικό τρόπο, όμως οι επιπτώσεις της συμπεριφοράς τους παραμένουν το ίδιο σοβαρές.

Οι στόχοι της μελέτης που πραγματοποιήθηκε είναι οι εξής: Η κατανόηση των αντιλήψεων και των στάσεων των φοιτητών σε θέματα διακρίσεων και συσχέτιση αυτών με τα δημογραφικά και άλλα χαρακτηριστικά του δείγματος.

6.2 Ερευνητικές υποθέσεις

- 1) Οι φοιτητές των τμημάτων της ΣΕΥΠ εκφράζουν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με τους φοιτητές άλλων τμημάτων.
- 2) Τα άτομα που έχουν δεχθεί υψηλότερα επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς εκφράζουν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με άτομα που έχουν δεχθεί χαμηλότερα επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς.
- 3) Τα άτομα που έχουν δεχθεί υψηλότερα επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς εκδηλώνουν λιγότερη συμπεριφορά διάκρισης σε σχέση με άτομα που έχουν δεχθεί χαμηλότερα επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς.
- 4) Οι γυναίκες σπουδάστριες του ΤΕΙ Ηρακλείου εκφράζουν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με τους άνδρες σπουδαστές.

- 5) Οι γυναίκες σπουδάστριες έχουν δεχθεί περισσότερες διακρίσεις σε σχέση με τους άνδρες σπουδαστές.
- 6) Τα άτομα που θεωρούν πως η θρησκεία έχει μεγάλη σημασία στην ζωή τους, εκφράζουν περισσότερη θρησκευτική μισαλλοδοξία σε σχέση με εκείνους που θεωρούν ότι δεν ασκεί κάποια επιρροή στην ζωή τους.
- 7) Τα άτομα που θεωρούν πως η θρησκεία έχει πολύ μεγάλη σημασία στην ζωή τους, εκφράζουν περισσότερες ομοφοβικές απόψεις σε σχέση με εκείνους που θεωρούν ότι δεν ασκεί κάποια επιρροή στην ζωή τους
- 8) Το επίπεδο ρατσιστικών αντιλήψεων ανεβαίνουν όσο μεγαλώνει και η ηλικία του ατόμου.
- 9) Τα άτομα που έχουν ζήσει σε χωριό τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους εκφράζουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με τα άτομα που έχουν ζήσει σε άλλες περιοχές
- 10) Τα άτομα που σπουδάζουν πάνω από 4 χρόνια εκφράζουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με αυτά που βρίσκονται στο πρώτο έτος φοίτησης τους.
- 11) Τα άτομα που έχουν δεχθεί υψηλότερα επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς υπερασπίζονται περισσότερο τα άτομα που δέχονται ρατσιστικές συμπεριφορές.
- 12) Οι σπουδαστές που έχουν γονείς που έχουν φοιτήσει ως το δημοτικό εκφράζουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με εκείνους που είχαν γονείς με υψηλότερο επίπεδο μόρφωσης.

6.3 Ερευνητικά ερωτήματα

- ◆ Σε ποιό βαθμό θεωρεί ο ίδιος ο ερωτώμενος/η ότι έχει ρατσιστικές αντιλήψεις;
- ◆ Σε ποιό βαθμό θεωρεί ότι υπάρχει ρατσισμός στην Ελλάδα;
- ◆ Με ποιές μορφές εκδηλώνεται ο ρατσισμός;
- ◆ Σε βάρος ποιών πληθυσμιακών ομάδων θεωρείται ότι είναι πιο συχνό το φαινόμενο του καθημερινού ρατσισμού; (μετανάστες, γυναίκες, άτομα διαφορετικών σεξουαλικών προτιμήσεων, εθνικότητας, θρησκείας, κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, άλλων κοινωνικών

ομάδων λόγω διαφορετικών πεποιθήσεων κ.α)

- ◆ Σχετίζονται τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία του υπό μελέτη πληθυσμού με τις ρατσιστικές αντιλήψεις; (π.χ. φύλο, ηλικία, Σχολή, Τμήμα, επίπεδο εκπαίδευσης γονιών, κτλ)
- ◆ Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην παρακολούθηση των Μ.Μ.Ε., την οικογένεια, τα κόμματα, την έλλειψη μόρφωσης και την εξάπλωση των διακρίσεων;
- ◆ Το γεγονός ότι κάποιος/α είναι στόχος (ή αποδέκτης) ρατσιστικής συμπεριφοράς σχετίζεται με την εκδήλωση από τον ίδιο/α ρατσιστικής συμπεριφοράς;
- ◆ Σχετίζεται η υποδοχή ρατσιστικής συμπεριφοράς με την ανάπτυξη ρατσιστικών αντιλήψεων;
- ◆ Σχετίζεται η υποδοχή ρατσιστικής συμπεριφοράς με την παρουσίαση ρατσιστικής συμπεριφοράς (του θύματος) σε άλλα άτομα στο μέλλον;

6.4 Είδος έρευνας

Η έρευνα που χρησιμοποιήσαμε είναι η ποσοτική έρευνα, η οποία στηρίζεται στην στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων. Για την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων της απαιτείται συνήθως μεγάλο μέγεθος δείγματος, καθώς και κλειστού τύπου ερωτήσεις (δηλαδή να προβλέπει προκαθορισμένες απαντήσεις το μεθοδολογικό εργαλείο, με τη χρήση του ερωτηματολογίου). Βασίζεται στην μετατροπή των δεδομένων που έχουν συλλεχθεί σε αριθμό, ο οποίος επιδέχεται στατιστικής – μαθηματικής ανάλυσης.

Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της ποσοτικής έρευνας είναι ότι τα αποτελέσματα τα οποία προκύπτουν από τις μελέτες μπορούν να γενικευθούν ως συμπεράσματα, που ισχύουν για τον γενικό πληθυσμό και ότι τα αποτελέσματα θεωρούνται αντικειμενικά, αφού έχουν προέλθει από στατιστικές και μαθηματικές αναλύσεις (Δαρβίρη, 2009).

6.5 Δειγματοληψία και πεδίο μελέτης

Ο πληθυσμός-στόχος της έρευνας μας ορίστηκε ως όλοι οι ενεργοί προπτυχιακοί ή μεταπτυχιακοί φοιτητές του ΤΕΙ Ηρακλείου Κρήτης, ανεξάρτητα από το έτος σπουδών τους, το φύλο και την ηλικία τους. Το μόνο όριο που τέθηκε ήταν το τελικό μας δείγμα να αποτελεί έναν ικανοποιητικό αριθμό φοιτητών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας (>70), με στόχο να γίνει σύγκριση της έρευνας ανάμεσα στους φοιτητές του τμήματος Κοινωνικής εργασίας και Νοσηλευτικής και τους φοιτητές των υπόλοιπων τμημάτων.

Ως πεδίο μελέτης της έρευνας μας ορίστηκε το ΤΕΙ Κρήτης και ειδικότερα οι Σχολές και τα Τμήματα που έχουν την έδρα τους στο Ηράκλειο, το οποίο περιλαμβάνει τις παρακάτω 5 σχολές: την Σχολή Επαγγελματών Υγείας και Πρόνοιας (Σ.Ε.Υ.Π.) , με δύο τμήματα, την Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας (Σ.Δ.Ο.), με δύο τμήματα, την Σχολή Τεχνολογίας Γεωπονίας (Σ.Τ.Ε.Γ.), με ένα τμήμα, και την Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών (Σ.Τ.Ε.Φ.), με τέσσερα τμήματα.

Ένας από τους στόχους μας ήταν το δείγμα μας να αποτελείται από το λιγότερο 70 άτομα τα οποία σπούδαζαν στο τμήμα Κοινωνικής Εργασίας. Παράλληλα, το υπόλοιπο δείγμα μας θα το αποτελούσαν φοιτητές άλλων τμημάτων του ΤΕΙ Ηρακλείου. Για να το πετύχουμε αυτό, χρησιμοποιήσαμε την μέθοδο της ευκαιριακής δειγματοληψίας.

Για να πραγματοποιηθεί η συλλογή των υπόλοιπων ερωτηματολογίων, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της δειγματοληψίας ευκολίας. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται όταν ο ερευνητής επιλέγει άτομα τα οποία μπορεί να προσεγγίσει πιο εύκολα, άτομα τα οποία είναι πιο εύκαιρα. Συνήθως ο ερευνητής σε αυτή την μέθοδο δειγματοληψία επιλέγει τα άτομα τα οποία βρίσκονται σε ένα χώρο το οποίο διευκολύνει τον ερευνητή (Κυριαζή, 2011).

Στόχος μας ήταν το δείγμα μας να αποτελείται από τουλάχιστον 70 άτομα που σπουδάζουν στο τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, οπότε αρχικά θέσαμε δύο κριτήρια για το μοίρασμα/συλλογή ερωτηματολογίων. Το πρώτο ήταν να μοιράσουμε ερωτηματολόγια σε φοιτητές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, ενώ το δεύτερο κριτήριο ήταν να υπάρχει ποικιλία όσο αφορά το έτος φοίτησης τους, καθώς θέλαμε το δείγμα μας να αποτελείται από φοιτητές διαφορετικών εξαμήνων φοίτησης.

Για το υπόλοιπο δείγμα, δεν υπήρχε κάποιο ιδιαίτερο κριτήριο σχετικά με την εκπροσώπηση ορισμένων τμημάτων ή άλλων κριτηρίων γενικότερα. Το μόνο κριτήριο ήταν οι ερωτώμενοι να αποτελούσαν ενεργούς φοιτητές του ΤΕΙ Ηρακλείου.

6.6 Εργαλείο έρευνας:

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι το ερωτηματολόγιο. Πιο συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο μας αποτελείται από δύο ενότητες: η πρώτη αναφέρεται στις «*Απόψεις και προσωπικές εμπειρίες των ερωτώμενων*» και αποτελείται από 13 ερωτήσεις εκ των οποίων οι 3 είναι κλίμακες, ενώ η δεύτερη αφορά στα «*Δημογραφικά και άλλα στοιχεία του ερωτώμενου*», και περιλαμβάνει 9 ερωτήσεις.

Για την αξιολόγηση των στάσεων και συμπεριφορών που χαρακτηρίζονται από διακρίσεις και ρατσιστικές αντιλήψεις χρησιμοποιήθηκαν 3 κλίμακες από την ξένη βιβλιογραφία, οι οποίες μεταφράστηκαν από τα αγγλικά και προσαρμόστηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις στην ελληνική πραγματικότητα από τους ερευνητές.

Η πρώτη κλίμακα ονομάζεται «Intolerant Schema Measure» (Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας) και δημιουργήθηκε από τους Aosved, Long, & Voller (2009). Αποτελείται από 54 ερωτήματα, τα οποία μετρούν έξι διαφορετικές μορφές διακρίσεων και συγκεκριμένα διαιρείται στις εξής υποκλίμακες : τον ρατσισμό, το σεξισμό, το σεξουαλικό προσανατολισμό, τον ηλικιακό ρατσισμό, τον ταξισμό και τη θρησκευτική μισαλλοδοξία. Κάθε ερώτημα είναι μια άποψη σχετικά με μία από αυτές τις μορφές διάκρισης. Οι ερωτώμενοι καλούνται να εκτιμήσουν σε μια κλίμακα Likert σε ποιο βαθμό κάθε άποψη σχετίζεται με τις δικές τους πεποιθήσεις, σε μια διαβαθμισμένη κλίμακα Likert από το 1 (Διαφωνώ πολύ) έως το 5 (Συμφωνώ Πολύ). Οκτώ από τα ερωτήματα είναι αντιστρόφως βαθμολογημένα. Όσο μεγαλύτερο σκορ συγκεντρώνει ο ερωτώμενος στις έξι υποκλίμακες, αλλά και στην κλίμακα συνολικά, τόσο μεγαλύτερα είναι τα επίπεδα διακρίσεων και ρατσιστικής συμπεριφοράς που εκφράζει.

Η δεύτερη κλίμακα ονομάζεται «Social Dominance Orientation» (Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας) (Pratto et al. 1994) και είναι μια κλίμακα η οποία βαθμολογεί τις άνισες σχέσεις ανάμεσα σε κατηγορίες ανθρώπων. Η κλίμακα αυτή

περιλαμβάνει 16 ερωτήματα, σε οκτώ από τα οποία υπάρχει αντίστροφη βαθμολόγηση. Κάθε ερώτημα εκφράζει μια άποψη σχετικά με τις κοινωνικές σχέσεις. Οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν αν έχουν αρνητική ή θετική άποψη για κάθε ερώτημα, από το 1 (Πολύ αρνητική γνώμη) έως το 7 (Πολύ θετική γνώμη). Όσοι σημειώνουν υψηλή βαθμολογία σε αυτή την κλίμακα πιστεύουν ότι η κοινωνικές ιεραρχίες είναι κανονικές, αναπόφευκτες και επιθυμητές και επιδοκιμάζουν την πατριαρχία, την κυριαρχία της λευκής φυλής και των υψηλότερων τάξεων.

Η τρίτη κλίμακα ονομάζεται «Blatant and Subtle Racism Scale» (Meertens & Pettigrew, 1995). Η κλίμακα αυτή αποτελείται από 5 υποκλίμακες, οι οποίες εκφράζουν την απειλή και την απόρριψη των ερωτώμενων προς τους μετανάστες, την οικειότητα που νιώθουν προς εκείνους, τις αξίες των μεταναστών, τις παραδοσιακές διαφορές ανάμεσα στους Έλληνες και τους μετανάστες καθώς και τα θετικά συναισθήματα που μπορεί να νιώθουν οι ερωτώμενοι προς τους μετανάστες. Η κλίμακα απαρτίζεται συνολικά από 20 ερωτήματα και κάθε υποκλίμακα αποτελείται από διαφορετικές ερωτήσεις, κάποιες από τις οποίες είναι αντιστρόφως βαθμολογούμενες. Οι ερωτώμενοι που συγκεντρώνουν χαμηλή βαθμολογία σε αυτή την κλίμακα έχουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις προς μετανάστες σε σχέση με όσους συγκέντρωσαν υψηλή βαθμολογία. Η αρχική κλίμακα αναφερόταν στις συμπεριφορές διακρίσεων που μπορεί να εκδηλώνουν οι Βρετανοί προς τους Ινδούς. Στο δικό μας ερωτηματολόγιο τροποποιήθηκαν τα ονόματα των πληθυσμών, ώστε να αναφέρεται στις διακρίσεις που μπορεί να υιοθετούν οι Έλληνες γενικά προς τους μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα.

Οι τρεις αυτές κλίμακες χρησιμοποιήθηκαν για την κατάρτιση της πρώτης ενότητας του ερωτηματολογίου, μαζί με 6 ερωτήσεις που αφορούν τις προσωπικές εμπειρίες και τις απόψεις των ερωτώμενων σχετικά με τις διακρίσεις. Πιο συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκαν 4 κλίμακες μέτρησης στάσεων τύπου «θερμόμετρο» διαβάθμισης από 0-10 που μετρούσαν την άποψη των ερωτωμένων σχετικά με το βαθμό στον οποίο υπάρχει διάκριση γενικότερα στην Ελλάδα (βλ. ερώτημα 1), στο βαθμό που έχουν υποστεί οι ίδιοι διάκριση (βλ. ερώτημα 3) στο βαθμό που έχουν υπάρξει θεατές σε κάποια μορφή διάκρισης (βλ. ερώτημα 5), αλλά και το βαθμό στον οποίο θεωρούν ότι η συμπεριφορά τους έχει στοιχεία διάκρισης (βλ. ερώτημα 6)

Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν 5 ερωτήσεις τύπου ημι-κλειστές, οι οποίες περιελάμβαναν τις πιθανές απαντήσεις των ερωτημάτων, αλλά και την επιλογή «άλλο» με σκοπό να υπάρχει το περιθώριο ο ερωτώμενος να συμπληρώσει την απάντηση που θεωρεί ότι απαντά στο ερώτημα (βλ. 2, 3.1, 4.1, 4.2 5)

Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων όπως το φύλο, την ηλικία, την Σχολή, το Τμήμα, το έτος σπουδών και την περιοχή που έχει ζήσει ο ερωτώμενος τα περισσότερα χρόνια της ζωής του. Επίσης συμπεριλαμβάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης των γονιών, η θρησκεία, καθώς και ο βαθμός στον οποίο είναι σημαντική η θρησκεία στη ζωή των ερωτώμενων.

6.7 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Για να το επιτύχουμε αυτό έγινε η προσέγγιση των φοιτητών σε 4 μαθήματα του τμήματος, τα οποία σχεδόν όλα ήταν μαθήματα που άνηκαν σε διαφορετικό έτος σπουδών. Συγκεκριμένα, έγινε η προσέγγιση τους σε μαθήματα Α', Β' και Γ' έτους. Αρχικά, έγινε συνεννόηση με τις διδάσκουσες καθηγήτριες των μαθημάτων, ώστε να μας δοθεί η άδεια για να μοιράσουμε ερωτηματολόγια στους φοιτητές που παρακολουθούσαν τα μαθήματα. Έπειτα, μοιράσαμε και συλλέξαμε τα ερωτηματολόγια από τους φοιτητές.

Για τους φοιτητές των υπόλοιπων τμημάτων, η προσέγγιση τους έγινε στο χώρο του ΤΕΙ και συγκεκριμένα στην κεντρική βιβλιοθήκη, στα δύο κυλικεία-καφετέριες καθώς και στον προαύλιο χώρο. Μέση διάρκεια για τη συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου;

Η διαδικασία συλλογής ερωτηματολογίων διήρκεσε μία εβδομάδα και διεξήχθη το εαρινό εξάμηνο, τον Μάρτιο του 2015. Η ποσοτική έρευνα διεξήχθη με τη μέθοδο των αυτοσυμπληρούμενων ερωτηματολογίων απ' ευθείας από τους ερωτώμενους (Javeau, 2000), οι οποίοι συναίνεσαν στην εθελοντική συμπλήρωση τους. Οι σπουδαστές ενημερώθηκαν πριν συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια για τον σκοπό της έρευνας, για την τήρηση της εχεμύθειας και της ανωνυμίας.

6.8 Δυσκολίες έρευνας:

Η μόνη δυσκολία που μας προβλημάτισε αρχικά, ήταν ότι πιθανόν να αντιμετωπίζαμε την άρνηση των φοιτητών να συμμετέχουν στην έρευνα ή την έλλειψη χρόνου, καθώς θεωρείται μεγάλο το ερωτηματολόγιο και ο μέσος χρόνος που απαιτούσε η συμπλήρωση του ήταν 20 λεπτά. Παρόλα αυτά υπήρξε μεγάλη προθυμία των φοιτητών να συμμετάσχουν στην έρευνα και έτσι η δυσκολία αυτή δεν επιβεβαιώθηκε, οπότε δεν στάθηκε εμπόδιο στη διαδικασία συμπλήρωσης και συλλογής των ερωτηματολογίων.

6.9 Στατιστική Ανάλυση:

Για την επεξεργασία και την ανάλυση των δεδομένων που συλλέξαμε, χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) με την χρήση H/Y. Μόλις συλλέξαμε τα ερωτηματολόγια, τα αριθμήσαμε και τα καταχωρήσαμε στη βάση δεδομένων του προγράμματος, και στην συνέχεια υπολογίστηκαν οι συχνότητες των απαντήσεων και τα ποσοστά τους. Επίσης, προχωρήσαμε στην δημιουργία πινάκων και γραφικών παραστάσεων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στο ερευνητικό μέρος της πτυχιακής εργασίας. Στη συνέχεια, προχωρήσαμε στις κατάλληλες στατιστικές δοκιμασίες για την συσχέτιση των μεταβλητών. Οι δύο στατιστικές δοκιμασίες που χρησιμοποιήθηκαν ήταν το independent samples t-test (για την συσχέτιση ανάμεσα σε ποσοτικές και ποιοτικές μεταβλητές), καθώς και το Pearson Correlation (για την συσχέτιση ανάμεσα σε δύο ποσοτικές μεταβλητές).

7^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

7.1 Περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων

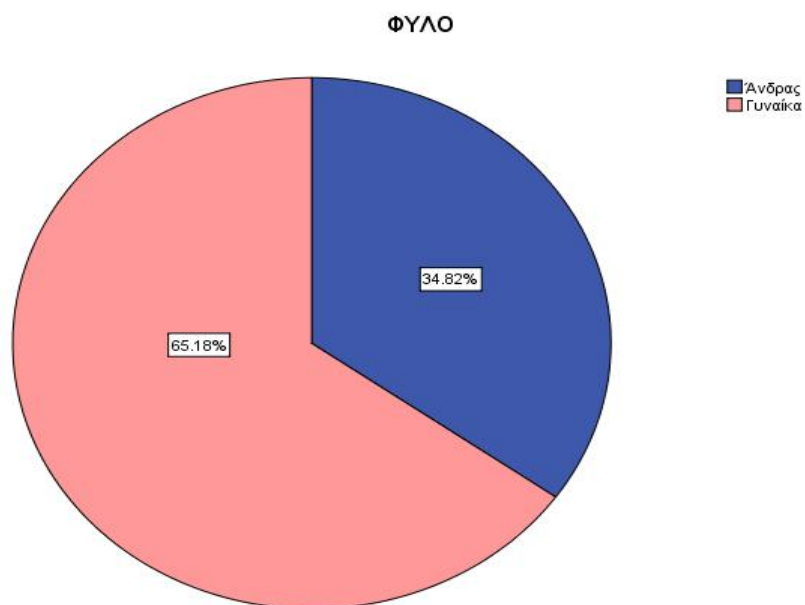
Πίνακας 1. Κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων
Περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων

		N	%
Φύλο	Άνδρες	78	34,8
	Γυναίκες	146	65,2
Ηλικία	μέση ηλικία ±τυπ. απόκλιση (εύρος)	21,4 ±2,5 (18-35)	
Σχολή Φοίτησης	Σ.Ε.Υ.Π.	139	61,8%
	Σ.Τ.Ε.Φ	54	24%
	Σ.Δ.Ο.	26	11,6%
	Σ.Τ.Ε.Γ	6	2,7%
Τμήμα Φοίτησης	Κοινωνική Εργασία	109	48,4%
	Νοσηλευτική	32	14,2%
	Διοίκηση Επιχειρήσεων	10	4,4%
	Λογιστική	14	6,2%
	Ηλεκτρολόγων Μηχανικών	9	4%
	Μηχανολόγων Μηχανικών	19	8,4%
	Πολιτικών Δομικών Έργων	7	3,1%
	Μηχανικών Πληροφορικής	19	8,4%
	Τεχνολόγων Γεωπόνων	6	2,7%
Έτος Σπουδών	1 ^ο	33	14,8%
	2 ^ο	43	19,3%
	3 ^ο	73	32,7%
	4 ^ο	24	10,8%
	Πάνω από 4 ^ο	50	22,4%
Περιοχή που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής σας	Χωρίο	49	21,9%
	Κωμόπολη	56	25%
	Πόλη	77	34,4%
	Μεγάλο αστικό συγκρότημα	42	18,8%

Επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα	Δεν έχει πάει σχολείο/Μερικές τάξεις Δημοτικού	4	1,8%
	Δημοτικό	36	16%
	Γυμνάσιο/Ισότιμη Σχολή	43	19,1%
	Λύκειο/ Ισότιμη Σχολή	86	38,2%
	Ανώτερη Σχολή	36	16%
	ΑΕΙ	17	7,6%
	Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό	3	1,3%
Επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας	Δεν έχει πάει σχολείο/Μερικές τάξεις Δημοτικού	5	2,2%
	Δημοτικό	27	12%
	Γυμνάσιο/Ισότιμη Σχολή	39	17,3%
	Λύκειο/ Ισότιμη Σχολή	98	43,6%
	Ανώτερη Σχολή	34	15,1%
	ΑΕΙ	17	7,6%
	Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό	5	2,2%

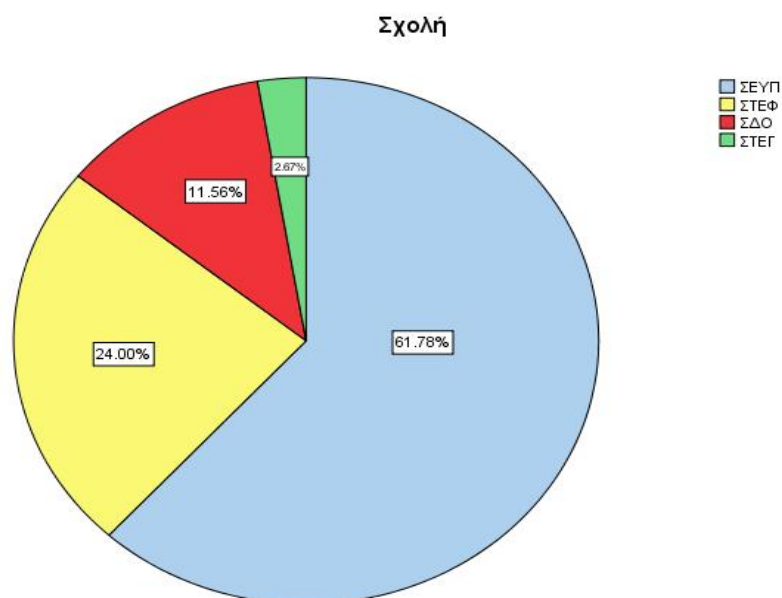
Πίνακας 2. Θρησκεία ερωτώμενων Περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων

Θρησκεία	Χριστιανός Ορθόδοξος	194	86,6%
	Καθολικός	0	-
	Εβραίος	0	-
	Μωαμεθανός	1	0,4%
	Άθεος	11	4,9%
	Άλλο	18	8%
Σημαντικότητα της Θρησκείας	Καθόλου Σημαντική	35	15,6%
	Λίγο Σημαντική	28	12,4%
	Μέτρια Σημαντική	61	27,1%
	Πολύ Σημαντική	67	29,8%
	Πάρα Πολύ Σημαντική	34	15,1%

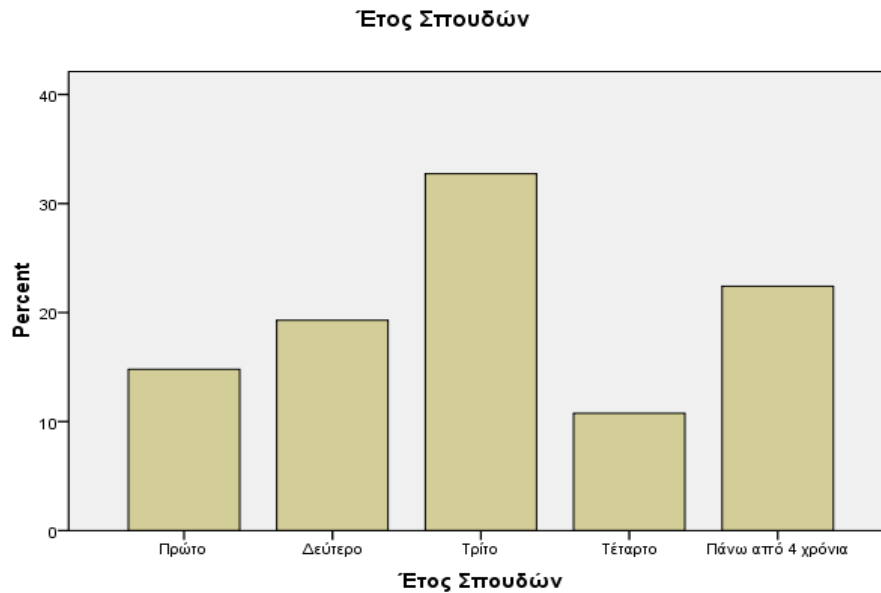
Γράφημα 1: Κατανομή του δείγματος ως προς το φύλο

Το δείγμα της έρευνας μας αποτελείται από συνολικά 225 σπουδαστές του ΤΕΙ Ηρακλείου. Από αυτούς οι 78 (34,8%) ήταν άνδρες, ενώ οι 146 (65,2%) ήταν γυναίκες. Ο μέσος όρος ηλικίας του δείγματος ήταν $21,4 \pm 2,5$ με ελάχιστη τιμή τα 18 έτη και μέγιστη τα 35 έτη.

Γράφημα 2: Κατανομή του δείγματος ως προς τη Σχολή

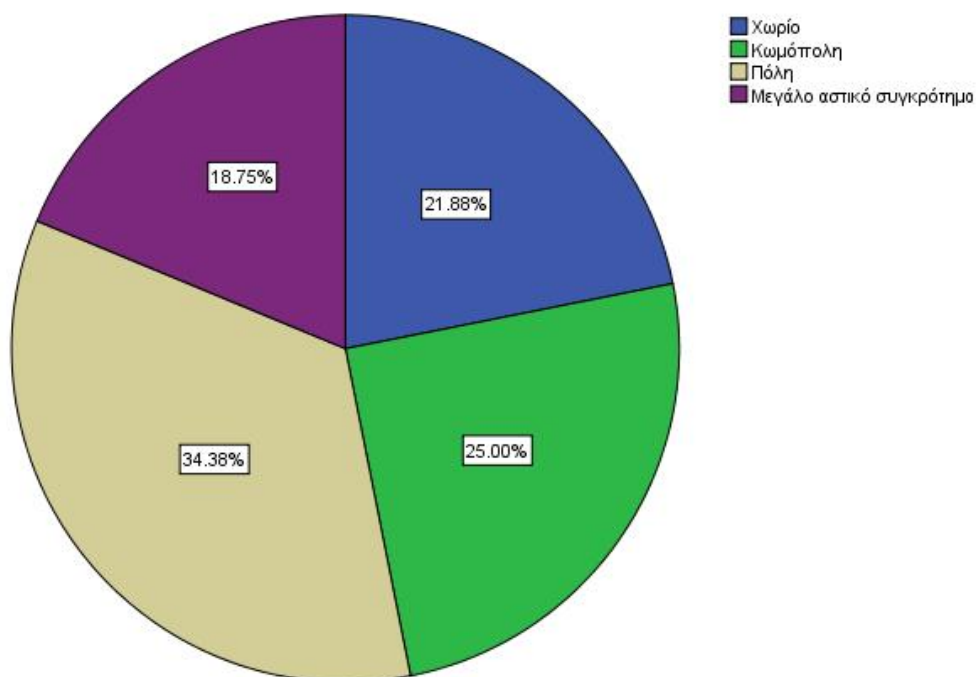
Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος προέρχεται από την ΣΕΥΠ (61,8%) ενώ τα Τμήματα με την μεγαλύτερη εκπροσώπηση είναι η Κοινωνική Εργασία (48,4%) και η Νοσηλευτική (14,2%).

Γράφημα 3: Κατανομή του δείγματος ως προς το έτος σπουδών

Οι σπουδαστές προέρχονται από όλα τα έτη σπουδών με την πλειοψηφία αυτών να βρίσκονται στο 3^ο έτος φοίτησής τους (32,7%).

Περιοχή που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια

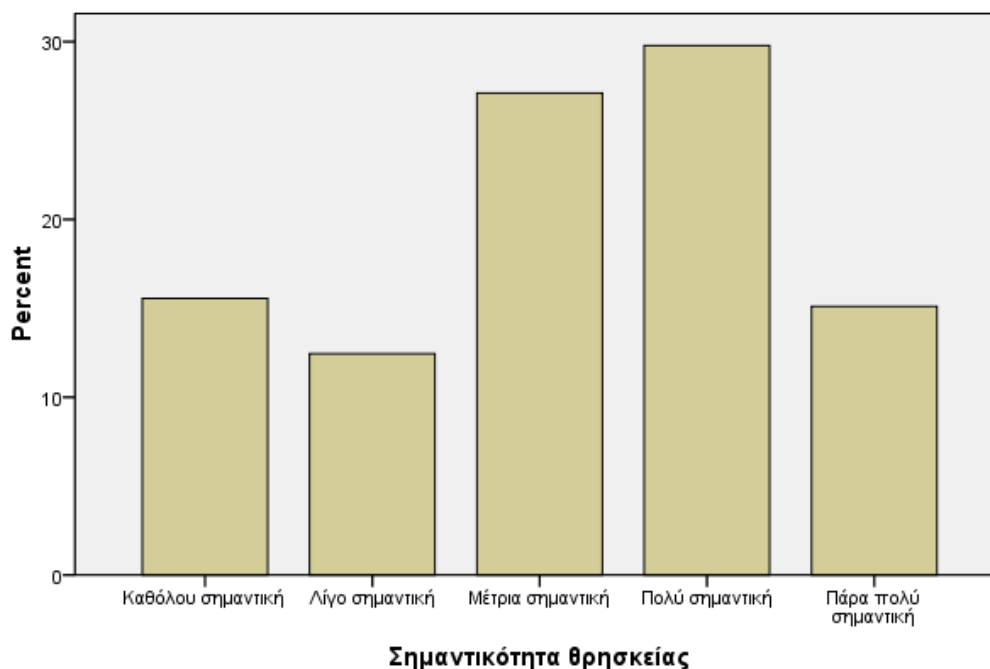

Γράφημα 4: Κατανομή του δείγματος ως προς την περιοχή που έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος έχει ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής του σε πόλη (34,4%), ενώ σημαντικό είναι και το ποσοστό των ερωτώμενων που έχουν ζήσει σε κωμόπολη (25%) και χωριό (21,9%).

Παρατηρώντας το επίπεδο εκπαίδευσης των γονιών διαπιστώνουμε ότι οι περισσότεροι γονείς είναι απόφοιτοι Λυκείου/Ισότιμης σχολής (38,2% για τον πατέρα) και (42,6% για την μητέρα).

Σημαντικότητα θρησκείας

Γράφημα 5: Κατανομή του δείγματος ως προς την σημαντικότητα της θρησκείας

Όσον αναφορά την Θρησκεία των ερωτηθέντων σχεδόν η απόλυτη πλειοψηφία του δείγματος δήλωσε Χριστιανός Ορθόδοξος, ενώ ένα ποσοστό 29,8% θεωρεί τη θρησκεία πολύ σημαντική στη ζωή του. Αντίθετα για το 15,6% του δείγματος η θρησκεία δε θεωρείται καθόλου σημαντική.

Πίνακας 3. Απόψεις και προσωπικές εμπειρίες των ερωτώμενων για τις διακρίσεις

	N	%
1. Σε ποιο βαθμό θεωρείς ότι οι Έλληνες κάνουν διακρίσεις	7,4 (MT)	1,6 (TA)
2. Ποιο από τα παρακάτω πιστεύεις ότι συμβάλει στην εξάπλωση των διακρίσεων		
Η οικογένεια	91	40,4%
Τα ΜΜΕ	41	18,2%
Τα Κόμματα	15	6,7%
Η έλλειψη μόρφωσης/ παιδείας	111	49,3%
Άλλο	1	0,4%

3) Σε ποιο βαθμό έχει δεχθεί προσωπικά κάποιας μορφής διάκριση εξαιτίας συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σου.	3.5(MT)	2.7(TA)
3.1.) Αυτή η διάκριση με τι είχε σχέση: Με τη φυλή Με την εθνικότητα Με το φύλο Με την εμφάνιση Με τη θρησκεία Με κάποια αναπηρία/πρόβλημα υγείας Με την οικονομική κατάσταση Με το σεξουαλικό προσανατολισμό Άλλο	3 32 18 117 11 12 13 11 21	1,6% 17,6% 9,9% 64,3% 6% 6,6% 7,1% 6% 11,5%
4.) Πόσο συχνά ήσουν θεατής κάποιας εκδήλωσης διάκρισης κάποιου/ων προς άλλα άτομα	4.9(MT)	2.5(TA)
4.1.) Αυτή η διάκριση με τι είχε σχέση: Με τη φυλή Με την εθνικότητα Με το φύλο Με την εμφάνιση Με τη θρησκεία Με κάποια αναπηρία/πρόβλημα υγείας Με την οικονομική κατάσταση Με το σεξουαλικό προσανατολισμό Άλλο	61 133 44 124 32 58 39 68 6	26,6% 59,1% 19,6% 55,1% 14,2% 25,8% 17,3% 30,2% 2,7%
4.2) Με ποιο τρόπο εκδηλώθηκε αυτή η διάκριση Με κάποια γκριμάτσα / υποτιμητικό βλέμμα Λεκτικά (ειρωνεία, βρισιά κ.α) Με αδιαφορία / αποφυγή Με κάποια χειρονομία Με ακραίο περιστατικό βίας Άλλο	79 160 47 54 32 6	37,1% 75,1% 22,1% 25,4% 15% 2,8%
5) Πώς αντιδράς όταν γίνεσαι μάρτυρας μιας κακής ή προσβλητικής συμπεριφοράς προς ένα άλλο άτομο εξαιτίας της διαφορετικότητας του Παρατηρώ το περιστατικό χωρίς να συμμετέχω Υπερασπίζομαι το άτομο που δέχεται την κακή συμπεριφορά Υποστηρίζω το άτομο που δέχεται την κακή συμπεριφορά Αποφεύγω να συμμετέχω στο γεγονός (απομακρύνομαι κλπ.) Άλλο	31 104 59 37 6	13,8% 46,4% 26,3% 16,5% 2,7%

6) Σε ποιο βαθμό θεωρείς ότι κάποιες φορές η δική σου συμπεριφορά έχει στοιχεία διάκρισης σε βάρος κάποιων ατόμων εξαιτίας της διαφορετικότητάς τους	2.6(MT)	2(TA)
--	---------	-------

Παρατηρώντας τον Πίνακα 3 διαπιστώνουμε ότι:

Στο ερώτημα σε ποιο βαθμό θεωρούν οι ερωτώμενοι ότι οι Έλληνες κάνουν διακρίσεις, η πλειοψηφία απάντησε ότι οι Έλληνες ασκούν με μεγάλο βαθμό διακρίσεις (μέση τιμή $7,4 \pm 1,6$). Σχετικά με τι συμβάλλει περισσότερο στην εξάπλωση των διακρίσεων οι περισσότεροι ερωτώμενοι απάντησαν ότι σημαντικό ρόλο παίζει η έλλειψη μόρφωσης/παιδείας (49,3%) και η οικογένεια (40,4%), ενώ πολύ μικρό ποσοστό συγκέντρωσαν τα κόμματα (6,7%).

Το 80,4 % του δείγματος αναφέρει ότι έχει δεχθεί κάποιου είδους διάκριση στη ζωή του, λόγω κάποιων χαρακτηριστικών του (μέση τιμή $3,56 \pm 2,7$) με την πλειοψηφία να αναφέρει ότι η διάκριση έχει σχέση με την εμφάνιση (64,3%).

Το 95,1% αναφέρει ότι έχει υπάρξει θεατής κάποιας ρατσιστικής συμπεριφοράς με τον μέσο όρο του δείγματος να συγκεντρώνει 4,9 βαθμούς στην κλίμακα με τυπική απόκλιση 4,5.

Η συμπεριφορά αυτή είχε σχέση στο μεγαλύτερο ποσοστό με την εθνικότητα (62,4%), ενώ πολλές είχαν στόχο την εμφάνιση (58,2%).

Όσον αφορά τον τρόπο εκδήλωσης των συμπεριφορών αυτών οι περισσότερες εκδηλώθηκαν με λεκτικό τρόπο (75,1%), ενώ αξιοσημείωτο είναι το ποσοστό ακραίων περιστατικών βίας (15%).

Στην ερώτηση σχετικά με το πώς αντιδρούν όταν γίνονται μάρτυρες ρατσιστικής συμπεριφοράς, σε ποσοστό 46,4% υπερασπίζονται το άτομο που δέχεται την ρατσιστική συμπεριφορά, ενώ το 26,3% δήλωσε ότι επιχειρεί να υποστηρίξει το άτομο ψυχολογικά, αφού έχει λήξει το επεισόδιο.

Στο ερώτημα που αφορά τον βαθμό στον οποίο θεωρούν οι ερωτηθέντες ότι η δική τους συμπεριφορά έχει στοιχεία διάκρισης, η πλειοψηφία πιστεύει ότι δεν εκδηλώνει ρατσιστική συμπεριφορά (μέση τιμή $2,6 \pm 2$)

Πίνακας 4. Κλίμακα μέτρησης μισαλλοδοξίας (Intolerant Schema Measure)

M.T.	T.A.
------	------

Υποκλίμακα Ρατσισμού	2	0,7
Υποκλίμακα Σεξισμού	1,8	0,8
Υποκλίμακα Σεξουαλικού Προσανατολισμού	2.3	0,7
Υποκλίμακα Ηλικιακών Διακρίσεων	1.9	0,6
Υποκλίμακα Ταξισμού	2.3	0,6
Υποκλίμακα Θρησκευτικής Μισαλλοδοξίας	2.5	0,6
Συνολική Βαθμολογία:	2,1 ± 0,5 (1,1 – 2,5)	

Πίνακας 5. Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας (Social Dominance Scale)

Ερωτήματα	M.T	T.A
1. Κάποιες κοινωνικές ομάδες είναι απλά κατώτερες από άλλες.	2,4	1,6
2. Για να πάρεις αυτό που θέλεις, είναι κάποιες φορές απαραίτητο να χρησιμοποιήσεις δύναμη ενάντια σε άλλες κοινωνικές ομάδες.	2,7	1,6
3. Δεν με πειράζει αν κάποιες ομάδες έχουν περισσότερες ευκαιρίες στην ζωή σε σχέση με κάποιες άλλες.	3,2	1,9
4. Για να προχωρήσεις στη ζωή, είναι κάποιες φορές απαραίτητο να «πατήσεις» πάνω σε κάποιες άλλες ομάδες.	2,3	1,5
5. Εάν κάποιες ομάδες αρκούσαν στην δική τους κοινωνική θέση, θα είχαμε λιγότερα προβλήματα.	2,6	1,7
6. Είναι μάλλον καλό το ότι συγκεκριμένες ομάδες βρίσκονται στην κορυφή (της κοινωνίας) και κάποιες άλλες στον πυθμένα.	2,2	1,4
7. Οι κατώτερες ομάδες πρέπει να μείνουν στην κοινωνική θέση που βρίσκονται.	1,9	1,2
8. Μερικές φορές άλλες ομάδες πρέπει να περιορίζονται στη θέση που βρίσκονται κοινωνικά.	2,1	1,3
9. Θα ήταν καλό αν όλες οι κοινωνικές ομάδες μπορούσαν να είναι ίσες.	2,2	1,7
10. Η ισότητα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων θα πρέπει να είναι ο στόχος μας.	2,3	1,7
11. Θα πρέπει να δίνονται ίσες ευκαιρίες στην ζωή σε όλες τις κοινωνικές ομάδες.	1,9	1,5
12. Θα έπρεπε να κάνουμε ότι μπορούμε για να εξασφαλίσουμε ίσες συνθήκες για διαφορετικές κοινωνικές ομάδες	2	1,4
13. Είμαι υπέρ της κοινωνικής ισότητας.	1,8	1,4
14. Καμία ομάδα δεν θα έπρεπε να είναι κυρίαρχη στην κοινωνία.	2,3	1,6
15. Θα πρέπει να αγωνιστούμε για να κάνουμε τα εισοδήματα όσο περισσότερο ίσα γίνονται.	2,4	1,6
16. Θα είχαμε λιγότερα προβλήματα αν αντιμετωπίζαμε τους ανθρώπους πιο ισότιμα.	1,9	1,4

Συνολική βαθμολογία	2,3	1 - 4,7
---------------------	-----	---------

Πίνακας 6. Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου Ρατσισμού (Blatant and subtle racism scale)

	M.T	T.A
Υποκλίμακα απειλής και απόρριψης	23,2	4,6
Υποκλίμακα οικειότητας	15,3	3,5
Υποκλίμακα παραδοσιακών αξιών	13,4	3
Υποκλίμακα παραδοσιακών διαφορών	10,3	2,1
Υποκλίμακα θετικών συναισθημάτων	6,5	1,4
Συνολική Βαθμολογία:	68	10,9

Στον Πίνακα 4, διαπιστώνουμε ότι: Γενικά, οι φοιτητές συγκέντρωσαν χαμηλή βαθμολογία στο σύνολο της κλίμακας Μέτρησης Μισαλλοδοξίας (μέση τιμή $2,1 \pm 0,5$). Η χαμηλότερη βαθμολογία συγκεντρώθηκε στην υποκλίμακα σχετικά με τις σεξιστικές αντιλήψεις (μέση τιμή $1,8 \pm 0,8$), ενώ η υψηλότερη βαθμολογία συγκεντρώθηκε στην υποκλίμακα για την θρησκευτική μισαλλοδοξία (μέση τιμή $2,5 \pm 0,6$).

Στον Πίνακα 5, διαπιστώνουμε ότι: Όπως και στην προηγούμενη κλίμακα, έτσι και στην Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας, το σκορ είναι χαμηλό (Μέση τιμή $2,3 \pm 1$). Η υψηλότερη βαθμολογία σημειώθηκε στο ερώτημα 3 της κλίμακας (Μέση τιμή $3,2 \pm 1,9$), ενώ η χαμηλότερη σημειώθηκε στο ερώτημα 13 (Μέση τιμή $1,8 \pm 1,4$). Παρατηρώντας τις διαφορές στις βαθμολογίες σε αυτά τα δύο ερωτήματα, διαπιστώνουμε ότι υπάρχει κάτι το παράδοξο, καθώς ενώ το δείγμα συμφωνεί στο ότι είναι υπέρ της κοινωνικής ισότητας, αναφέρουν ότι δεν τους πειράζει εάν κάποιες ομάδες έχουν περισσότερες ευκαιρίες στην ζωή σε σχέση με κάποιες άλλες.

Στον Πίνακα 6, διαπιστώνουμε ότι: Συνολικά, οι φοιτητές έχουν θετική άποψη για τους μετανάστες (μέση τιμή $68 \pm 10,9$). Κρίνοντας από την βαθμολογία στην

υποκλίμακα Απειλής και Απόρριψης (μέση τιμή $23,2 \pm 4,6$), διαπιστώνεται ότι οι φοιτητές δεν θεωρούν τους μετανάστες ως απειλή, ενώ από την υποκλίμακα Θετικών Συναισθημάτων (μέση τιμή $6,5 \pm 1,4$), βλέπουμε ότι οι φοιτητές έχουν συχνά νιώσει συμπάθεια και θαυμασμό για μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα.

7.2. Έλεγχος ερευνητικών υποθέσεων

Αποτελέσματα συσχετίσεων

1. **Ερευνητική υπόθεση:** Υποθέσαμε ότι οι φοιτητές των Τμημάτων της ΣΕΥΠ εκφράζουν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με τους φοιτητές άλλων Τμημάτων, διότι η κοινωνική εργασία και η νοσηλευτική είναι ανθρωποκεντρικές επιστήμες και επίσης πιθανά η εκπαίδευσή τους συμβάλλει στην μείωση των ρατσιστικών αντιλήψεων. (Συσχέτιση της μεταβλητής ‘**Τμήμα Φοίτησης**’ στο οποίο σπουδάζει ο ερωτώμενος με τις 3 κλίμακες μέτρησης των διακρίσεων).

Πίνακας 7.2.1.1: Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας (Intolerant Schema Measure)

Σχολή φοίτησης (ΣΕΥΠ vs υπόλοιπα τμήματα)	N	Μέση τιμή	Τυπική Απόκλιση	p-τιμή	
Intolerant Schema Measure (συνολικό σκορ)	ΣΕΥΠ	141	1.96	0.48	0,000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	2.49	0.48	
Υποκλίμακα Ρατσισμού (ISM)	ΣΕΥΠ	141	1.86	0.64	0.000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	2.38	0.72	
Υποκλίμακα Σεξισμού (ISM)	ΣΕΥΠ	141	1.54	0.59	0,000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	2.31	0.80	
Υποκλίμακα Σεξ.Προσανατολισμού (ISM)	ΣΕΥΠ	141	2.06	0.68	0,000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	2.70	0.64	
Υποκλίμακα Ηλικ. Διακρίσεων (ISM)	ΣΕΥΠ	141	1.80	0.49	0,000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	2.18	0.66	
Υποκλίμακα Ταξισμού (ISM)	ΣΕΥΠ	141	2.16	0.57	0.000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	2.68	0.59	
Υποκλίμακα Θρησκ.Μισαλλοδοξίας (ISM)	ΣΕΥΠ	141	2.36	0.60	0.000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	2.69	0.50	

Καταρχάς, στην συσχέτιση ανάμεσα στο **Τμήμα Φοίτησης** και το συνολικό σκορ της **Κλίμακας Μέτρησης Μισαλλοδοξίας**, αλλά και όλες τις υποκλίμακες

διακρίνεται ότι η p-τιμή είναι μικρότερη από **0,05**, δηλαδή η συσχέτιση είναι στατιστικά σημαντική. Επίσης σε όλες τις υποκλίμακες διακρίσεων, καθώς και σε ολόκληρη την **Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας**, οι φοιτητές που σπουδάζουν σε Τμήματα της ΣΕΥΠ εκφράζουν λιγότερες αντιλήψεις διάκρισης σε σχέση με τους φοιτητές των υπόλοιπων Τμημάτων.

Η μεγαλύτερη διαφορά ανάμεσα στις δύο πλευρές παρατηρήθηκε στην υποκλίμακα μέτρησης διακρίσεων που αφορούν τον σεξουαλικό προσανατολισμό, με τους φοιτητές τμημάτων της ΣΕΥΠ να συγκεντρώνουν χαμηλότερο βαθμό (μέση τιμή $2.06 \pm 0,68$) σε σχέση με τους φοιτητές των υπόλοιπων τμημάτων (2.7 ± 0.64). Συνολικά, στην κλίμακα οι φοιτητές της ΣΕΥΠ συγκεντρώνουν μέση τιμή 1.96 (± 0.48), ενώ οι φοιτητές των υπόλοιπων τμημάτων 2.49 (0.48), κάτι που δείχνει ότι η ερευνητική μας υπόθεση, όσο αφορά την κλίμακα αυτή, **επαληθεύεται**.

Πίνακας 7.2.1.2: Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας (Social Dominance Scale)

Σχολή φοίτησης (ΣΕΥΠ vs υπόλοιπα τμήματα)		N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας	ΣΕΥΠ	141	2.06	0.89	0.000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	2.68	0.99	

Στην συσχέτιση ανάμεσα στη Σχολή Φοίτησης και την Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας, η p-τιμή είναι επίσης κάτω το 0,05, επαληθεύοντας ότι η συσχέτιση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές είναι σημαντική. Στο αποτέλεσμα φαίνεται ότι οι φοιτητές των υπόλοιπων τμημάτων συγκεντρώνουν υψηλότερη βαθμολογία σε αυτή την κλίμακα (2.68 ± 0.99) σε σχέση με τους φοιτητές τμημάτων της ΣΕΥΠ (2.06 ± 0.89), το οποίο σημαίνει ότι η ερευνητική μας υπόθεση είναι σωστή.

Πίνακας 7.2.1.3: Κλίμακα άμεσου και έμμεσου ρατσισμού

Σχολή φοίτησης (ΣΕΥΠ vs υπόλοιπα τμήματα)		N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα Άμεσου και έμμεσου ρατσισμού(συνολικό)	ΣΕΥΠ	141	71.03	10.84	0.000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	65.29	10.15	
Υποκλίμακα Απειλής και	ΣΕΥΠ	141	24.17	4.47	0.000

Απόρριψης	Υπόλοιπα τμήματα	84	21.70	4.3	
Υποκλίμακα Οικειότητας	ΣΕΥΠ	141	15.71	3.57	0.042
	Υπόλοιπα τμήματα	84	14.72	3.46	
Υποκλίμακα Παραδοσιακών Αξιών	ΣΕΥΠ	141	14.02	3.12	0.000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	12.48	2.45	
Υποκλίμακα Παραδοσιακών Διαφορών	ΣΕΥΠ	141	10.34	1.83	0,960
	Υπόλοιπα τμήματα	84	10.33	2.42	
Κλίμακα Θετικών Συναισθημάτων	ΣΕΥΠ	141	6.78	1.34	0,000
	Υπόλοιπα τμήματα	84	6.04	1.43	

Σχεδόν σε όλες τις υποκλίμακες η p-τιμή είναι μικρότερη από το 0,05 , εκτός από την Υποκλίμακα Παραδοσιακών Διαφορών. Φαίνεται, έτσι και από τη βαθμολογία ότι οι φοιτητές όλων των σχολών θεωρούν πως οι μετανάστες δεν διαφέρουν σε σχέση με τους Έλληνες όσο αφορά τις αξίες που διδάσκουν στα παιδιά τους, τα θρησκευτικά τους πιστεύω, τις σεξουαλικές αξίες και πρακτικές τους καθώς και τον τρόπο επικοινωνίας τους. Δεν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο τμήμα φοίτησης και την υποκλίμακα αυτή. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί αφένος από το ότι οι φοιτητές της ΣΕΥΠ, ως φοιτητές ανθρωπιστικών επιστημών, έχουν εκπαιδευτεί για την μείωση των ρατσιστικών αντιλήψεων και αφετέρου, για τους υπόλοιπους φοιτητές, στο ότι υπάρχουν αρκετοί μετανάστες σπουδαστές στο ΤΕΙ, κάτι που μπορεί να τους έχει βοηθήσει στο να έχουν μια μη-ρατσιστική και καλύτερη αντίληψη για τους μετανάστες.

Σχεδόν σε όλες τις υπόλοιπες υποκλίμακες καθώς και στην κλίμακα συνολικά, η p-τιμή είναι πολύ κοντά στο 0, με εξαίρεση την Υποκλίμακα Οικειότητας, όπου η p-τιμή είναι 0,042, κάτι το οποίο όμως ακόμα εξασφαλίζει ένα στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα.

Σε όλες τις υποκλίμακες όπου η p-τιμή είναι μικρότερη από το 0,05, καθώς και στην κλίμακα συνολικά, φαίνεται ότι οι φοιτητές των υπόλοιπων τμημάτων συγκεντρώνουν χαμηλότερη βαθμολογία (κάτι στην οποία κλίμακα που σημαίνει ότι εκφράζουν περισσότερες αντιλήψεις διακρίσεων ή διάκρισης) σε σχέση με τους φοιτητές της ΣΕΥΠ, άρα η ερευνητική μας υπόθεση είναι σωστή.

Συμπερασματικά: και στις 3 κλίμακες της έρευνας οι φοιτητές των τμημάτων της ΣΕΥΠ εκφράζουν λιγότερες αντιλήψεις διάκρισης σε σχέση με τους φοιτητές

υπόλοιπων τμημάτων, κάτι το οποίο σημαίνει ότι η ερευνητική μας υπόθεση είναι σωστή.

- 2. Ερευνητική Υπόθεση:** Υποθέσαμε ότι τα άτομα που έχουν δεχθεί σε μεγαλύτερο βαθμό ρατσιστική συμπεριφοράς εκφράζουν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με άτομα που έχουν δεχθεί χαμηλότερα επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς διότι, λόγω προσωπικού βιώματος, **θα πρέπει να είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι σε αυτό το ζήτημα (Συσχέτιση ανάμεσα στην ερώτησηαριθμ; για τον βαθμό στον οποίον ήταν αποδέκτες ρατσιστικής συμπεριφοράς και τις 3 Κλίμακες ρατσισμού)**

Πίνακας 7.2.2.: Συσχέτιση μεταξύ της μεταβλητής «σε ποίο βαθμό έχετε δεχθεί οι ίδιοι κάποιας μορφής διάκριση ή ρατσιστική συμπεριφορά εξαιτίας της διαφορετικότητάς σας ή συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σας;» (ερώτηση 3) και των τριών κλιμάκων μέτρησης ρατσιστικών αντιλήψεων.

3. Σε ποιο βαθμό έχετε δεχθεί διάκριση;	Pearson's correlation	p-τιμή
Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας	-.046	.495
Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας	-.050	.451
Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου Ρατσισμού	-.053	.053

Στην συσχέτιση ανάμεσα στον **βαθμό που κάποιος έχει δεχθεί διάκριση** και στην **Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας**, η **p-τιμή** είναι παραπάνω από 0,05 (0,495), κάτι το οποίο σημαίνει ότι η ερευνητική υπόθεση **απορρίπτεται**, καθώς το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό. Το r είναι -0,046, το οποίο δείχνει ότι υπάρχει μια ελαφρώς αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές.

Στη συσχέτιση με την **Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας**, η **p-τιμή** είναι μεγαλύτερη από **0,05 (0,451)**. Το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό και η ερευνητική μας υπόθεση απορρίπτεται, κάτι το οποίο θα ίσχυε ακόμα και αν η p-τιμή

ήταν μικρότερη, καθώς η συσχέτιση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές είναι ελαφρώς αρνητική ($r = -0,050$)

Αντιθέτως με τις προηγούμενες δύο κλίμακες, στη συσχέτιση με την **Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου Ρατσισμού** ο συντελεστής Pearson είναι θετικός. Η **p-τιμή** είναι ελαφρώς ανώτερη από το 0,05, κάτι το οποίο σημαίνει πως το αποτέλεσμα είναι οριακά σημαντικό, όμως εφόσον παραμένει πάνω από τον δείκτη σημαντικότητας, η ερευνητική μας υπόθεση **απορρίπτεται**. Ο συντελεστής r είναι 0.129, το οποίο μας δείχνει ότι όσο περισσότερος είναι ο βαθμός διάκρισης που έχει δεχθεί κάποιος, τόσο περισσότερες απόψεις διάκρισης εκφράζει. Όμως, το ότι το αποτέλεσμα είναι οριακά σημαντικό καθώς και ότι ο συντελεστής, αν και θετικός, δεν είναι ιδιαίτερα υψηλός, μας δείχνει ότι η συσχέτιση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές δεν είναι τόσο ισχυρή, ώστε να επαληθευτεί η ερευνητική υπόθεση.

*Συνολικά, η συσχέτιση και στις 3 περιπτώσεις δεν ήταν στατιστικά σημαντική, άρα η ερευνητική μας υπόθεση **απορρίπτεται**. Φαίνεται, λοιπόν, ότι δεν σημαίνει ότι αν κάποιος έχει υπάρξει αποδέκτης ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών, τότε απαραίτητα θα αναπτύξει και σε μικρότερο βαθμό ρατσιστικές αντιλήψεις.*

3. Ερευνητική υπόθεση: Τα άτομα που έχουν δεχθεί υψηλότερα επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς εκδηλώνουν λιγότερη συμπεριφορά διάκρισης σε σχέση με άτομα που έχουν δεχθεί χαμηλότερα επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς. (Συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές σχετικά με τον **βαθμό υποδοχής ρατσιστικής συμπεριφοράς** και τον **βαθμό που ο ερωτώμενος θεωρεί πως η συμπεριφορά του περιέχει στοιχεία διάκρισης**).

Πίνακας 7.2.3.: Συσχέτιση

		Σε ποιο βαθμό έχετε δεχθεί διάκριση;	Σε ποιο βαθμό θεωρείται ότι η συμπεριφορά σας έχει στοιχεία διάκρισης;
Σε ποιο βαθμό έχετε δεχθεί διάκριση;	Pearson Correlation	1	.201**
	p-τιμή		.002
	N	225	224
Σε ποιο βαθμό θεωρείται ότι η συμπεριφορά σας έχει	Pearson Correlation	.201**	1

στοιχεία διάκρισης;	p-τιμή	.002	
	N	224	224

Η **p-τιμή** στην συσχέτιση αυτή είναι 0.002, άρα το αποτέλεσμα είναι στατιστικά σημαντικό. Ο συντελεστής Pearson είναι 0.201, το οποίο σημαίνει ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές. Όσο περισσότερο κάποιος έχει γίνει αποδέκτης περιστατικών διάκρισης, τόσο περισσότερο η δική του συμπεριφορά στην συνέχεια θα χαρακτηρίζεται από στοιχεία διάκρισης. Η ερευνητική υπόθεση, λοιπόν, **απορρίπτεται**.

4. **Ερευνητική υπόθεση: Σύμφωνα και με τη βιβλιογραφία υποθέσαμε ότι** οι γυναίκες σπουδάστριες του δείγματος θα πρέπει να έχουν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με τους άνδρες σπουδαστές. (Συσχέτιση μεταξύ του **Φύλου** του ερωτώμενου και των **3 κλιμάκων ρατσισμού**)

Πίνακας 7.2.4.1: Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας

	ΦΥΛΟ	N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας	Άνδρας	78	2.47	0.52	0.000
	Γυναίκα	146	1.99	0.48	
Υποκλίμακα Ρατσισμού (ISM)	Άνδρας	78	2.34	0.75	0,000
	Γυναίκα	146	1.91	0.65	
Υποκλίμακα Σεξισμού (ISM)	Άνδρας	78	2.42	0.77	0.000
	Γυναίκα	146	1.52	0.56	
Υποκλίμακα Σεξ.Προσανατολισμού (ISM)	Άνδρας	78	2.61	0.67	0.000
	Γυναίκα	146	2.12	0.70	
Υποκλίμακα Ηλικ. Διακρίσεων (ISM)	Άνδρας	78	2.20	0.62	0.000
	Γυναίκα	146	1.81	0.52	
Υποκλίμακα Ταξισμού (ISM)	Άνδρας	78	2.60	0.66	0.000
	Γυναίκα	146	2.23	0.57	
Υποκλίμακα Θρησκ.Μισαλλοδοξίας (ISM)	Άνδρας	78	2.68	0.51	0.000
	Γυναίκα	146	2.38	0.60	

Σε ολόκληρη την κλίμακα συνολικά καθώς και στις υποκλίμακες ξεχωριστά, η **p-τιμή** είναι μικρότερη του 0.05, άρα το αποτέλεσμα είναι στατιστικά σημαντικό.

Στα αποτελέσματα φαίνεται ότι οι άνδρες φοιτητές συγκεντρώνουν υψηλότερη βαθμολογία σε σχέση με τις γυναίκες φοιτήτριες. Χαρακτηριστική είναι η διαφορά στην **Υποκλίμακα Σεξισμού**, όπου οι άνδρες φοιτητές έχουν περισσότερες σεξιστικές αντιλήψεις (2.42 ± 0.77) σε σχέση με τις γυναίκες φοιτήτριες (1.52 ± 0.56). Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η **Υποκλίμακα Θρησκευτικής Μισαλλοδοξίας**, όπου εκεί και οι άνδρες και οι γυναίκες συγκεντρώνουν μεγαλύτερη βαθμολογία σε σχέση με τις άλλες υποκλίμακες.

Συμπερασματικά, οι άνδρες έχουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με τις γυναίκες και στο συνολικό σκορ αλλά και σε επιμέρους διαστάσεις της κλίμακας, κάτι που **επαληθεύει** την ερευνητική μας υπόθεση.

Πίνακας 7.2.4.2: Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας

	ΦΥΛΟ	N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας	Άνδρας	78	2.66	1.11	0.000
	Γυναίκα	146	2.08	0.81	0.000

Η **p-τιμή** είναι μικρότερη του 0.05, άρα το αποτέλεσμα είναι στατιστικά σημαντικό. Φαίνεται ότι οι άνδρες πιστεύουν περισσότερο (2.66 ± 1.11) στην κοινωνική ανισότητα σε σχέση με τις γυναίκες (2.08 ± 0.81), άρα η ερευνητική υπόθεση **επαληθεύεται**.

Πίνακας 7.2.4.3: Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου ρατσισμού

	ΦΥΛΟ	N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου ρατσισμού	Άνδρας	78	65.73	10.80	0.001
	Γυναίκα	146	70.69	10.59	
Υποκλίμακα Απειλής και Απόρριψης	Άνδρας	78	21.67	4.82	0.000
	Γυναίκα	146	24.14	4.18	
Υποκλίμακα Οικειότητας	Άνδρας	78	15.05	3.74	0.346
	Γυναίκα	146	15.53	3.45	
Υποκλίμακα Παραδοσιακών Αξιών	Άνδρας	78	12.37	2.58	0.000
	Γυναίκα	146	14.03	3.04	
Υποκλίμακα Παραδοσιακών Διαφορών	Άνδρας	78	10.56	2.21	0.309
	Γυναίκα	146	10.26	1.95	
Κλίμακα Θετικών Συναισθημάτων	Άνδρας	78	6.08	1.48	0.001
	Γυναίκα	146	6.73	1.34	

Σε δύο υποκλίμακες το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό, καθώς η **p-τιμή** για κάθε μία από αυτές είναι παραπάνω από 0.05. Στις υπόλοιπες υποκλίμακες διακρίνεται ότι οι γυναίκες συγκεντρώνουν περισσότερη βαθμολογία σε σχέση με τους άνδρες, κάτι το οποίο σημαίνει ότι οι άνδρες έχουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σχετικά με τους μετανάστες, άρα η ερευνητική υπόθεση **επαληθεύεται**.

*Η ερευνητική υπόθεση **επαληθεύεται**, καθώς σε όλες τις κλίμακες φαίνεται ότι οι άνδρες φοιτητές έχουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με τις γυναίκες φοιτήτριες.*

5. Ερευνητική υπόθεση: Οι γυναίκες σπουδάστριες έχουν δεχθεί περισσότερες διακρίσεις σε σχέση με τους άνδρες σπουδαστές. (Συσχέτιση ανάμεσα στην μεταβλητή για το φύλο και για τον βαθμό υποδοχής διάκρισης).

Πίνακας 7.2.5.: Βαθμός διάκρισης

	ΦΥΛΟ	N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Σε ποιο βαθμό έχετε δεχθεί διάκριση;	Άνδρας	78	3.58	2.52	0.952
	Γυναίκα	146	3.55	2.79	

Η **p-τιμή** είναι μεγαλύτερη από 0.05, οπότε το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό. Κρίνοντας και από την μέση τιμή των δύο μεταβλητών φαίνεται ότι δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις δύο μεταβλητές. Οπότε, η ερευνητική υπόθεση **απορρίπτεται**.

6. Ερευνητική υπόθεση: Τα άτομα που θεωρούν πως η θρησκεία έχει μεγάλη σημασία στην ζωή τους, εκφράζουν περισσότερη θρησκευτική μισαλλοδοξία σε σχέση με εκείνους που θεωρούν ότι δεν ασκεί κάποια επιρροή στην ζωή τους. (Συσχέτιση ανάμεσα στην ερώτηση για το πόσο σημαντική θεωρεί την θρησκεία στην ζωή του ο ερωτώμενος και την υποκλίμακα μέτρησης θρησκευτικής μισαλλοδοξίας)

Πίνακας 7.2.6.: Σημαντικότητα θρησκείας και θρησκευτική μισαλλοδοξία

		Υποκλίμακα Θρησκ.Μισαλλοδοξίας (ISM)	Σημαντικότητα θρησκείας
Υποκλίμακα Θρησκ.Μισαλλοδοξίας (ISM)	Pearson Correlation	1	.218**
	p-τιμή		.001
	N	225	225
Σημαντικότητα θρησκείας	Pearson Correlation	.218**	1
	p-τιμή	.001	
	N	225	225

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Βλέπουμε ότι η **p-τιμή** είναι μικρότερη από 0.05, το οποίο σημαίνει ότι το αποτέλεσμα είναι στατιστικά σημαντικό. Φαίνεται ότι όσο περισσότερο κάποιος θεωρεί την θρησκεία σημαντική στην ζωή του, τόσο περισσότερη μισαλλοδοξία θα εκφράζει, κάτι που **επαληθεύει** την ερευνητική μας υπόθεση.

7. **Ερευνητική υπόθεση:** Τα άτομα που θεωρούν πως η θρησκεία έχει πολύ μεγάλη σημασία στην ζωή τους, εκφράζουν περισσότερες ομοφοβικές απόψεις σε σχέση με εκείνους που θεωρούν ότι δεν ασκεί κάποια επιρροή στην ζωή τους (*Συσχέτιση ανάμεσα στην μεταβλητή για το πόσο σημαντική θεωρεί την θρησκεία στην ζωή του ο ερωτώμενος και την υποκλίμακα μέτρησης διακρίσεων σεξουαλικού προσανατολισμού*)

Πίνακας 7.2.7.: Correlations

		Σημαντικότητα θρησκείας	Υποκλίμακα Σεξ.Προσανατολισμού (ISM)
Σημαντικότητα θρησκείας	Pearson Correlation	1	.332**
	p-τιμή (2- tailed)		.000
	N	225	225
Υποκλίμακα Σεξ.Προσανατολισμού	Pearson Correlation	.332**	1

(ISM)	p-τιμή (2-tailed)	.000	
	N	225	225

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Η **p-τιμή** είναι μικρότερη από 0.05, άρα το αποτέλεσμα μας είναι στατιστικά σημαντικό. Από το αποτέλεσμα, φαίνεται ότι όσο περισσότερο θεωρεί κάποιος την θρησκεία στην ζωή του, τόσο περισσότερες ομοφοβικές αντιλήψεις θα εκφράζει ($r = 0.332$). Έτσι, η ερευνητική μας υπόθεση **επαληθεύεται**.

- 8. Ερευνητική υπόθεση:** Το επίπεδο ρατσιστικών αντιλήψεων είναι υψηλότερο σε άτομα μεγάλης ηλικίας, παρά σε μικρότερης ηλικίας. (Συσχέτιση ανάμεσα στην μεταβλητή της **Ηλικίας του ερωτώμενου** και τις **κλίμακες μέτρησης ρατσισμού**)

Πίνακας 7.2.8.: Υποκλίμακα Παραδοσιακών Διαφορών

		Ηλικία	Υποκλίμακα Παραδοσιακών Διαφορών
Ηλικία	Pearson Correlation	1	.167
	p-τιμή		0.012
	N	224	224
Υποκλίμακα Παραδοσιακών Διαφορών	Pearson Correlation	.167	1
	p-τιμή	0.012	
	N	224	225

Δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα στην συσχέτιση των κλιμάκων μέτρησης ρατσιστικών αντιλήψεων και της ηλικίας του ερωτώμενου. Στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα βρέθηκε μόνο στην υποκλίμακα ηλικιακών διακρίσεων, όπου η **p-τιμή** ήταν μικρότερη από το επίπεδο σημαντικότητας. Στο αποτέλεσμα φαίνεται πως όσο μεγαλώνει η ηλικία του ερωτώμενου, τόσο μεγαλύτερη είναι και η πεποίθηση του πως οι μετανάστες έχουν μεγάλη διαφορά με τους Έλληνες. Συνολικά, όμως, η ερευνητική υπόθεση **απορρίπτεται** μιας και δεν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές αυτές. Σε αυτό ίσως φταίει το ότι δεν έχουμε μεγάλες διακυμάνσεις στην ηλικία του δείγματος.

- 9. Ερευνητική υπόθεση:** Τα άτομα που έχουν ζήσει σε χωριό τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους εκφράζουν περισσότερες ρατσιστικές

αντιλήψεις σε σχέση με τα άτομα που έχουν ζήσει σε άλλες περιοχές (Συσχέτιση ανάμεσα στην μεταβλητή για το που έχει περάσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής του ο ερωτώμενος και τις 3 κλίμακες ρατσισμού).

Πίνακας 7.2.9.1: Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας

	Τόπος που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια	N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας	Χωριό/Κωμόπολη	105	2.24	0.58	0.039
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	2.09	0.50	
Υποκλίμακα Ρατσισμού (ISM)	Χωριό/Κωμόπολη	105	2.19	0.73	0.007
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	1.93	0.69	
Υποκλίμακα Σεξισμού (ISM)	Χωριό/Κωμόπολη	105	1.93	0.83	0.078
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	1.74	0.71	
Υποκλίμακα Σεξ.Προσανατολισμού (ISM)	Χωριό/Κωμόπολη	105	2.43	0.71	0.011
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	2.18	0.74	
Υποκλίμακα Ηλικ. Διακρίσεων (ISM)	Χωριό/Κωμόπολη	105	1.96	0.63	0.744
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	1.93	0.55	
Υποκλίμακα Ταξισμού (ISM)	Χωριό/Κωμόπολη	105	2.43	0.64	0.081
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	2.28	0.62	
Υποκλίμακα Θρησκ.Μισαλλοδοξίας (ISM)	Χωριό/Κωμόπολη	105	2.50	0.66	0.625
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	2.46	0.52	

Σε 4 υποκλίμακες η **p-τιμή** είναι μεγαλύτερη από 0.05, το οποίο σημαίνει ότι το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό ανάμεσα στον τόπο κατοικίας και τις υποκλίμακες αυτές. Η πιο μεγάλη διαφορά που παρατηρείται στα αποτελέσματα είναι στην **Υποκλίμακα Σεξουαλικού προσανατολισμού**, όπου οι φοιτητές που έχουν περάσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους σε χωριό ή κωμόπολη εκφράζουν ελαφρώς περισσότερες ομοφοβικές αντιλήψεις (2.43 ± 0.71) σε σχέση με εκείνους που έχουν περάσει τα περισσότερα χρόνια τους σε κάποια πόλη ή μεγάλο αστικό κέντρο (2.18 ± 0.74).

Στην κλίμακα συνολικά βλέπουμε πως υπάρχει μια μικρή συσχέτιση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές, καθώς τα άτομα που έχουν μεγαλώσει σε χωριό ή κωμόπολη έχουν ελαφρώς περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις (2.24 ± 0.58) σε σχέση με όσους έχουν μεγαλώσει σε πόλη ή αστικό κέντρο (2.09 ± 0.50). Η ερευνητική μας υπόθεση **επαληθεύεται**, όμως δεδομένου ότι σε κάποιες υποκλίμακες η **p-τιμή** ήταν μεγαλύτερη από το επίπεδο σημαντικότητας και ότι η διαφορά ανάμεσα στις μεταβλητές δεν είναι πολύ μεγάλη, μπορούμε να πούμε πως υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα τους.

Πίνακας 7.2.9.2: Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας

Τόπος που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια		N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα Κοινωνικής Ιεραρχίας	Χωριό/Κωμόπολη	105	2.44	0.98	0.034
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	2.16	0.96	

Η **p-τιμή** είναι μικρότερη από το επίπεδο σημαντικότητας, οπότε το αποτέλεσμα είναι στατιστικά σημαντικό. Οι φοιτητές που έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους σε χωριό ή κωμόπολη πιστεύουν περισσότερο στο ότι είναι καλό για την κοινωνία να υπάρχουν άνισες σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της (2.44 ± 0.98) σε σχέση με όσους έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους σε κάποια πόλη ή μεγάλο αστικό κέντρο, άρα η ερευνητική υπόθεση **επαληθεύεται**.

Πίνακας 7.2.9.3: Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου ρατσισμού

Τόπος που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια		N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου ρατσισμού (συνολική βαθμολογία)	Χωριό/Κωμόπολη	105	66.88	10.80	0.008
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	70.75	10.78	
Υποκλίμακα Απειλής και Απόρριψης	Χωριό/Κωμόπολη	105	22.44	4.65	0.012
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	23.98	4.42	
Υποκλίμακα Οικειότητας	Χωριό/Κωμόπολη	105	14.87	3.37	0.040
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	15.83	3.62	
Υποκλίμακα Παραδοσιακών	Χωριό/Κωμόπολη	105	13.07	3.03	0.081

Αξιών	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	13.76	2.91	
Υποκλίμακα Παραδοσιακών Διαφορών	Χωριό/Κωμόπολη	105	10.15	2.02	0.163
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	10.54	2.09	
Κλίμακα Θετικών Συναισθημάτων	Χωριό/Κωμόπολη	105	6.35	1.39	0.144
	Πόλη/Μεγάλο Αστικό κέντρο	119	6.63	1.43	

Οι 3 από τις 5 υποκλίμακες έχουν μεγαλύτερη **p-τιμή** από το 0.05, άρα το αποτέλεσμα σε αυτές δεν είναι στατιστικά σημαντικό. Στις υπόλοιπες δύο υποκλίμακες μπορεί το αποτέλεσμα να είναι στατιστικά σημαντικό, όμως η διαφορά ανάμεσα στις μεταβλητές δεν είναι μεγάλη. Συνολικά όμως, στην κλίμακα, τα άτομα που έχουν μεγαλώσει σε χωριό ή κωμόπολη συγκεντρώνουν χαμηλότερη βαθμολογία, άρα η ερευνητική υπόθεση **επαληθεύεται**.

Συνολικά, φαίνεται ότι η ερευνητική υπόθεση **επαληθεύεται**, όμως η συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές δεν είναι πολύ ισχυρή.

10.Ερευνητική υπόθεση: Τα άτομα που σπουδάζουν από 3 χρόνια και πάνω εκφράζουν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με αυτά που βρίσκονται στα πρώτα δύο έτη φοίτησης τους. (Συσχέτιση ανάμεσα στην μεταβλητή για τα πόσα χρόνια σπουδάζει ο ερωτώμενος και τις 3 κλίμακες ρατσισμού).

Πίνακας 7.2.10.1: Κλίμακα μέτρησης μισαλλοδοξίας

Έτος φοίτησης	N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή	
Κλίμακα μέτρησης μισαλλοδοξίας	Ως δύο έτη σπουδών	76	2.05	0.48	0.015
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	2.22	0.56	
Υποκλίμακα Ρατσισμού (ISM)	Ως δύο έτη σπουδών	76	1.91	0.67	0.015
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	2.15	0.72	
Υποκλίμακα Σεξισμού (ISM)	Ως δύο έτη σπουδών	76	1.68	0.64	0.019
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	1.91	0.82	

Υποκλίμακα Σεξ.Προσανατολισμού (ISM)	Ως δύο έτη σπουδών	76	2.15	0.72	0.024
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	2.38	0.72	
Υποκλίμακα Ηλικ.Διακρίσεων (ISM)	Ως δύο έτη σπουδών	76	1.85	0.49	0.076
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	2.00	0.62	
Υποκλίμακα Ταξισμού (ISM)	Ως δύο έτη σπουδών	76	2.31	0.57	0.041
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	2.38	0.66	
Υποκλίμακα Θρησκ.Μισαλλοδοξίας (ISM)	Ως δύο έτη σπουδών	76	2.40	0.50	0.090
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	2.53	0.63	

Στις δύο από τις 6 υποκλίμακες, αυτές που αφορούν τις ηλικιακές διακρίσεις και αυτή που αφορά την θρησκευτική μισαλλοδοξία, η **p-τιμή** είναι μεγαλύτερη από 0.05, οπότε τα αποτελέσματα δεν είναι στατιστικά σημαντικά όσο αφορά αυτές τις συσχετίσεις. Φαίνεται ότι οι φοιτητές που σπουδάζουν πάνω από δύο χρόνια έχουν ελαφρώς μεγαλύτερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με αυτούς που βρίσκονται στα δύο πρώτα έτη σπουδών τους, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τον σεξισμό. Η ερευνητική υπόθεση **απορρίπτεται**.

Πίνακας 7.2.10.2: Κλίμακα κοινωνικής κυριαρχίας

Έτος φοίτησης		N	Μέση Τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα κοινωνικής κυριαρχίας	Ως δύο έτη σπουδών	76	2.17	0.80	0.145
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	2.37	1.04	.

Η **p-τιμή** είναι μεγαλύτερη από το επίπεδο σημαντικότητας, έτσι η ερευνητική υπόθεση **απορρίπτεται** μιας και το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό.

Πίνακας 7.2.10.3: Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου ρατσισμού

Έτος φοίτησης		N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου		76	70.61	8.66	0.066

ρατσισμού (συνολική βαθμολογία)	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	67.78	11.75	
Υποκλίμακα Απειλής και Απόρριψης	Ως δύο έτη σπουδών	76	24.01	3.95	0.044
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	22.79	4.82	
Υποκλίμακα Οικειότητας	Ως δύο έτη σπουδών	76	16.09	3.19	0.017
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	14.90	3.66	
Υποκλίμακα Παραδοσιακών Αξιών	Ως δύο έτη σπουδών	76	13.58	2.97	0.549
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	13.33	2.97	
Υποκλίμακα Παραδοσιακών Διαφορών	Ως δύο έτη σπουδών	76	10.20	1.91	0.501
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	10.39	2.15	
Κλίμακα Θετικών Συναισθημάτων	Ως δύο έτη σπουδών	76	6.72	1.33	0.080
	Πάνω από δύο χρόνια σπουδών	147	6.38	1.45	

Με εξαίρεση δύο υποκλίμακες, σε όλα τα αποτελέσματα η **p-τιμή** είναι μεγαλύτερη από 0.05, άρα το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό. Ακόμα και στις περιπτώσεις όπου η p-τιμή είναι μικρότερη από το επίπεδο σημαντικότητας, η διαφορά ανάμεσα στις μεταβλητές δεν είναι μεγάλη. Στις δύο υποκλίμακες εκείνες, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα άτομα που σπουδάζουν πάνω από δύο έτη νιώθουν περισσότερο τους μετανάστες ως «απειλή» σε σχέση με αυτούς που σπουδάζουν λιγότερο, ενώ επίσης φαίνεται πως εκείνοι που βρίσκονται πάνω από δύο χρόνια στις σπουδές τους θα ήθελαν να είχαν λιγότερες σχέσεις με τους μετανάστες, σε σχέση με τους άλλους φοιτητές.

Οι φοιτητές μεγαλύτερων εξαμήνων γενικότερα φαίνεται σε κάποιες περιπτώσεις να εκφράζουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις από φοιτητές που βρίσκονται στα πρώτα έτη σπουδών τους, όμως η διαφορά ανάμεσα τους είναι πολύ μικρή, εκτός από τις διακρίσεις που αφορούν το φύλο, όπου υπάρχει μια ελαφριά συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές. Οπότε, η ερευνητική υπόθεση **απορρίπτεται**.

11. Ερευνητική υπόθεση: Τα άτομα που έχουν δεχθεί υψηλότερα επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς υπερασπίζονται περισσότερο τα άτομα που δέχονται ρατσιστικές συμπεριφορές. (συσχέτιση ανάμεσα στην μεταβλητή για το βαθμό επεισοδίων διάκρισης που έχει δεχθεί ο ερωτώμενος και τον τρόπο αντίδρασης σε ρατσιστικές συμπεριφορές)

Πίνακας 7.2.11.: Τρόπος αντίδρασης σε ρατσιστικό επεισόδιο ανάλογα τον βαθμό υποδοχής διάκρισης

Τρόπος αντίδρασης σε ρατσιστικό επεισόδιο	N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Σε ποιο βαθμό έχετε δεχθεί διάκριση; Υπεράσπιση	104	3.68	2.76	0.521
Μη υπεράσπιση	120	3.45	2.63	

Το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό μιας και η **p-τιμή** είναι μεγαλύτερη από το επίπεδο σημαντικότητας, άρα η ερευνητική υπόθεση **απορρίπτεται**.

12. Ερευνητική υπόθεση: Οι σπουδαστές που έχουν γονείς που έχουν φοιτήσει ως το γυμνάσιο εκφράζουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με εκείνους που είχαν γονείς με υψηλότερο επίπεδο μόρφωσης. (Συσχέτιση ανάμεσα στην μεταβλητή για το επίπεδο εκπαίδευσης γονέων και τις 3 κλίμακες ρατσισμού).

Πίνακας 7.2.12.: Συσχέτιση μόρφωσης και σεξιστικών αντιλήψεων

Υποκλίμακα σεξισμού (ISM)	N	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση	p-τιμή
Ως δημοτικό	40	1.81	0.67	0.030
Γυμνάσιο έως ανώτερη σχολή	165	1.78	0.76	
Πτυχίο/Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό	20	2.26	0.90	

Σε όλες τις κλίμακες και υποκλίμακες ρατσιστικών αντιλήψεων η **p-τιμή** ήταν μεγαλύτερη από 0.05, άρα το αποτέλεσμα σε εκείνες δεν ήταν στατιστικά σημαντικό. Η μόνη υποκλίμακα στην οποία υπάρχει στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα είναι η υποκλίμακα σεξισμού, όπου φαίνεται ότι οι σπουδαστές που είχαν γονείς με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είχαν περισσότερες σεξιστικές

αντιλήψεις σε σχέση με τους σπουδαστές των οποίων οι γονείς λιγότερη εκπαίδευση. Φαίνεται ότι συνολικά η ερευνητική μας υπόθεση **απορρίπτεται**, καθώς τα περισσότερα αποτελέσματα δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές.

8^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Το θέμα της πτυχιακής αποτελεί ένα φαινόμενο που μπορεί να χαρακτηριστεί τόσο διαχρονικό, όσο και επίκαιρο. Το τελευταία χρόνια το φαινόμενο αυτό έχει πάρει διαστάσεις στη Ελλάδα, γεγονός που αποτέλεσε την αφορμή για να ασχοληθούμε με το συγκεκριμένο θέμα στην πτυχιακή. Η παρούσα έρευνα σκοπό είχε να διερευνήσει τις ρατσιστικές στάσεις και συμπεριφορές που δέχονται αλλά και εκδηλώνουν οι φοιτητές του ΤΕΙ Ηρακλείου και που εκφράζονται με έμμεσο, υποσυνείδητο τρόπο. Το δείγμα αποτελείται από σπουδαστές όλων των Σχολών και συγκεκριμένα άντρες και γυναίκες, ηλικίας από 18 μέχρι 35 ετών. Οι περισσότεροι φοιτητές ανέφεραν ότι έχουν γονείς οι οποίοι έχουν φοιτήσει ως το λύκειο, ενώ η πλειοψηφία του δείγματος δηλώνει ότι είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι και η θρησκεία τους είναι μέτρια σημαντική στη ζωή τους ή πολύ σημαντική.

Με την ολοκλήρωση λοιπόν της μελέτης είμαστε σε θέση να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα, τα οποία συμφωνούν με παρόμοιες έρευνες (Κυρίδης et al, 2002 `Λιάγκου, 2011 `Cushman, 2012).

Σύμφωνα με τα κυριότερα ευρήματα οι φοιτητές φαίνεται να θεωρούν ότι οι Έλληνες ασκούν σε μεγάλο βαθμό ρατσιστική συμπεριφορά. Ενδιαφέρον προκαλεί ότι αρκετοί απάντησαν ότι θεωρούν οι Έλληνες κάνουν πάρα πολλές διακρίσεις, ενώ κανείς δεν απάντησε ότι οι Έλληνες δεν κάνουν διακρίσεις.

Σχεδόν οι μισοί φοιτητές συμφώνησαν στο ότι η έλλειψη μόρφωσης είναι ο κύριος παράγοντας για την εξάπλωση των διακρίσεων στην Ελλάδα, ενώ επίσης σημαντικό ήταν το ποσοστό εκείνων που θεωρούν την οικογένεια ως την σημαντικότερη αιτία. Σύμφωνα με τον Adorno τόσο η προσωπικότητα του ατόμου όσο και ο τρόπος ανατροφή - διαπαιδαγώγησης από τους γονείς (που εστιάζουν στην υπακοή των παιδιών στους ίδιους), διαμορφώνουν μια σχέση εξουσίας από την μεριά των γονιών. Συνέπεια, αυτού του αυταρχικού τρόπου διαπαιδαγώγησης είναι να συσσωρεύεται εχθρότητα, η οποία μετατοπίζεται στις αδύναμες ή μειονοτικές ομάδες (Adorno, 1990 στο Ζήση).

Με τη βοήθεια των ελληνικών ΜΜΕ, ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας θεωρεί τους μετανάστες και γενικότερα το φαινόμενο της μετανάστευσης προς την Ελλάδα ως «απειλή». Οι πολίτες της χώρας δεν θεωρούν πλέον τη μετανάστευση ως ένα κοινωνικοπολιτισμικό γεγονός, αλλά ως ένα κοινωνικό πρόβλημα που πρέπει να

αντιμετωπιστεί. Στη διάδοση του ρατσισμού αναφέρεται ότι συνεισφέρουν το ίδιο το κράτος, τα κόμματα, αλλά κυρίως τα ακροδεξιά κόμματα, όπως η Χρυσή Αυγή, καθώς και οι ομιλίες μίσους τους προς συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, τα ΜΜΕ (Γαζάκης κ.α., 2014). Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες του δικού μας δείγματος τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τα πολιτικά κόμματα δεν είναι θεωρούνται τόσο σημαντικός παράγοντας ως αίτια της εξάπλωσης του φαινομένου, σε σχέση με τα παραπάνω.

Ενδιαφέρον επίσης προκαλεί το γεγονός ότι η πλειοψηφία του δείγματος δήλωσε ότι έχει δεχθεί κάποιου είδους διάκριση στην ζωή της, λόγω συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της. Συνολικά, οι περισσότεροι δήλωσαν ότι είτε έχουν δεχθεί ρατσιστικές συμπεριφορές, οι περισσότερες των οποίων δεν ήταν ιδιαίτερα σοβαρές. Παρόλα αυτά, αρκετοί ήταν οι φοιτητές οι οποίοι απάντησαν ότι έχουν δεχθεί σε υψηλό βαθμό συμπεριφορές διάκρισης, κάτι που προβληματίζει. Η συμπεριφορά διάκρισης που είχαν δεχθεί είχε για παραπάνω από τους μισούς φοιτητές σχέση με την εξωτερική τους εμφάνιση.

Η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος έχει επίσης βρεθεί θεατής σε κάποιο περιστατικό που περιελάμβανε ρατσιστική επίθεση. Για την ακρίβεια, σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες δήλωσαν ότι έχουν βρεθεί θεατές σε κάποιο περιστατικό διάκρισης, ενώ το παραπάνω από τους μισούς απάντησε ότι από σχετικά συχνά μέχρι πολύ συχνά έχει βρεθεί θεατής σε περιστατικά διάκρισης, κάτι που αποδεικνύει πως αυτές οι συμπεριφορές είναι εξαιρετικά συχνές. Οι συμπεριφορές αυτές που αναφέρει το δείγμα αφορούσαν περισσότερο την εξωτερική εμφάνιση και την εθνικότητα. Τα περιστατικά αυτά εκδηλώθηκαν κυρίως λεκτικά, ενώ λίγες ήταν οι περιπτώσεις που υπήρξε κάποιο ακραίο περιστατικό βίας. Ο τρόπος αντίδρασής τους στα παραπάνω περιστατικά ήταν κυρίως η υπεράσπιση του ατόμου που δέχθηκε την κακή συμπεριφορά, αρκετοί όμως ήταν και εκείνοι που δε συμμετείχαν στο περιστατικό, είτε απλώς παρατηρώντας είτε αποφεύγοντας το μέσω της απομάκρυνσης. Γενικά, παρατηρούμε ότι υπάρχουν διάφορες μορφές και περιστατικά ρατσισμού, στα οποία οι φοιτητές επιλέγουν διαφορετικούς τρόπους αντίδρασης, είτε υπερασπίζοντας το άτομο είτε αποφεύγοντας να συμμετέχουν στο περιστατικό.

Ενδιαφέρον προκαλεί το ερώτημα σχετικά με το αν οι ίδιοι θεωρούν ότι κάποιες φορές η συμπεριφορά τους περιλαμβάνει στοιχεία διάκρισης σε βάρος άλλων ατόμων εξαιτίας της διαφορετικότητάς τους. Το μεγαλύτερο μέρος του

δείγματος απάντησε ότι η συμπεριφορά τους δεν χαρακτηρίζεται σχεδόν καθόλου από τέτοια στοιχεία. Αντιθέτως, ένα μικρό μέρος του δείγματος αναγνωρίζει ότι σχετικά πολύ έως πάρα πολύ υιοθετεί συμπεριφορά διάκρισης.

Κρίνοντας από τις απαντήσεις που έδωσαν οι φοιτητές στην έρευνά μας, το δείγμα που επιλέχθηκε χαρακτηρίζεται από συμπεριφορά αποδοχής προς τη διαφορετικότητα. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με αποτελέσματα μιας άλλης έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε ελληνικό πανεπιστήμιο όπου βρέθηκε ότι οι φοιτητές έχουν αρκετές ξενοφοβικές αντιλήψεις (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2011). Στις τρεις κλίμακες ρατσισμού που περιλαμβάνει το ερωτηματολόγιό μας, οι φοιτητές συγκέντρωσαν ιδιαίτερα χαμηλή βαθμολογία.

Συγκριμένα, στην Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας, η μέση τιμή της βαθμολογίας περισσότεροι φοιτητές διαφώνησαν με τα ερωτήματα και τις προτάσεις οι οποίες εμπεριείχαν μηνύματα διάκρισης (όσο αφορά γενικά τον ρατσισμό, τον σεξισμό, τις διακρίσεις σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τις διακρίσεις σχετικά με την ηλικία, τον ταξισμό, καθώς και την θρησκευτική μισαλλοδοξία) που περιείχε η κλίμακα. Υπήρχαν άτομα που απάντησαν πως συμφωνούν πολύ με τα ερωτήματα εκείνα, όμως είναι μεμονωμένες περιπτώσεις και δεν αντικατοπτρίζουν το σύνολο του δείγματος.

Σχετικά με την Κλίμακα Κοινωνικής Κυριαρχίας, οι περισσότεροι απάντησαν ότι είχαν αρνητική άποψη για τα ερωτήματα της. Δεδομένου ότι η κλίμακα αυτή είχε ερωτήματα σχετικά με την κοινωνική ανισότητα και την κυριαρχία συγκεκριμένων ομάδων έναντι κάποιων άλλων, μπορεί να εκτιμηθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος είναι υπέρ της κοινωνικής ισότητας και της κατανομής ίσων δικαιωμάτων και ευκαιριών προς όλες τις κοινωνικές ομάδες. Όπως και στην Κλίμακα Μέτρησης Μισαλλοδοξίας, υπήρχαν άτομα που συγκέντρωσαν υψηλή βαθμολογία στην κλίμακα αυτή, όμως ήταν και σε αυτή τη κλίμακα μικρής σημασίας σε σχέση με τις επικρατέστερες απαντήσεις.

Όσο αφορά την Κλίμακα Άμεσου και Έμμεσου Ρατσισμού (Blatant and Subtle racism scale) και τις υποκλίμακες που την απαρτίζουν, οι οποίες περιλαμβάνουν ερωτήματα και προτάσεις που έχουν σχέση με τους μετανάστες, οι περισσότεροι φοιτητές φάνηκαν να έχουν θετική στάση απέναντι στους μετανάστες. Οι φοιτητές δεν έδειξαν να νιώθουν τους μετανάστες ως απειλή ούτε να τους απορρίπτουν, ενώ οι περισσότεροι δήλωσαν ότι νιώθουν οικειότητα μαζί τους. Οι μετανάστες και οι Έλληνες δεν έχουν μεγάλες διαφορές όσον αφορά τον τρόπο ζωής,

την επικοινωνία και τις αξίες, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, ενώ θετικό είναι το γεγονός ότι οι περισσότεροι έχουν νιώσει συμπάθεια και θαυμασμό για μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα.

Όπως κάθε ηλικιακή ομάδα, έτσι και οι νέοι έχουν τα δικά τους ξεχωριστά χαρακτηριστικά και τις δικές τους αντιλήψεις. Σε αρκετές έρευνες που έχουν γίνει, οι νέοι διακρίνονται για το ότι δεν εκφράζουν, στην πλειονότητα τους, ρατσιστικές ή σεξιστικές απόψεις. Το θετικότερο όμως είναι ότι ακόμα και αν εκφράζουν τέτοιες απόψεις, παραδέχονται το γεγονός ότι είναι προκατειλημμένοι και θεωρούν πως οι απόψεις τους αυτές θα μπορούσαν να αλλάξουν.

Όσον αφορά τις συσχετίσεις που κάναμε σχετικά με κάποια δημογραφικά χαρακτηριστικά και τις ερευνητικές μας υποθέσεις, οι φοιτητές των Τμημάτων της ΣΕΥΠ φαίνεται να εκφράζουν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις συγκριτικά με τα Τμήματα των υπόλοιπων Σχολών. Το αποτέλεσμα της έρευνάς μας είναι παρόμοιο με αυτό που προέκυψε από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Κέντρο Εκπαιδευτικής Πολιτικής της ΓΣΕΕ, η οποία έδειξε πως περισσότερο θετική στάση απέναντι στους μετανάστες έχουν οι φοιτητές κοινωνικών επιστημών (Λιάτσου, 2011). Έτσι και στη δική μας έρευνα, οι φοιτητές της ΣΕΥΠ (στην οποία περιλαμβάνονται οι φοιτητές Κοινωνικής Εργασίας, δηλαδή φοιτητές κοινωνικής επιστήμης) φαίνονται πως έχουν πιο θετική στάση προς τους μετανάστες και γενικότερα πιο θετική στάση στη διαφορετικότητα, σε σχέση με τους φοιτητές των υπόλοιπων Τμημάτων.

Η μεγαλύτερη διαφορά ανάμεσα στους φοιτητές των τμημάτων φαίνεται να αποτελεί ο σεξουαλικός προσανατολισμός. Οι φοιτητές οι οποίοι δεν σπουδάζουν σε τμήματα της ΣΕΥΠ δείχνουν να έχουν περισσότερες ομοφοβικές απόψεις συγκριτικά με τους φοιτητές των τμημάτων της ΣΕΥΠ. Παρόλα αυτά, αξίζει να αναφερθεί πως μπορεί οι φοιτητές των υπόλοιπων Σχολών να εκφράζουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις, όμως συνολικά, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος, πέραν από μεμονωμένες περιπτώσεις, συγκέντρωσε χαμηλή βαθμολογία στις κλίμακες των ρατσιστικών αντιλήψεων.

Όσον αφορά την υπόθεση ότι τα άτομα που έχουν δεχθεί περισσότερη ρατσιστική συμπεριφορά εκφράζουν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με άτομα που έχουν δεχθεί λιγότερη ρατσιστική συμπεριφορά παρατηρώντας τα αποτελέσματα διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές. Άρα σύμφωνα με το δείγμα μας δεν προκύπτει το συμπέρασμα ότι αν

κάποιος δεχθεί ρατσιστική συμπεριφορά τότε απαραίτητα θα αναπτύξει και σε μικρότερο βαθμό; ρατσιστικές αντιλήψεις.

Επίσης, ο βαθμός ρατσιστικής συμπεριφοράς που δέχεται κάποιος δεν φάνηκε να επιδρά στο πως συμπεριφέρεται όταν είναι θεατής περιστατικών διάκρισης. Κάποιοι από αυτούς που έχουν δεχθεί ρατσιστική συμπεριφορά υπερασπίζονται τα άτομα που δέχονται ρατσιστικές επιθέσεις, ενώ άλλοι επιλέγουν να μην τα υπερασπιστούν. Φαίνεται ότι κάποια άτομα είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένα επειδή έχουν βρεθεί στην ίδια θέση με τα άτομα που δέχονται ρατσιστικές συμπεριφορές, επιλέγοντας να υπερασπιστούν το θύμα, ενώ κάποια άλλα, εξαιτίας φόβου τους από κάποια παλιότερη υποδοχή ρατσιστικής συμπεριφοράς, επιλέγουν να μην ασχοληθούν.

Αξιοπρόσεχτο είναι το αποτέλεσμα ότι τα άτομα που έχουν δεχθεί υψηλά επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς μελλοντικά ίσως εκδηλώσουν και οι ίδιοι στη συμπεριφορά τους κάποια μορφή διάκρισης. Καταρχάς αυτό έρχεται σε αντίθεση με την αρχική μας εκτίμηση, όπου θεωρούσαμε ότι όσο πιο ρατσιστική συμπεριφορά δεχθεί κάποιος τόσο λιγότερες πιθανότητες υπάρχουν να υιοθετήσει κάποια τέτοια συμπεριφορά στο μέλλον, ενώ επίσης έρχεται σε αντίθεση με το αποτέλεσμα της προηγούμενης μας υπόθεσης. Το ότι τα άτομα που δέχονται υψηλά επίπεδα ρατσιστικής συμπεριφοράς μπορεί να εκδηλώσουν και τα ίδια μορφή διάκρισης στο μέλλον δείχνει τη δυσκολία να εξαλειφθεί αυτό το φαινόμενο καθώς διαπιστώνεται ότι ο ρατσισμός αποτελεί έναν φαύλο κύκλο στον οποίο πολύ συχνά το «θύμα» γίνεται «θύτης». Επίσης ένα ακόμη γεγονός που στέκεται εμπόδιο στην αντιμετώπιση του ρατσισμού είναι ότι τα άτομα δεν αντιλαμβάνονται ή/και παραδέχονται πως συμπεριφέρονται με ρατσιστικό τρόπο ή έχουν ρατσιστικές αντιλήψεις.

Στην έρευνα που έγινε από το Κέντρο Δυτικής Μακεδονίας και το Κέντρο Εκπαιδευτικής Πολιτικής της ΓΣΕΕ, ένα από τα αποτελέσματα ήταν ότι οι γυναίκες φοιτήτριες είχαν περισσότερες πιθανότητες να έχουν θετική στάση απέναντι στους μετανάστες (Λιάτσου, 2011). Αυτό ήταν κάτι που επιβεβαιώθηκε και στη δική μας έρευνα: οι γυναίκες είχαν λιγότερες ρατσιστικές αντιλήψεις απέναντι στους μετανάστες, σε σχέση με τους άνδρες φοιτητές. Επίσης, τα αποτελέσματά μας έδειξαν ότι οι γυναίκες φοιτήτριες είχαν γενικότερα χαμηλότερες ρατσιστικές πεποιθήσεις και σε διαφορετικές διαστάσεις του ρατσισμού και των συμπεριφορών διάκρισης σε σχέση με τους άνδρες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον σεξισμό, όπου οι άνδρες έχουν περισσότερες ρατσιστικές πεποιθήσεις. Τέλος, οι γυναίκες

φοιτήτριες πιστεύουν περισσότερο στην κοινωνική ισότητα σε σχέση με τους άνδρες, όπως αποδείχτηκε στα αποτελέσματα της Κλίμακας Κοινωνικής Κυριαρχίας.

Το ότι οι άνδρες φοιτητές εμφανίζουν περισσότερες προκαταλήψεις σε σχέση με τις γυναίκες φοιτήτριες ήταν κάτι που προέκυψε και στην έρευνα της Cushman (2012) που αναφέρεται σε ένα διαφορετικό κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο από αυτό της Ελλάδας. Παρόμοιο αποτέλεσμα και σε εκείνη την έρευνα ήταν ότι γενικά οι φοιτητές δεν παρουσίασαν υψηλό βαθμό προκαταλήψεων. Η μόνη ουσιαστική διαφορά ήταν ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα της Cushman ήταν περισσότερο προκατειλημμένοι προς τους ομοφυλόφιλους (υψηλότερο σκορ στην υποκλίμακα).

Παρατηρώντας το μεγάλο ποσοστό του δείγματος το οποίο δηλώνει ότι είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι και η θρησκεία τους επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη ζωή τους σε συσχέτιση με την υποκλίμακα για τη θρησκευτική μισαλλοδοξία, αποδεικνύεται ότι τα άτομα που θεωρούν τη θρησκεία πολύ σημαντική στην ζωή τους εκφράζουν υψηλότερα ποσοστά μισαλλοδοξίας συγκριτικά με τα άτομα που δεν τη θεωρούν σημαντική στη ζωή τους. Ωστόσο, το αποτέλεσμα είναι οριακά στατιστικά σημαντικό, οπότε δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποιο ασφαλές συμπέρασμα.

Επίσης παρατηρήθηκε ότι τα άτομα που θεωρούν ότι η θρησκεία είναι πολύ σημαντική στην ζωή τους εκφράζουν περισσότερες ρατσιστικές αντιλήψεις σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, υπόθεση η οποία επιβεβαιώνεται και στην έρευνα της Cushman (2012), η οποία αναφέρει πως οι θρησκόληπτοι ήταν ακόμα περισσότερο προκατειλημμένοι προς τους ομοφυλόφιλους.

Οι ρατσιστικές διακρίσεις φάνηκε να μην επηρεάζονται από την ηλικία του ατόμου, κάτι που απορρίπτει την ερευνητική μας υπόθεση. Φαίνεται, λοιπόν, ότι δεν σημαίνει ότι όσο μεγαλώνει σε ηλικία ένας άνθρωπος, τότε απαραίτητα θα αναπτύξει και πεποιθήσεις ρατσιστικής διάκρισης προς άλλα άτομα. Όμως, το αποτέλεσμα που βρήκαμε δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αντιπροσωπευτικό, καθώς ο πληθυσμός, και εν τέλει το δείγμα, της έρευνας μας, ήταν φοιτητές, κάτι που αυτόματα περιορίζει τις πιθανότητες να έχουμε διαφορετικές ηλικίες. Αν η έρευνα μας περιελάμβανε και αρκετά άτομα ηλικίας μεγαλύτερης των 40 ετών, τότε το αποτέλεσμα μας μπορεί να ήταν διαφορετικό.

Οι ρατσιστικές πεποιθήσεις δείχνουν να επηρεάζονται ελαφρώς από τον τόπο κατοικίας του ατόμου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όσοι είχαν περάσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους σε χωριό ή κωμόπολη, είχαν ελαφρώς περισσότερες ρατσιστικές πεποιθήσεις σχετικά με όσους είχαν περάσει τα

περισσότερα χρόνια της ζωής τους σε πόλη ή μεγάλο αστικό κέντρο. Η μεγαλύτερη διαφορά ανάμεσα στις δύο μεταβλητές δείχνει να είναι οι σεξιστικές πεποιθήσεις, με αυτούς που έχουν περάσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους σε κάποιο χωριό ή κωμόπολη να έχουν περισσότερες πεποιθήσεις διάκρισης σχετικά με το φύλο. Η συσχέτιση μεταξύ του τόπου κατοικίας και των ρατσιστικών πεποιθήσεων δεν ήταν ισχυρή, όμως είναι υπαρκτή, κάτι που επαληθεύει την ερευνητική υπόθεση που είχαμε θέσει.

Το έτος σπουδών των φοιτητών φαίνεται να έχει μια επίδραση στις αντιλήψεις τους, κυρίως στις αντιλήψεις που αφορούν το φύλο, όμως η διαφορά και η συσχέτιση τους δεν είναι μεγάλη ώστε να υπάρξει συμπέρασμα ότι το έτος φοίτησης ενός φοιτητή μπορεί να επιδρά στις πεποιθήσεις του σχετικά με την διαφορετικότητα.

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι οι άνδρες και οι γυναίκες φοιτήτριες δέχθηκαν τον ίδιο βαθμό συμπεριφοράς διάκρισης, καθώς και ότι δεν υπάρχουν σημαντικά αποτελέσματα ως προς το ότι το μορφωτικό επίπεδο των γονιών επηρεάζει τις ρατσιστικές αντιλήψεις, εκτός από τους σπουδαστές οι οποίοι έχουν γονείς απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, που φάνηκαν να έχουν περισσότερες αντιλήψεις διάκρισης σχετικά με το φύλο σε σχέση με τους σπουδαστές γονιών χαμηλότερου επιπέδου εκπαίδευσης.

9^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

9.1 Συμπεράσματα

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία επιδιώξαμε να μελετήσουμε το φαινόμενο του ρατσισμού μέσα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση, μελετώντας τις ήδη υπάρχουσες έρευνες σε σχέση με τον ρατσισμό καθώς και να επεκτείνουμε την υπάρχουσα γνώση σχετικά με νέες μορφές ρατσισμού όπως ο έμμεσος ρατσισμός για τον οποίο δεν υπάρχει σημαντική μελέτη στην Ελλάδα.

Σκοπός της μελέτης ήταν η διερεύνηση των διακρίσεων που εκδηλώνουν ή και δέχονται οι σπουδαστές του ΤΕΙ Ηρακλείου και ειδικότερα των ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών που εκφράζονται με υποσυνείδητο τρόπο, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για το φαινόμενο του καθημερινού ρατσισμού στο φοιτητικό πληθυσμό του φοιτούν στο ΤΕΙ Ηρακλείου.

Οι στόχοι της μελέτης που πραγματοποιήθηκε είναι οι εξής: Η κατανόηση των αντιλήψεων και των στάσεων των φοιτητών σε θέματα διακρίσεων και συσχέτιση αυτών με τα δημογραφικά και άλλα χαρακτηριστικά του δείγματος.

Παρατηρώντας λοιπόν τα αποτελέσματα της έρευνας μας διαπιστώνουμε ότι στον πληθυσμό του ΤΕΙ Ηρακλείου, δεν παρατηρούνται υψηλά ποσοστά ρατσιστικών αντιλήψεων, αντιθέτως είναι ιδιαίτερα χαμηλά στο σύνολο τους. Ενδιαφέροντα συμπεράσματα προκύπτουν για την σημασία των δημογραφικών στοιχείων όσον αφορά τις ρατσιστικές αντιλήψεις των φοιτητών/τριών. Συγκεκριμένα το φύλο φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στο βαθμό ρατσιστικών αντιλήψεων των φοιτητών, με τις γυναίκες να εμφανίζουν περισσότερη αποδοχή στη διαφορετικότητα σε σχέση με τους άντρες. Επιπλέον, την ίδια στάση δείχνουν να παρουσιάζουν οι σπουδαστές/τριες της σχολής ΣΕΥΠ.

Μεγάλη σημασία εμπεριέχει και το εύρημα ότι τα άτομα που έχουν δεχθεί ρατσιστική συμπεριφορά στη ζωή τους έχουν αυξημένες πιθανότητες να εκδηλώσουν παρόμοια συμπεριφορά στο μέλλον.

Αξιοσημείωτο είναι πως οι Έλληνες χαρακτηρίζονται από τους φοιτητές/τριες ως πληθυσμός ο οποίος εκφράζει έντονες ρατσιστικές αντιλήψεις και συμπεριφορές, καθώς και ότι οι περισσότεροι παραδέχονται ότι έχουν δεχθεί

ρατσιστική συμπεριφορά κάποια στιγμή στη ζωή τους και επίσης έχουν βρεθεί θεατές κάποιας εκδήλωσης ρατσισμού.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να συμπεράνουμε με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας μας ότι υπάρχει καθημερινός ρατσισμός στο φοιτητικό πληθυσμό του ΤΕΙ Ηρακλείου. Παρατηρώντας τις απαντήσεις στις ερωτήσεις βλέπουμε ότι οι φοιτητές θεωρούν πως οι Έλληνες κάνουν σε μεγάλο βαθμό διακρίσεις και το ότι οι περισσότεροι από αυτούς έχουν υπάρξει αποδέκτες ή θεατές ρατσιστικών περιστατικών. Όμως, οι περισσότεροι από αυτούς δήλωσαν ότι η συμπεριφορά τους δε χαρακτηρίζεται από στοιχεία διάκρισης, και επίσης καταδικάζουν τέτοια επεισόδια, υπερασπιζόμενοι τους αποδέκτες. Γεγονός που επιβεβαιώνεται με τη βιβλιογραφία: «Σημαντικό χαρακτηριστικό του διακριτικού ρατσισμού είναι η αντίθεση ανάμεσα στην άρνηση των ρατσιστών για τις ρατσιστικές τους αντιλήψεις και στις βαθύτερες ρατσιστικές τους πεποιθήσεις. Γενικότερα, οι διακρίσεις των ρατσιστών εκφράζονται χωρίς την επίγνωσή τους (Sue, Capodilupo, et al., 2007; Sue & Capodilupo, 2008, στο Sue, 2010), ενώ θεωρητικά έχουν καλές προθέσεις.»

Αλλά και σύμφωνα με τον Moore (2007), ο οποίος εξηγεί ότι οι καθημερινοί ρατσιστές συνειδητά γνωρίζουν και επιδοκιμάζουν τις αξίες περί ισότητας και πραγματικά στοχεύουν στο να μην είναι προκατειλημμένοι, με αποτέλεσμα να μην κάνουν διακρίσεις σε περιπτώσεις όπου οι κοινωνικές νόρμες κάνουν την διάκριση εμφανή στους άλλους, αλλά και στους ίδιους. Δηλαδή, σε περιπτώσεις όπου η κατάλληλη συμπεριφορά και το τι είναι σωστό και τι λάθος είναι ξεκάθαρα, οι καθημερινοί ρατσιστές δεν θα συμπεριφερθούν με ρατσιστικό τρόπο προς άλλες ομάδες. Σε τέτοιες περιπτώσεις, θα προσπαθήσουν περισσότερο να αποφύγουν συμπεριφορές, συναισθήματα και πεποιθήσεις συνδεδεμένες με ρατσιστική πρόθεση.

Αυτό επιβεβαιώνεται και στην δική μας έρευνα όπου οι ερωτώμενοι επέλεξαν συχνά τις «σωστές», δηλαδή τις κοινωνικά αποδεκτές απαντήσεις. Επομένως επαληθεύεται το γεγονός ότι υπάρχει καθημερινός ρατσισμός στο φοιτητικό πληθυσμό.

9.2 Προτάσεις

Ολοκληρώνοντας την παρούσα πτυχιακή εργασία και παραθέτουμε ορισμένες προτάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου του ρατσισμού, έτσι όπως αυτές προκύπτουν από τη βιβλιογραφική μας ανασκόπηση, αλλά και τα αποτελέσματα της έρευνάς μας. Οι προτάσεις αυτές συνοψίζονται παρακάτω:

A. Ανθρωπιστική – Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Σύμφωνα με την ελληνική βιβλιογραφία, ο ρατσισμός – η ξενοφοβία υπάρχουν και στα σχολεία, γνωρίζουν μεγάλη ένταση από το 2012 και μετά. Οι ρατσιστικές συμπεριφορές συμβαίνουν εντός και εκτός σχολείου, ανάμεσα σε μέλη της σχολικής κοινότητας ή και με τρίτους εμπλεκόμενους. Οι συμπεριφορές αυτές μπορούν να λάβουν λεκτική ή σωματική μορφή. Πολλά από τα περιστατικά αυτά σπάνια καταγγέλλονται στις διευθύνσεις των σχολείων, καθώς οι μαθητές-θύματα και οι μάρτυρες επιθέσεων φοβούνται να τα καταγγείλουν (Συνήγορος του Πολίτη, 2013).

Ένας από τους τρόπους που μπορεί να καταπολεμηθεί ο ρατσισμός είναι μέσω της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση οφείλει να αμβλύνει τις κοινωνικές ανισότητες των ατόμων, να βοηθά στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και να προκρίνει πρακτικές που θα διέπονται από αντιρατσιστικό πνεύμα, από την αποδοχή της ετερότητας και από τις ανθρωπιστικές αξίες. Με τον τρόπο αυτό, η εκπαίδευση μπορεί βοηθήσει να σταματήσουν ή να μειωθούν τα περιστατικά βίας που παρατηρούνται ειδικότερα στα σχολεία και γενικότερα στην Ελλάδα. Μέσω της εκπαίδευσης, οι μαθητές μπορούν να βοηθηθούν να οικοδομηθούν οι αξίες τους και να καθοδηγηθούν ατομικά και ομαδικά, με σκοπό να αναπτυχθεί η ειρηνική συνύπαρξη των ατόμων που ζει σε μια χώρα, με ισονομία και ισότητα, να υπάρξει αλληλοκατανόηση και αλληλοεκτίμηση ανάμεσα στους ανθρώπους, να υπάρχει αποδοχή και σεβασμός της πολιτισμικής ετερότητας, να καταπολεμηθούν οι ρατσιστικές τάσεις, προκαταλήψεις και εκδηλώσεις ξενοφοβίας και μισαλλοδοξίας καθώς να παρέχονται ίσες ευκαιρίες σε όλα τα άτομα στην κοινωνία.

B. Ευαισθητοποίηση πολιτών

Ένας άλλος τρόπος για την αντιμετώπιση του ρατσισμού είναι μέσω εκδηλώσεων των οποίων σκοπός είναι η ευαισθητοποίηση του πληθυσμού για

θέματα ρατσισμού. Η 21η Μαρτίου είναι η Διεθνής ημέρα για την εξάλειψη των διακρίσεων. Εκείνες τις ημέρες θα μπορούσαν να διοργανώνονται από την πολιτεία εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης πολιτών για θέματα ρατσισμού. Θα ήταν καλύτερο και πιο αποδοτικό αν οι εκδηλώσεις αυτές ήταν εύκολα προσβάσιμες για τους πολίτες και γινόταν σε πολυσύχναστα μέρη των πόλεων, ώστε περισσότεροι άνθρωποι να είχαν ευκαιρία να τις παρακολουθήσουν. Επίσης, τα Μ.Μ.Ε. θα μπορούσαν να έχουν ειδικά προγράμματα εκείνη την ημέρα για την καταπολέμηση του ρατσισμού. Σημαντικότερο, βέβαια, θα ήταν να μην περιορίζονται αυτές οι εκδηλώσεις μόνο εκείνη την ημέρα, όμως να γίνονται σε πιο τακτική βάση, ώστε όλο και περισσότεροι πολίτες να ενημερώνονται για την καταπολέμηση του φαινομένου.

Γ. Αντιρατσιστικοί νόμοι

Έμφαση πρέπει να δοθεί στη νομοθεσία και ειδικότερα στους νόμους που αφορούν κάθε μορφή διάκρισης και επίσης να εξειδικευτούν για κάθε είδος διάκρισης. Θετικό θα ήταν για κάθε μορφή διάκρισης να υπάρχει κάποιος ξεχωριστός νόμος, ο οποίος θα περιλαμβάνει όλες τις πτυχές κάθε διάκρισης, καθώς και να έχει κάποια σημαντική ποινή για τον θύτη. Σημαντικό θα ήταν να υπάρχει πιο αυστηρή και αποδοτική τήρηση των αντιρατσιστικών νόμων από τις αρχές.

Δ. Ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας και του Κοινωνικού Λειτουργού

Σημαντικός είναι ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας, καθώς αποτελεί μια ανθρωπιστική επιστήμη που ορίζεται ως το επάγγελμα που προάγει την κοινωνική αλλαγή, την επίλυση προβλημάτων στις ανθρώπινες σχέσεις και την ενδυνάμωση και την απελευθέρωση των ανθρώπων για την διασφάλιση της ευημερίας (IASSW & IFSW, 2000, στο Καλλινικάκη, 2011). Χρησιμοποιώντας τις θεωρίες της ανθρώπινης συμπεριφοράς και των κοινωνικών συστημάτων, που παρεμβαίνει στο επίπεδο της αλληλεπίδρασης των ατόμων με το περιβάλλον. Οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι θεμελιώδεις για την κοινωνική εργασία. Μεγάλη συνεισφορά στην επιστήμη πρόσφερε η φεμινιστική προσέγγιση, η οποία έχει ως αρχή την καταπολέμηση των διακρίσεων και την καταπίεση σε σχέση με την φυλή, το φύλο, την θρησκεία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό κ.α. (Καλλινικάκη, 2011).

Ο κοινωνικός λειτουργός οφείλει να τηρεί την δεοντολογία και τις αξίες του επαγγέλματος του και να είναι απαλλαγμένος από πιθανά στερεότυπα και προκαταλήψεις που μπορεί να έχει προς άλλες ομάδες κατά την άσκηση του επαγγέλματος του.

Πιο συγκεκριμένα, η πολιτεία θα ήταν καλό να προχωρήσει στην πρόσληψη των κοινωνικών λειτουργών στα σχολεία. Δεδομένων των προβλημάτων μισαλλοδοξίας που επικρατούν στα σχολεία τα τελευταία χρόνια, η παρουσία κοινωνικών λειτουργών κρίνεται αναγκαία. Ο κοινωνικός λειτουργός θα μπορούσε στα σχολεία να βοηθήσει τους μαθητές που δέχονται εκφοβισμό και διακρίσεις. Επίσης, σημαντική θα ήταν η συνεισφορά του στην ευαισθητοποίηση σχετικά με την καταπολέμηση των διακρίσεων, ώστε να βοηθά όχι μόνο τα παιδιά που δέχονται διακρίσεις, αλλά και να συμβάλει στην εξάλειψη του φαινομένου, βοηθώντας τα παιδιά που κάνουν διακρίσεις να σταματήσουν να τις ασκούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- ◆ Αζίζι-Καλατζή, Α, Ζώνιου-Σιδέρη Α, Βλάχου Α. (1996) «Προκαταλήψεις και στερεότυπα: Δημιουργία και αντιμετώπιση» Αθήνα: Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης
- ◆ Γαζάκης, Α., Σύρρη, Δ. & Τάκης Α. (2014) *Ρατσισμός και Διακρίσεις στην Ελλάδα σήμερα*. Θεσσαλονίκη: Heinrich Boll Stiftung Ελλάδας
- ◆ Γκίκας, Σ. (1994) *Κοινωνικά Προβλήματα*, Αθήνα: Σαββάλας.
- ◆ Δημάκη –Λαμπίρη, Ι.(1998) *Για μια παιδεία εναντίον των άμεσων και έμμεσων διακρίσεων ανάλογα το φύλο, την φυλή, την θρησκεία, την εθνικότητα ή άλλα χαρακτηριστικά, Συλλογικό Έργο, Μετανάστες, ρατσισμός και Ξενοφοβία*. Ελληνικές Εμπειρίες διακρίσεων, Αθήνα: Σάκουλας.
- ◆ Ευρωπαϊκό Φόρουμ Αριστερών Φεμινιστριών, (1995). *Εθνικισμός, ρατσισμός, κοινωνικό φύλο: Διήμερη συνάντηση γυναικών 11 και 12 Νοεμβρίου 1994*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- ◆ Ζωγράφου, Α., (2003), *Διαπολιτισμική Αγωγή στην Ευρώπη και την Ελλάδα*, Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα
- ◆ Καλλινικάκη, Θ. (2011), *Εισαγωγή στην θεωρία & την πρακτική της κοινωνικής εργασίας*. Αθήνα: Τόπος
- ◆ Κασιμάτης, Γ. (200). *Θεμελιώδη Δικαιώματα Και Κοινωνικό Κράτος 1974-1999*. Αθήνα: Εκδόσεις. Αντ.Ν.Σκκουλά.
- ◆ Κυριαζή, Ν. (2011) *Η κοινωνιολογική Έρευνα: Κριτική Επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Πεδίο
- ◆ Κυρίδης Α., Ανδρέου Α., Βαμβακίδου Ι., Τσακίριδου Ε. & Αρβανίτη Ι. (2002). *Εθνικιστικές και ξενοφοβικές στάσεις φοιτητών ελληνικών Α.Ε.Ι. Η περίπτωση των τριών πανεπιστημιακών τμημάτων της Φλώρινας. Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Κοινωνιολογίας, Θεσσαλονίκη, 8-10/11/2002* (ηλεκτρονική έκδοση)
- ◆ Λίποβατς, Θ. (1990). *Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού*. Αθήνα: Οδυσσέας.

- ◆ Μίτιλης, Α.(1998) *Οι μειονότητες μέσα στη σχολική τάξη. Μια σχέση αλληλεπίδρασης*. Αθήνα: Οδυσσέας
- ◆ Μπαμπινιώτη, Γ (2002) *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, δεύτερη έκδοση, Αθήνα
- ◆ Πανούσης Γ. (2008) *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο, πρωταγωνιστές και θύματα της νεανικής εγκληματικότητας*. Αθήνα: Lector ΕΠΕ
- ◆ Παπαγιάννη Β. (2011) *Προσεγγίσεις της ψευδοθεωρίας του ρατσισμού: Κριτήρια ανίχνευσης ρατσιστικών προτύπων στο: Μάρκου Γ., Παρθένης Χ., (επιμ.) Διαπολιτισμική εκπαίδευση - Θεωρία και πράξη», Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα*
- ◆ Συνήγορος του Πολίτη (2013) *Το φαινόμενο της Ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα και η αντιμετώπιση του*. Αθήνα.
- ◆ Τζαβάρας, Ν. (1998). *Μία διαστρεφική κατάχρηση των βιολογικών εννοιών. Έξι κείμενα για το Ρατσισμό*. Αθήνα: Παρασκήνιο
- ◆ Τσιάκαλος Γ. (2011) *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Επίκεντρο Α.Ε
- ◆ Τσουκαλάς, Κ. (1998). *Μπροστά στο ρατσισμό του σήμερα. Έξι κείμενα για το Ρατσισμό*. Αθήνα: Παρασκήνιο
- ◆ Callinicos, Α. (1993) *Ρατσισμός: τι είναι και πως παλεύεται.*, Αθήνα: Εργατική Δημοκρατία
- ◆ de Romily, J. (1999): «Η Αρχαία Ελλάδα εναντίον της Μισαλλοδοξίας» στην εκδ Παγκόσμια Ακαδημία Πολιτισμών Η Μισαλλοδοξία, ΑΘΗΝΑ: Εξάντας
- ◆ Hughes, Μ. και Kroehler, J. (2005) *Κοινωνιολογία: Οι βασικές έννοιες.* , μεταφρ. Γιώργος Χρηστίδης. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- ◆ Javeau, C. (2000) *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο: Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*. Αθήνα: Τυπωθήτω
- ◆ Le Goff, J.(1999): «Οι μεσαιωνικές ρίζες της μισαλλοδοξίας» στην εκδ Παγκόσμια Ακαδημία Πολιτισμών Η Μισαλλοδοξία, ΑΘΗΝΑ: Εξάντας
- ◆ Prache, D. (1996): *Γεννηθήκαμε ρατσιστές;* ΑΘΗΝΑ: εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ
- ◆ Yavetz, Z. (1999).«Ρωμαίοι και Έλληνες, Αιγύπτιοι και Εβραίοι» στην εκδ Παγκόσμια Ακαδημία Πολιτισμών Η Μισαλλοδοξία, ΑΘΗΝΑ: Εξάντας

Ξενόγλωσση

- ◆ Aosved, Α. C., Long, P. J., & Voller, E. K. (2009). «*Measuring sexism, racism, sexual prejudice, ageism, classism, and religious intolerance: The*

- Intolerant Schema Measure.*» *Journal of Applied Social Psychology*, 39, 2321-2354
- ◆ Dovidio, J. & Gaertner, S. (2005) «*Understanding and Addressing Contemporary Racism: From Aversive Racism to the Common Ingroup Identity Model*». *Journal of Social Issues*, 61(3), pp. 615--639
 - ◆ Hill, J. (2008) *The Everyday Language of White Racism*. Oxford: Wiley-Blackwell
 - ◆ Katz, J. (2003) *White Awareness: Handbook for Anti-Racism Training*. , Oklahoma: University Press
 - ◆ Leach, C. (2005), Against the Notion of a ‘New Racism’ . *Journal of Community & Applied Social Psychology*
 - ◆ Martin, T. & Pierson, J. (2011) *Dictionary of Social Work: The definitive A to Z of Social Work and Social Care*. New York: Open University Press
 - ◆ Romm, N. (2010) *New Racism: Revisiting Researcher Accountabilities*. South Africa: Springer
 - ◆ Bonilla-Silva, E. (2003) *Racism without Racists: Color-blind racism and the persistence of racial inequality in America*. United States of America: Rowman & Littlefield.
 - ◆ Meertens, R. & Pettigrew, T. (1995) «*Subtle and blatant prejudice in western Europe.*» *European Journal of Social Psychology*. 25, pp. 57-75
 - ◆ Moore, J.H. (2007) *Encyclopedia of Race and Racism: Volume 1, A-F* United States of America: Thomson Gale
 - ◆ Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). «*Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes.*» *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 741-763.
 - ◆ Sue, D. W. (2010) *Microaggressions in Everyday life: Race, gender and sexual orientation* United States of America: John Wiley & Sons
 - ◆ European Commission against Racism and Intolerance (2015) *ECRI Report on Greece*. Strasbourg: Council of Europe
 - ◆ Cushman, M.L. (2012) *Sources of prejudice and how they interact*. PhD Thesis. Iowa State University

Ηλεκτρονικές πηγές

- ♦ Ζήση Α., *Εφαρμογές της κοινωνικής ψυχολογίας: Κοινωνική Ψυχολογία του σύγχρονου ρατσισμού*. www.soc.aegean.gr/ext-files/gr/fm/479.pdf
- ♦ Λιάτσου, Ο. (2011) «Ο ρατσισμός σε αριθμούς» *Ελευθεροτυπία* σ.1
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=253188> [πρόσβαση 20 Απριλίου 2015]
- ♦ Μίτιλης, Α. (2009) «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Εννοιολογικές προσεγγίσεις. Μοντέλα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Η κατάσταση στην Ελλάδα.» στο *Επιμορφωτική Συνάντηση της Περιφερειακής Διεύθυνσης Αττικής* <https://achilleasmitilis.files.wordpress.com>
- ♦ Χριστόπουλος, Δ. (2013) «Για τον «αντι-αντιρατσισμό» της συγκυρίας - Η δύσσομη συγκυρία» *Ενθέματα*
<http://www.hlhr.gr/index.php?MDL=pages&SiteID=806>
- ♦ Συμβούλιο της Ευρώπης (2010) *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία κατά των διακρίσεων*. Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA-CASE-LAW-HANDBOOK_EL.pdf (πρόσβαση 15/3/2015)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΑΑΕ.....

Σκοπός του ερωτηματολογίου που ακολουθεί είναι η διερεύνηση των απόψεων των φοιτητών/φοιτητριών του ΤΕΙ Κρήτης για τις διακρίσεις. Είναι σημαντικό να απαντήσεις με ειλικρίνεια σε όλες τις ερωτήσεις. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και τα στοιχεία θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Δεν υπάρχουν σωστές ή λανθασμένες απαντήσεις. Σε ευχαριστούμε εκ των προτέρων για το χρόνο που θα διαθέσεις για τη συμπλήρωσή του.

Α. ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ

1) Σε ποιό βαθμό θεωρείς ότι οι Έλληνες κάνουν διακρίσεις; (από 0=καθόλου έως 10= πάρα πολύ)

0. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10

2) Ποιο από τα παρακάτω πιστεύεις ότι συμβάλλει στην εξάπλωση των διακρίσεων; (σημείωσε ένα από τα παρακάτω – το σημαντικότερο για σένα)

1	Η οικογένεια
2	Τα ΜΜΕ
3	Τα κόμματα
4	Η έλλειψη μόρφωσης
5	Άλλο, Τι ακριβώς;

3) Σε ποιό βαθμό έχεις δεχθεί προσωπικά κάποιας μορφής διάκριση εξαιτίας συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σου; (από 0=καθόλου έως 10=πάρα πολύ)

0. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10

(Αν απάντησες από 1 έως 10 στην ερ. 3, απάντησε και την 3.1):

3.1) Αυτή η διάκριση συμπεριφορά είχε σχέση με....; (Μπορείς να σημειώσεις περισσότερες από μια απαντήσεις)

1. τη φυλή
2. την εθνικότητα
3. το φύλο
4. την εμφάνιση
5. τη θρησκεία
6. κάποια αναπηρία / πρόβλημα υγείας.
7. την οικονομική κατάσταση
8. τον σεξουαλικό προσανατολισμό
9. Άλλο, τι ακριβώς.....

4) Ποσό συχνά ήσουν θεατής κάποιας εκδήλωσης διάκρισης κάποιου/ων προς άλλα άτομα; (από 0=ποτέ έως 10= πολύ συχνά)-

0. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10

(Αν απάντησες από το 1-10 στην ερ.4, απάντησε και στις 4.1 και 4.2)

4.1) Αυτή η διάκριση είχε σχέση με....; (Μπορείς να σημειώσεις περισσότερες από μια απαντήσεις)

1. τη φυλή
2. την εθνικότητα
3. το φύλο
4. την εμφάνιση
5. τη θρησκεία
6. κάποια αναπηρία / πρόβλημα υγείας.
7. την οικονομική κατάσταση
8. τον σεξουαλικό προσανατολισμό
9. Άλλο, τι ακριβώς.....

4.2) Με ποιο τρόπο εκδηλώθηκε;

1. Με κάποια γκριμάτσα / υποτιμητικό βλέμμα.
2. Λεκτικά (ειρωνεία, βρισιά κ.α)
3. Με αδιαφορία / αποφυγή
4. Με κάποια χειρονομία
5. Με ακραίο περιστατικό βίας
6. Άλλο.....

5) Πως αντιδράς όταν γίνεσαι μάρτυρας μιας κακής ή προσβλητικής συμπεριφοράς προς ένα άλλο άτομο εξαιτίας της διαφορετικότητάς του;

1. Παρατηρώ το περιστατικό χωρίς να συμμετέχω
2. Υπερασπίζομαι το άτομο που δέχεται την κακή συμπεριφορά
3. Υποστηρίζω το άτομο που δέχεται την κακή συμπεριφορά
4. Αποφεύγω να συμμετέχω στο γεγονός (απομακρύνομαι κλπ)
5. Άλλο, τι ακριβώς.....

6) Σε ποιο βαθμό θεωρείς ότι κάποιες φορές η δική σου συμπεριφορά έχει στοιχεία διάκρισης σε βάρος κάποιων ατόμων εξαιτίας της διαφορετικότητάς τους (από 0=καθόλου έως 10= πάρα πολύ)

0. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10

7) Διάβασε προσεκτικά κάθε πρόταση, αποφάσισε σε ποιο βαθμό ισχύει για σένα και σημείωσε τον αντίστοιχο αριθμό από το 1=διαφωνώ απόλυτα έως το 5=συμφωνώ απόλυτα.

Κύκλωσε μία απάντηση στην κάθε πρόταση:	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
1. Δυο γυναίκες ομοφυλόφιλες πρέπει να μπορούν να παντρεύονται.	1	2	3	4	5
2. Οι Χριστιανοί δεν αποδέχονται ανθρώπους με άλλες θρησκευτικές πεποιθήσεις.	1	2	3	4	5
3. Οι άνθρωποι που εξαρτώνται διαρκώς από επιδόματα πρόνοιας δεν έχουν επιθυμία να δουλέψουν.	1	2	3	4	5
4. Πιστεύω ότι οι μετανάστες πρέπει να μπορούν να νοικιάζουν ή να αγοράζουν σπίτια στην Ελλάδα..	1	2	3	4	5

5.	Οι γυναίκες θα πρέπει να ανησυχούν λιγότερο για τα δικαιώματά τους και περισσότερο για να γίνουν καλές γυναίκες και μητέρες.	1	2	3	4	5
6.	Δεν μπορεί να αναμένει κανείς σύνθετες και ενδιαφέρουσες συζητήσεις από τους περισσότερους ηλικιωμένους .	1	2	3	4	5
7.	Δεν με πειράζει οι εταιρείες να χρησιμοποιούν διάσημες γυναίκες που είναι ομοφυλόφιλες για να διαφημίσουν τα προϊόντα τους.	1	2	3	4	5
8.	Οι Καθολικοί είναι υπερόπτες, πιστεύουν ότι είναι οι καλύτεροι όλων	1	2	3	4	5
9.	Η πρόνοια ευθύνεται για το ότι το κράτος παραμένει χρεωμένο.	1	2	3	4	5
10.	Τα παιδιά των μεταναστών είναι περισσότερα σε αριθμό στα ελληνικά σχολεία από όσο θα έπρεπε.	1	2	3	4	5
11.	Είναι γελοίο μια γυναίκα να οδηγεί μια αμαξοστοιχία και ένας άνδρας να μπαλώνει κάλτσες.	1	2	3	4	5
12.	Οι περισσότεροι ηλικιωμένοι έχουν κακή ατομική υγιεινή.	1	2	3	4	5
13.	Δεν πιστεύω ότι αν μάθαινα ότι μία από τις στενές/ κοντινές μου συγγενείς ήταν ομοφυλόφιλη πως αυτό θα επιδρούσε αρνητικά στη σχέση μας.	1	2	3	4	5
14.	Οι Εβραίοι είναι δόλιοι και διψασμένοι για χρήματα.	1	2	3	4	5
15.	Οι άνθρωποι που δεν βγάζουν πολλά λεφτά συνήθως δεν έχουν κίνητρο.	1	2	3	4	5

16.	Οι μετανάστες γίνονται πολύ απαιτητικοί διεκδικώντας ίσα δικαιώματα.	1	2	3	4	5
17.	Η πνευματική ηγεσία μιας κοινότητας θα έπρεπε να είναι κυρίως στα χέρια των ανδρών.	1	2	3	4	5
18.	Οι περισσότεροι ηλικιωμένοι μπορούν να γίνουν ενοχλητικοί επειδή λένε τις ίδιες ιστορίες ξανά και ξανά.	1	2	3	4	5
19.	Οι γυναίκες ομοφυλόφιλες πρέπει να υποβληθούν σε θεραπεία για να αλλάξουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό.	1	2	3	4	5
20.	Οι άθεοι είναι περισσότερο εγωκεντρικοί από ανθρώπους άλλων θρησκευτικών ομάδων.	1	2	3	4	5
21.	Οι άστεγοι θα πρέπει να σοβαρευτούν και να γίνουν παραγωγικά μέλη της κοινωνίας.	1	2	3	4	5
22.	Είναι κακή ιδέα να παντρεύονται μετανάστες/τριες με Έλληνες/ίδες.	1	2	3	4	5
23.	Γενικότερα, ο πατέρας θα έπρεπε να έχει περισσότερη εξουσία από την μητέρα στο μέγιστο των παιδιών.	1	2	3	4	5
24.	Οι ηλικιωμένοι δεν χρειάζονται να χρησιμοποιούν τις αθλητικές εγκαταστάσεις της κοινότητάς μας.	1	2	3	4	5
25.	Αποδέχομαι νέους φίλους οι οποίοι είναι ομοφυλόφιλοι.	1	2	3	4	5
26.	Οι Μουσουλμάνοι είναι περισσότερο ύπουλοι από ανθρώπους άλλων θρησκευτικών ομάδων.	1	2	3	4	5

27.	Πολλοί από τους φόρους μου ξοδεύονται για την φροντίδα εκείνων που δεν προσπαθούν να φροντίσουν τον εαυτό τους.	1	2	3	4	5
28.	Οι μετανάστες δεν θα πρέπει να προσπαθούν 'με το ζόρι' να μπουν σε περιβάλλοντα που δεν τους θέλουν.	1	2	3	4	5
29.	Υπάρχουν πολλές δουλειές στις οποίες οι άνδρες θα έπρεπε να έχουν προτεραιότητα στις προσλήψεις ή τις προαγωγές έναντι των γυναικών .	1	2	3	4	5
30.	Είναι καλύτερο οι ηλικιωμένοι να ζουν εκεί όπου δεν θα ενοχλούν κανέναν.	1	2	3	4	5
31.	Θα φρόντιζα οπωσδήποτε να καλέσω τον σύντροφο του ομοφυλόφιλου φίλου μου στο πάρτι μου.	1	2	3	4	5
32.	Οι ειδηλωάτρες πράττουν το κακό με συγκαλυμμένο τρόπο.	1	2	3	4	5
33.	Αν κάθε άνθρωπος αναλάμβανε τα δικά του 'βάρη', τότε δεν θα υπήρχε φτώχεια.	1	2	3	4	5
34.	Θα με πείραζε πολύ αν μια οικογένεια μεταναστών με το ίδιο εισόδημα και εκπαίδευση με εμένα μετακόμιζε δίπλα στο σπίτι μου.	1	2	3	4	5
35.	Οι γυναίκες δεν θα έπρεπε να προσπαθούν οπωσδήποτε (με το ζόρι) να μπουν σε περιβάλλοντα που δεν τις θέλουν.	1	2	3	4	5
36.	Η παρέα των περισσότερων ηλικιωμένων ανθρώπων είναι αρκετά απολαυστική.	1	2	3	4	5
37.	Δεν έχω κανένα πρόβλημα όταν βλέπω δύο άνδρες να κρατούν ο ένας το χέρι του άλλου.	1	2	3	4	5

38.	Πολλά από τα κοινωνικά προβλήματα στην Ελλάδα σήμερα οφείλονται στις μη-χριστιανικές θρησκευτικές ομάδες.	1	2	3	4	5
39.	Υπάρχουν περισσότεροι φτωχοί άνθρωποι παρά πλούσιοι στις φυλακές επειδή οι φτωχοί διαπράττουν περισσότερες αξιόποινες πράξεις.	1	2	3	4	5
40.	Είναι λάθος μέσω των μεταναστευτικών νόμων να δώσουμε πολιτικά δικαιώματα στους μετανάστες στην Ελλάδα.	1	2	3	4	5
41.	Τα αιτήματα των γυναικών για την ισότητα των φύλων είναι απλά υπερβολικά.	1	2	3	4	5
42.	Μερικές φορές αποφεύγω την οπτική επαφή με τους ηλικιωμένους όταν τους συναντώ.	1	2	3	4	5
43.	Με ενοχλούν οι ταινίες που εγκρίνουν την ανδρική ομοφυλοφιλία.	1	2	3	4	5
44.	Οι θρησκείες που πιστεύουν στην μετεμψύχωση οδηγούν σε ανθρώπους που δεν αναλαμβάνουν την ευθύνη των πράξεών τους σε αυτή τη ζωή, αφού υπάρχει πάντα η επόμενη.	1	2	3	4	5
45.	Οι φτωχοί άνθρωποι είναι τεμπέληδες.	1	2	3	4	5
46.	Τα τελευταία χρόνια, οι μετανάστες βρίσκονται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση από αυτή που τους αξίζει.	1	2	3	4	5
47.	Τα τελευταία χρόνια, οι γυναίκες έχουν πάρει περισσότερα από το κράτος από αυτό που τους αξίζει.	1	2	3	4	5

48. Δεν μου αρέσει όταν ηλικιωμένοι άνθρωποι προσπαθούν να συζητήσουν μαζί μου	1	2	3	4	5
49. Οι ομοφυλόφιλοι άνδρες θέλουν να αποκτήσουν πάρα πολλά δικαιώματα.	1	2	3	4	5
50. Πιστεύω ότι ο Βουδισμός είναι περισσότερο μια φιλοσοφία παρά μια θρησκεία.	1	2	3	4	5
51. Οι περισσότεροι φτωχοί άνθρωποι έχουν χρέη επειδή δεν μπορούν να διαχειριστούν τα χρήματά τους.	1	2	3	4	5
52. Τα τελευταία χρόνια, οι κυβερνήσεις και τα Μ.Μ.Ε έχουν δείξει περισσότερο σεβασμό στους μετανάστες από αυτόν που τους αξίζει.	1	2	3	4	5
53. Τα πανεπιστήμια δεν θα έπρεπε να δέχονται γυναίκες σε σχολές/τμήματα που έχουν υψηλό κόστος για το κράτος (όπως η Ιατρική), αφού σε λίγα χρόνια ένας μεγάλος αριθμός των γυναικών αυτών θα εγκαταλείψουν έτσι κι αλλιώς τη δουλειά τους για να μεγαλώσουν τα παιδιά τους.	1	2	3	4	5
54. Προσωπικά δεν θα ήθελα να ξοδέψω αρκετό χρόνο με έναν ηλικιωμένο.	1	2	3	4	5

8) Για ποιές από τις παρακάτω απόψεις έχεις θετική ή αρνητική γνώμη όπου το 7 είναι η πιο θετική και το 1 η πιο αρνητική (7= πολύ θετική γνώμη, 6= θετική, 5= σχετικά θετική, 4= ούτε θετική ούτε αρνητική, 3= σχετικά αρνητική, 2= αρνητική, 1= πολύ αρνητική);

Κύκλωσε μία απάντηση στην κάθε πρόταση:

1.	Κάποιες κοινωνικές ομάδες είναι απλά κατώτερες από άλλες.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Για να πάρεις αυτό που θέλεις, είναι κάποιες φορές απαραίτητο να χρησιμοποιήσεις δύναμη ενάντια σε άλλες κοινωνικές ομάδες.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Δεν με πειράζει αν κάποιες ομάδες έχουν περισσότερες ευκαιρίες στην ζωή σε σχέση με κάποιες άλλες.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Για να προχωρήσεις στη ζωή, είναι κάποιες φορές απαραίτητο να «πατήσεις» πάνω σε κάποιες άλλες ομάδες.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Εάν κάποιες ομάδες αρκούσαν στην δική τους κοινωνική θέση, θα είχαμε λιγότερα προβλήματα.	1	2	3	4	5	6	7
6.	Είναι μάλλον καλό το ότι συγκεκριμένες ομάδες βρίσκονται στην κορυφή (της κοινωνίας) και κάποιες άλλες στον πυθμένα.	1	2	3	4	5	6	7
7.	Οι κατώτερες ομάδες πρέπει να μείνουν στην κοινωνική θέση που βρίσκονται.	1	2	3	4	5	6	7
8.	Μερικές φορές άλλες ομάδες πρέπει να περιορίζονται στη θέση που βρίσκονται κοινωνικά.	1	2	3	4	5	6	7
9.	Θα ήταν καλό αν όλες οι κοινωνικές ομάδες μπορούσαν να είναι ίσες.	1	2	3	4	5	6	7
10.	Η ισότητα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων θα πρέπει να είναι ο στόχος μας.	1	2	3	4	5	6	7
11.	Θα πρέπει να δίνονται ίσες ευκαιρίες στην ζωή σε όλες τις κοινωνικές ομάδες.	1	2	3	4	5	6	7

12. Θα έπρεπε να κάνουμε ό,τι μπορούμε για να εξασφαλίσουμε ίσες συνθήκες για διαφορετικές κοινωνικές ομάδες	1	2	3	4	5	6	7
13. Είμαι υπέρ της κοινωνικής ισότητας.	1	2	3	4	5	6	7
14. Καμία ομάδα δεν θα έπρεπε να είναι κυρίαρχη στην κοινωνία.	1	2	3	4	5	6	7
15. Θα πρέπει να αγωνιστούμε για να κάνουμε τα εισοδήματα όσο περισσότερο ίσα γίνονται.	1	2	3	4	5	6	7
16. Θα είχαμε λιγότερα προβλήματα αν αντιμετωπίζαμε τους ανθρώπους πιο ισότιμα.	1	2	3	4	5	6	7

9) Διάβασε προσεκτικά κάθε πρόταση, αποφάσισε σε ποιο βαθμό ισχύει για σένα και σημείωσε τον αντίστοιχο αριθμό από το 1=Συμφωνώ απόλυτα έως το 5=διαφωνώ απόλυτα

Παρακαλώ κύκλωσε μία απάντηση στην κάθε ερώτηση:	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1. Οι μετανάστες έχουν δουλειές που θα έπρεπε να είχαν οι Έλληνες	1	2	3	4	5
2. Οι περισσότεροι μετανάστες που ζουν εδώ και υποστηρίζονται από την πρόνοια, θα μπορούσαν να τα καταφέρουν χωρίς τη βοήθεια αυτή αν το προσπαθούσαν.	1	2	3	4	5
3. Οι Έλληνες και οι μετανάστες δεν μπορούν ποτέ να νιώθουν πραγματικά άνετα μεταξύ τους, ακόμα και αν είναι στενοί φίλοι.	1	2	3	4	5
4. Τα περισσότερα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα ενδιαφέρονται πάρα πολύ για τους μετανάστες και όχι αρκετά για τον μέσο Έλληνα.	1	2	3	4	5

5. Οι μετανάστες είναι λιγότερο ικανοί και γι'αυτό τα οικονομικά τους δεν είναι τόσο καλά όσο των περισσότερων Ελλήνων.	1	2	3	4	5
6. Οι μετανάστες δεν είναι τόσο έντιμοι όσο είναι οι Έλληνες.	1	2	3	4	5

10) Διάβασε προσεκτικά κάθε πρόταση, αποφάσισε σε ποιο βαθμό ισχύει για σένα και σημείωσε τον αντίστοιχο αριθμό από το 1=συμφωνώ απόλυτα έως το 5=διαφωνώ απόλυτα

Παρακαλώ κύκλωσε μία απάντηση στην κάθε ερώτηση:	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1. Θα ήμουν ενοχλημένος/η αν το παιδί μου έκανε παιδί με έναν μετανάστη/στρια	1	2	3	4	5
2. Θα ήμουν πρόθυμος/η να έχω σεξουαλικές σχέσεις με έναν μετανάστη/στρια.	1	2	3	4	5
3. Δεν θα με πείραζε αν ένας μετανάστης με τα κατάλληλα προσόντα γινόταν εργοδότης μου.	1	2	3	4	5
4. Δεν θα με πείραζε αν ένας μετανάστης με οικονομική κατάσταση παρόμοια με τη δική μου παντρευόταν μέλος της οικογένειάς μου.	1	2	3	4	5

11) Διάβασε προσεκτικά κάθε πρόταση, αποφάσισε σε ποιο βαθμό ισχύει για σένα και σημείωσε τον αντίστοιχο αριθμό από το 1=συμφωνώ απόλυτα έως το 5=διαφωνώ απόλυτα

Παρακαλώ κύκλωσε μία απάντηση στην κάθε ερώτηση:	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα

1. Οι μετανάστες που ζουν εδώ δεν θα έπρεπε να προσπαθούν με το ζόρι να γίνουν αποδεκτοί σε περιβάλλοντα που δεν τους θέλουν.	1	2	3	4	5
2. Πολλές άλλες κοινωνικές ομάδες που ήρθαν στην Ελλάδα ξεπέρασαν τις προκαταλήψεις και τα κατάφεραν να προχωρήσουν στη ζωή τους. Οι μετανάστες θα πρέπει να κάνουν το ίδιο χωρίς κάποια ειδική μεταχείριση.	1	2	3	4	5
3. Το πρόβλημα είναι ότι κάποιοι δεν προσπαθούν αρκετά. Αν οι μετανάστες προσπαθούσαν περισσότερο θα μπορούσαν να ζουν το ίδιο άνετα με τους Έλληνες.	1	2	3	4	5
4. Οι μετανάστες που ζουν εδώ μαθαίνουν στα παιδιά τους αξίες και δεξιότητες διαφορετικές από αυτές που απαιτούνται για να επιτύχεις στην Ελλάδα.	1	2	3	4	5

12) Πόσο διαφορετικοί ή όμοιοι θεωρείς πως είναι οι μετανάστες που ζουν εδώ σε σχέση με άλλους Έλληνες σαν και εσένα;

Παρακαλώ κύκλωσε μία απάντηση στην κάθε ερώτηση:	Πολύ διαφορετικοί	Σχετικά διαφορετικοί	Σχετικά όμοιοι	Πολύ όμοιοι
1. Στις αξίες που διδάσκουν στα παιδιά τους;	1	2	3	4
2. Στα θρησκευτικά πιστεύω τους;	1	2	3	4
3. Στις σεξουαλικές τους αξίες ή τις σεξουαλικές τους πρακτικές;	1	2	3	4
4. Στον τρόπο επικοινωνίας;	1	2	3	4

13) Πόσο συχνά έχεις νιώσει τα παρακάτω για τους μετανάστες και τις οικογένειες τους που ζουν εδώ;

Κύκλωσε μία απάντηση στην κάθε ερώτηση:	Πολύ συχνά	Σχετικά συχνά	Όχι πολύ συχνά	Ποτέ
1. Πόσο συχνά έχεις νιώσει συμπάθεια για μετανάστες που ζουν εδώ;	1	2	3	4
2. Πόσες φορές έχεις νιώσει θαυμασμό για μετανάστες που ζουν εδώ;	1	2	3	4

B. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

14) Φύλο : Άνδρας Γυναίκα

15) Ηλικία

16) Σχολή : ΣΕΥΠ ΣΤΕΦ ΣΔΟ ΣΤΕΓ

17) Τμήμα

18) Έτος σπουδών : 1^ο 2^ο 3^ο 4^ο Πάνω από 4 χρόνια

19) Η περιοχή που έχεις ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής σου είναι:

1. Χωριό (λιγότερο από 1000 κατοίκους)
2. Κωμόπολη (1000-9999 κατοίκους)
3. Πόλη (από 10.000 κατοίκους και πάνω)
4. Μεγάλο αστικό συγκρότημα (Αθήνα/Θεσσαλονίκη/ Πειραιάς κλπ)

20) Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων (κύκλωσε τον αντίστοιχο αριθμό για τον κάθε γονέα ξεχωριστά):

Πατέρας Μητέρα

Δεν έχει πάει σχολείο/Μερικές τάξεις δημοτικού	1	1
Απόφοιτος δημοτικού	2	2
Απόφοιτος Γυμνασίου ή άλλης ισότιμης Σχολής	3	3
Απόφοιτος Λυκείου ή άλλης ισότιμης Σχολής	4	4
Απόφοιτος Ανώτερης Σχολής	5	5
Απόφοιτος Α.Ε.Ι	6	6
Κάτοχος μεταπτυχιακού/διδακτορικού	7	7

21) Είσαι :

- 1) Χριστιανός Ορθόδοξος 2) Καθολικός 3) Εβραίος 4) Μωαμεθανός 5) Άθεος 6)
Άλλο.....

22) Σε ποιο βαθμό είναι σημαντική η θρησκεία στη ζωή σου;

<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Μέτρια</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
1	2	3	4	5

Ευχαριστούμε για την συμμετοχή σου!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΑΡΘΡΑ Ο.Η.Ε.

Άρθρο 1: Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.

Άρθρο 2: Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση.

Δεν θα μπορεί ακόμα να γίνεται καμία διάκριση εξαιτίας του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, υπό κηδεμονία ή υπεξουσία, ή που βρίσκεται υπό οποιονδήποτε άλλον περιορισμό κυριαρχίας.

Άρθρο 4: Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής. Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται.

Άρθρο 7: Όλοι είναι ίσοι απέναντι στον νόμο και έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία του νόμου, χωρίς καμία απολύτως διάκριση. Όλοι έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία από κάθε διάκριση που θα παραβίαζε την παρούσα Διακήρυξη και από κάθε πρόκληση για μια τέτοια δυσμενή διάκριση.

Άρθρο 9: Κανείς δεν μπορεί να συλλαμβάνεται, να κρατείται ή να εξορίζεται αυθαίρετα.

Άρθρο 10: Καθένας έχει δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεση του δίκαια και δημόσια, από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του είτε, σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του.

Άρθρο 13: Καθένας έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί ελεύθερα και να εκλέγει τον τόπο της διαμονής του στο εσωτερικό ενός κράτους. Καθένας έχει το δικαίωμα

να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, ακόμα και τη δική του, και να επιστρέφει σε αυτήν.

Άρθρο 14: Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες. Το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί κανείς να το επικαλεστεί, σε περίπτωση δίωξης για πραγματικό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή για ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ.

Άρθρο 15: Καθένας έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια.

Άρθρο 16: Από τη στιγμή που θα φθάσουν σε ηλικία γάμου, ο άνδρας και η γυναίκα, χωρίς κανένα περιορισμό εξαιτίας της φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας, έχουν το δικαίωμα να παντρεύονται και να ιδρύουν οικογένεια. Και οι δύο έχουν ίσα δικαιώματα ως προς τον γάμο, κατά τη διάρκεια του γάμου και κατά τη διάλυσή του. Γάμος δεν μπορεί να συναφθεί παρά μόνο με ελεύθερη και πλήρη συναίνεση των μελλοντύμων. Η οικογένεια είναι το φυσικό και το βασικό στοιχείο της κοινωνίας και έχει το δικαίωμα προστασίας από την κοινωνία και το κράτος.

Άρθρο 18. Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

Άρθρο 22. Κάθε άτομο, ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, έχει δικαίωμα κοινωνικής προστασίας. Η κοινωνία, με την εθνική πρωτοβουλία και τη διεθνή συνεργασία, ανάλογα πάντα με την οργάνωση και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους, έχει χρέος να του εξασφαλίσει την ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων που είναι απαραίτητα για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Άρθρο 23. Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δίκαιες και ικανοποιητικές συνθήκες δουλειάς και να προστατεύεται από την ανεργία. Όλοι, χωρίς καμία διάκριση, έχουν το δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα δίκαιης και

ικανοποιητικής αμοιβής, που να εξασφαλίζει σε αυτόν και την οικογένειά του συνθήκες ζωής άξιες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η αμοιβή της εργασίας, αν υπάρχει, πρέπει να συμπληρώνεται με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας.

Άρθρο 26. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.

Άρθρο 29. Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία. Τα δικαιώματα αυτά και οι ελευθερίες δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να ασκούνται αντίθετα προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών)